

№ 2'2024

НАУКА і ОБОРОНА

Щоквартальний науково-теоретичний та науково-практичний журнал

Передплатний індекс 74303

Редакція:

Семон Богдан Йосипович (*головний редактор*), доктор
технічних наук, професор;
Бодрик Юрій Григорович (*науковий редактор*), кандидат
технічних наук, старший науковий співробітник;
Колесник Володимир Іванович (*відповідальний
секретар*), кандидат технічних наук, старший
науковий співробітник

Редакційна колегія:

Бочарніков Віктор Павлович, доктор технічних наук,
професор;
Воробйов Олег Михайлович, доктор технічних наук,
професор;
Герасименко Володимир Вікторович, доктор військових
наук;
Грицюк Валерій Миколайович, доктор історичних наук,
доцент;
Еггінтон Білл, доктор освіти;
Загорка Олексій Миколайович, доктор військових наук,
професор;
Карабин Василь Васильович, доктор технічних наук,
доцент;
Коваль Михайло Володимирович, доктор військових наук;
Коваль Володимир Валерійович, кандидат військових
наук, старший науковий співробітник;
Косевцов В'ячеслав Олександрович, доктор військових
наук, професор;
Лобанов Анатолій Анатолійович, доктор військових
наук, професор;
Мацько Олександр Йосипович, кандидат військових
наук, професор;

Машталір Вадим Віталійович, доктор історичних наук,
професор;
Медведев Володимир Костянтинович, кандидат
військових наук, професор;
Мірненко Володимир Іванович, доктор технічних наук,
професор;
Неділько Олександр Миколайович, кандидат технічних
наук, доцент;
Осьодло Василь Ілліч, доктор психологічних наук,
професор;
Павліковський Анатолій Казимирович, кандидат
військових наук, доцент;
Павлюк Олександр Олексійович, кандидат військових
наук;
Ракушев Михайло Юрійович, доктор технічних наук,
старший науковий співробітник;
Руснак Іван Степанович, доктор військових наук,
професор;
Салій Анатолій Григорович, кандидат військових наук,
професор;
Самберг Андре, кандидат технічних наук;
Серватюк Василь Миколайович, доктор військових наук,
професор;
Слюсаренко Андрій Віталійович, доктор історичних
наук, професор;
Телелим Василь Максимович, доктор військових наук,
професор;
Чепков Ігор Борисович, доктор технічних наук,
професор;
Щипанський Павло Володимирович, кандидат
військових наук, професор

ISSN 2618-1614 (Print)
ISSN 2618-1622 (Online)

Видається з 1994 р.

Зміст

Актуальні питання національної безпеки та оборони

<i>Budanov K. O., Zaitsev V. V., Romanov O. M., Komarov V. S.</i> The impact of the anti-Western geopolitical axis «China – Russia – Iran – North Korea» on potential scenarios for the onset of the World War III	3
<i>Можаровський В. М.</i> Російсько-українська війна: погляди, уроки, виклики	11
<i>Мінієв П. А., Клименко В. С., Гнасевиц В. В.</i> Стратегічні аспекти російсько-української війни	22
<i>Руснак Ю. І., Приполова Л. І., Стужук Ю. П.</i> Особливості здійснення партнерами контролю за наданням міжнародної військової допомоги	29
<i>Химченко О. С., Ворович Б. О., Кутовий О. П.</i> Система національного спротиву України: складові, керівництво та планування заходів	37
Уроки російсько-української війни	
<i>Podybailo M. T., Fedoriienko V. A.</i> Some conclusions on methods and tools of information operations: lessons of the Russian-Ukrainian war	48
<i>Namestnik V. V., Klunnyk M. S.</i> Russian information operations against Ukraine in 2022–2023: conclusions, recommendations, lessons learned	58
Summaries	65

Contents

Topical issues of national security and defence

<i>K. O. Budanov, V. V. Zaitsev, O. M. Romanov, V. S. Komarov.</i> The impact of the anti-Western geopolitical axis «China – Russia – Iran – North Korea» on potential scenarios for the onset of the World War III	3
<i>V. M. Mozharovskyi.</i> Russo-Ukrainian war: views, lessons, challenges	11
<i>P. A. Minieiev, V. S. Klymenko, V. V. Hnasevych.</i> Strategic aspects of the Russo-Ukrainian war	22
<i>Yu. I. Rusnak, L. I. Prypolova, Yu. P. Stuzhuk.</i> Peculiarities of monitoring made by partners over the provision of international military assistant	29
<i>O. S. Khymchenko, B. O. Vorovych, O. P. Kutovyi.</i> The system of national resistance of Ukraine: components, management and planning	37
Russia-Ukraine war: lessons learned	
<i>M. T. Podybailo, V. A. Fedoriienko.</i> Some conclusions on methods and tools of information operations: lessons of the Russian-Ukrainian war	48
<i>V. V. Namestnik, M. S. Klunnyk.</i> Russian information operations against Ukraine in 2022–2023: conclusions, recommendations, lessons learned	58
Summaries	65

У номері 1 журналу за 2024 рік у змісті допущена помилка в назві статті. Правильно:

Tkach M. Ya., Punda Yu. V., Derevianko V. I.
Building a Stronger Nation: The Role of National Resilience, Mobilization and Territorial Defence

DOI 10.33099/2618-1614-2024-25-2-3-10

UDC 355.4

K. O. Budanov,*Defence Intelligence of the Ministry of Defence of Ukraine,***V. V. Zaitsev,***Candidate of Political Sciences, Defence Intelligence of the Ministry of Defence of Ukraine,***O. M. Romanov,***Candidate of Technical Sciences, Senior Researcher, Defence Intelligence Research Institute,***V. S. Komarov,***Doctor of Military Sciences, Professor, Defence Intelligence Research Institute*

The impact of the anti-Western geopolitical axis «China – Russia – Iran – North Korea» on potential scenarios for the onset of the World War III

In this article, the authors analyse potential scenarios for the outbreak of World War III involving authoritarian countries aligned within the anti-Western geopolitical axis. The analysis delves into current events that, in some way, impact the likelihood of resolving global and regional interests (contradictions) through military force. Examining the existing contradictions among the world's power centres – the United States and China – along with their relationships with Russia, Iran, and North Korea, the article characterizes and outlines the conditions and possible events that could serve as a catalyst for the eruption of World War III in the short and medium term.

Key words: anti-Western geopolitical axis, «collective West», scenarios of World War III outbreak, actors, collective security, world order.

© K. O. Budanov, V. V. Zaitsev, O. M. Romanov, V. S. Komarov, 2024

Formulating the problem. An analysis of global events in the second half of 2023 reveals that the destabilization of situations in all regions of the planet, including the Middle East, Europe, the Balkans, the Caucasus, Africa, and the Indo-Pacific, is causing longstanding conflicts to escalate into global crises. Regional actors pursuing revisionist policies to achieve their interests through the use of military force and technologies of «controlled chaos» ignore the post-World War II world order.

In the 2022, 137 armed conflicts at regional and national levels were active globally, indicating a steady increase in violence across all regions of the planet [1]. The majority of these conflicts are initiated and supported by the financial and material resources of countries with revisionist plans to alter the existing world order, considering the use of military force as a suitable tool for this purpose. The escalation of aggressive policies by authoritarian countries, notably China, Iran, Russia, North Korea, transnational terrorist groups, and organizations, etc., results in neglecting traditional mechanisms and processes for conflict resolution, fundamental principles of international humanitarian law, as well as the refusal to recognize the right of neighbouring countries to sovereignty and independence.

The new world order is being formed in the context of unresolved contradictions between the leading geopolitical players (world centres of power), which they are trying to resolve, including through the use of military force. The world is balancing on the verge of the World War III, or, as some believe, the war is even underway [2].

The outbreak and progression of the Russian-Ukrainian war, Russia's support for other authoritarian regimes, the planning and execution of the HAMAS terrorist organization's attack on Israel with Iranian support, military-technical cooperation between Russia and Iran, China's stance on Taiwan's forced accession, North Korea's nuclear ambitions, etc., illustrate that authoritarian regimes have sought to establish a geopolitical axis to counteract the so-called «collective West» and limit its influence. This presents a genuine and growing challenge aimed at undermining the liberal democratic world order and the US-centric model of global security.

Consequently, the analysis of the formation of an alliance among authoritarian countries aimed at countering the «collective West» is a highly topical issue of our time, particularly concerning the identification of possible scenarios for the outbreak of World War III.

Analysis of recent studies and publications

An analysis of studies in this field reveals a significant focus on the matter of identifying potential scenarios for the outbreak of World War III in the short

and medium term. The global media, involving leaders of prominent nations, military and political alliances, organizations, analytical agencies, security experts, and military analysts, are deliberating on potential and ongoing events that could serve as catalysts for a global war. It is worth noting that various experts offer opinions defining potential scenarios for the outbreak of war, including their number and the potential composition of participants [3–8]. Opinions on this matter may vary, but a general approach has been agreed upon in high-level international meetings. However, forecasts regarding the timing of the implementation of these scenarios are cautious and restrained.

Therefore, the article's purpose and focus are to analyse potential scenarios for the outbreak of World War III, involving authoritarian countries as members of the anti-Western geopolitical axis.

Coverage of the main material and ideas of the article

The world is, *de facto*, in the early stages of a global war. Currently, there is a discussion about the formation of two antagonistic blocs and the dismantling of the unipolar world order. The United States, having become the hegemon after the collapse of the former Soviet Union, witnesses the intensification of authoritarian, anti-Western regimes attempting to alter the world order and challenge universally recognized borders through force. It is noteworthy that, akin to the twentieth century, the United States, China, and Russia pursue their geopolitical ambitions and address contradictions in the international arena not only directly but also through the mediation of their allies.

Authoritarian countries are forming alliances to counter the «collective West». The consideration of unresolved contradictions and their geopolitical interests in the relations between the United States, China, Russia, Iran, and other actors will contribute to defining possible scenarios for the outbreak of World War III [9–11].

An analysis of the military and political situation at the global level allows us to identify at least four possible scenarios for the outbreak of World War III namely:

- an attack by the Russian Federation on one of the NATO member states in Europe (Poland, the Baltic States, Finland, etc.);
- aggravation of the armed conflict in the Middle East to the level of a regional war with the participation of Israel, Palestine, Iran and the Arab world;
- provocation by North Korea, as a proxy of China, leading to a war with South Korea;
- China's military operation to annex Taiwan by force.

The analysis results indicate that there might be additional scenarios, contingent on the objective conditions of the current security situation, as well as specific actions by the world's centres of power to achieve and/or protect their geopolitical interests.

The first scenario is plausible in the short term, but experts deem it unlikely for several reasons. Firstly, the ongoing Russian-Ukrainian war prevents Russia from swiftly amassing the required resources to engage in a new conflict with a more advanced and technological adversary.

And secondly, there is currently no legitimate good reason to start it, although, for example, Finland, as a NATO member, could use the threat to block the Russian fleet's entry to the Baltic Sea [12].

Russia's response was President Putin's statement regarding the necessity to establish a Leningrad military district to counter new threats to NATO, expressing potential «problems» for Finland. We should not dismiss the potential threat of Russia utilizing air strikes on air bases situated in NATO countries if the F-16 multi-role fighters provided to Ukraine as part of military and technical assistance are deployed. The consequences of Russia's possible provocative actions against NATO countries and their possible response should also be considered. For example, on the night of 14 December 2023, during an attack on Ukraine by Russian Shahed-type kamikaze drones, one of them crashed in Romania, which led to an air alert in two northern regions of Romania near the Ukrainian border. After the incident, the Romanian Ministry of Defence stated that it «strongly condemns the attacks of the Russian Federation on some objects and elements of civilian infrastructure in Ukrainian ports on the Danube», but there was no more adequate response to this and previous events with drone crashes in Romania. Another notable incident involves the violation of Polish airspace by a Russian cruise missile launched from our territory during a large-scale Russian missile attack on December 29, 2023. It stayed in Polish airspace for about 3 minutes at a distance of about 40 km inland. Apart from the President of Poland's urgent meeting with representatives of the security forces and the summoning by the Deputy Minister of Foreign Affairs of Poland of the Russian Chargé d'Affaires to deliver a note «demanding explanations for the incident involving the violation of the airspace of the Republic of Poland and the immediate cessation of such activities», there was no other reaction from the Polish military and political leadership. Additionally, the presence of tactical nuclear weapons in Belarus, situated on its border with NATO member states, should be taken into consideration.

Through these actions, Russia is testing the determination and political will of NATO member states to safeguard their borders (airspace) and to potentially offer a unified response to provocations. Instances of border violations by the aggressor during Ukraine's extensive air attacks without an adequate response from the Alliance are becoming systematic. This all indicates that NATO's military and political leadership is acutely aware of the tangible threat from Russia and its own incapacity to respond decisively to provocations. Consequently, Russia is growing more confident in its actions with a sense of impunity [13].

The first scenario is plausible due to the unsuccessful course of the full-scale invasion of Ukraine and the disregard for Russia's geopolitical ambitions, indicating that Russia has lost its agency. The Russian president believes that the foundation for shaping the future lies in the partial occupation of Ukraine and the establishment of a buffer zone of tension («controlled chaos») on the eastern flank of NATO. According to his perspective, this strategy will position Russia as the third pole in the world and disrupt the emerging bipolar model of the US – China world order. In these circumstances, Russia is employing the logic of the Nazi dichotomy from the World War II – either Russia triumphs over the «collective West,» or it faces cessation, loss of sovereignty, and the permanent forfeiture of its former status as one of the centres of power in the global world.

Russia's open-armed aggression against Ukraine is combined with the increase of hybrid influence in various spheres. Since the commencement of the full-scale invasion, Russia has found itself in political isolation, having Belarus as its sole ally. Presently, Russia is mobilizing pro-Russian Western politicians. Its destructive activities in Africa, amidst the food crisis provoked by Russia and aimed at garnering allies in these countries, coupled with the covert implementation of manipulative measures to escalate «frozen» and simmering conflicts worldwide, are noteworthy. The hybrid component of Russia's aggression, according to President Putin, should reduce support for Ukraine, divert attention from the Russian-Ukrainian war and positively influence the restoration of its pre-war status due to the failure of the «special military operation».

In the bipolar model of the US – China world order, Russia would become a vassal of one of the two hegemonies, lacking the right to claim the role of a distinct global centre of power. For this reason, Russia is currently employing all available means to avert the loss of its former status. To this end, there are what are known as quiet «signals» in the Western press about Russia's readiness for pseudo-peacekeeping activities, cessation of hostilities in Ukraine with the retention of occupied

territories during negotiations, «peacekeeping» proposals, and initiatives within the establishment in Europe and the United States [14]. The above-mentioned measures are a screen for the real plans of the Russian president – to get a pause to accumulate the necessary resources, the right amount of military equipment, to conduct covert or open mobilisation, to use the moment of aggravation of the internal political struggle in the United States during the election campaign, the factors of the Israeli-Palestinian war and «fatigue» from the Russian-Ukrainian war to strike at one of the NATO countries. A possible option could involve an attempt to create a «Suwalki corridor» to connect the Kaliningrad region by land, a long-standing aspiration of Russia. It is important to bear in mind that if Trump comes to power in the United States, Russia may have carte blanche to pursue its imperial ambitions in Europe.

The other three possible scenarios are more probable, yet the realization of each depends on numerous factors. There is also a perspective suggesting that the world might be in a state similar to the new Cold War of the twentieth century, balancing on the edge of conflict between liberal democratic and authoritarian blocs. However, there might not be a direct military clash between global geopolitical players such as the US and China, or NATO and Russia. This viewpoint gains support from the fact that after the meeting of the leaders of the United States and China in November 2023 at the Asia-Pacific Economic Summit, an agreement was reached to restore direct communication channels between the heads of the countries' military departments.

If, based on the second scenario, the armed conflict in the Middle East escalates to the level of a regional war, Israel, which has long opposed and sought to dismantle Iran's nuclear program, will be the catalyst for the outbreak of World War III, especially after the HAMAS attack provided a genuine justification for such action. An analysis of the events leading up to the attack on Israel reveals that Iran, with the support of Russia and China, actively participated in organizing and financing it [3]. A compelling factor supporting the assumption of further escalation in the Middle East is the presence of the US Navy, providing strategic deterrence in the region and ensuring Israel's short-term security. However, in this scenario, the United States faces the risk of being drawn into a war at a time when its opportunities for achieving victory are limited. This is due to the ongoing Russian-Ukrainian war and the provision of financial and military-technical assistance to Ukraine, coupled with the obligation to fulfil its commitments as an ally of Israel.

In the third scenario, the authoritarian regime of North Korea, acting as a proxy for China, could provoke and/or launch an invasion of South Korea at any time.

A provoked armed conflict between North and South Korea would provide China with a favourable opportunity to intervene as a peacekeeper. The outcome of this conflict would entail the weakening of South Korea and a destructive impact on Japan, both critical factors for the successful military invasion of Taiwan by China. The necessity to contemplate the third scenario is underscored by Kim Jong-un's speech at the Labour Party Congress. In his address, he explicitly stated his intention to intensify efforts in preparing the country for war. He outlined tasks for the People's Army and the military industry, emphasizing the need to increase the production of ammunition and nuclear weapons, and to strengthen all elements of the civil defence system [15].

Amid the potential escalation of the armed conflict by North Korea, South Korea has initiated discussions on the necessity to develop its nuclear weapons, even in the face of possible stringent international sanctions. To counter the potential threat and address relevant international obligations, the United States deployed a nuclear-capable submarine to the Korean Peninsula. Furthermore, South Korea and Japan, in collaboration with the United States, conducted joint military exercises for the first time in history. This signifies the formation of a new security alliance between the United States, Japan, and South Korea in the Indo-Pacific region. In pursuit of this, on August 18, 2023, the Presidents of the United States and South Korea, along with the Prime Minister of Japan, convened at the Camp David residence in the USA. During the meeting, they reached specific agreements to enhance intelligence sharing and conduct joint annual military exercises.

The probability of these scenarios is supported by the fact that, anticipating an escalation in the Indo-Pacific region, the United States withdrew an aircraft carrier group led by the Gerald R. Ford from the Eastern Mediterranean off the coast of Israel in early January 2024, relocating it to its base in Norfolk to prepare for future missions. This occurred during the active phase of Israel's armed confrontation with HAMAS, Houthi attacks from Yemen, North Korea's provocation by shelling the South Korean island of Greater Yeonpyeong in the Yellow Sea, and the unpredictability of further developments.

The implementation of the potential fourth scenario poses a significant threat to strategic stability, not only for the Global South but for the entire world. China's objective extends beyond gaining control over Taiwan; it also seeks to diminish US influence in the region by neutralizing its dominance in the seas surrounding China. Despite recent mutual attempts between the US and China to improve the current state of relations, this process will demand considerable effort and political will from the leaders of both countries.

In his New Year's address, the Chinese leader proclaimed the inevitability of the «reunification» of mainland China with Taiwan [16]. For China, the «reunification» of Taiwan is a matter of principle. Otherwise, there is a question about how China can assert itself as a global power without full control over its territory and while accepting the significant influence of the «collective West» on Taiwan. In addition, the primary advantage China would gain with the successful reunification with Taiwan is the management and control of the world's leading superconductor producer. Its products play a crucial role in the manufacturing of modern weapons, military and special equipment, dual-use goods, etc. In a situational context, China's position aligns with Russia's, particularly when considering the first scenario. Given the regional armed conflict in the Middle East, the ongoing election campaigns of Republicans and Democrats in the United States, and the fatigue of the «collective West» from the Russian-Ukrainian war, favourable conditions exist for the realization of their geopolitical intentions. However, it should be understood that China will not allow the US allies in the Indo-Pacific region – Japan, South Korea, and the Philippines – to remain undisturbed. In addition, there is a certain correlation with the third scenario, which concerns North Korea as a proxy for China. This is evident in the narratives found in the Chinese leader's New Year's greetings, discussing a new stage of «unbreakable» friendships with North Korea [17].

The sequential or parallel implementation of the third and fourth scenarios – China's absorption of Taiwan and North Korea's seizure of South Korea – will significantly bolster the economies of the aggressor countries. This will be achieved through the acquisition and utilization of modern technologies, including the production of weapons and military equipment. Such developments will contribute to the overall strengthening of the geopolitical anti-Western coalition.

Upon analysing the aforementioned potential scenarios for the outbreak of the Third World War, the technologies used and those anticipated in the future by the participants of the geopolitical «axis of evil» become apparent [9]. The events in the second half of 2023 illustrate the attempts of totalitarian regimes, particularly Russia and Iran, to reshape the existing world order established after World War II. To achieve this, they employ «controlled chaos», attempting to undermine the determination of liberal democratic countries and create preconditions for «new» rules of global coexistence. This framework aims to portray their aggression against other countries as something other than crimes against humanity. That is, unresolved conflicts involving external actors and destructive processes within the victim countries are gradually

replacing the existing reality with a new one. The populations and political elites of the targeted countries are consistently kept in a state of tension, their manoeuvrability forcefully restricted by political and economic means. This sets the foundation for decisions favourable to the orchestrators of «controlled chaos.» The ideology of «controlled chaos,» as implemented by Russia, Iran, and other members of the «axis of evil» club, aims to create a perceived necessity for a «strong hand» to employ force and establish a semblance of «order.» This constitutes the key narrative of authoritarian regimes – the establishment of order through the use of force. The war crimes committed by Russians in Ukraine, the actions of Russia (including the carpet bombing of civilian infrastructure), and Iran in Syria and the Middle East (especially Russia's and Iran's support for HAMAS) provide insight into the envisioned «new» world order by participants of the «axis of evil.» However, considering the perceived weakness of individual authoritarian regimes, they are collaborating and providing mutual support.

The myth of the «second army of the world» has been dispelled by the Russian-Ukrainian war, revealing limitations within the Russian military-industrial complex due to international sanctions. It is unable to fully meet the armed forces' needs for a diverse range of modern weapons and military equipment. In response, Russia is actively collaborating with North Korea to supply various ammunitions for rocket and artillery weapons inherited from the former USSR. Additionally, it engages in exchanges with North Korea for tactical missiles like the KN-23 (KN-24), analogous to the Russian Iskander complex, in return for space technologies [18, 19]. Collaborations with Iran involve the provision of kamikaze drones like the Shahed type, including those with a jet engine, and «Fateh-110» and «Zolfaghar» tactical missiles in exchange for Russian-made military aircraft. Furthermore, partnerships with China include the supply of dual-use equipment for fortification construction in occupied territories and critical high-tech components to circumvent international sanctions. These components are essential for producing the final models of weapons and military equipment, and in exchange, Russia provides energy and minerals.

It is crucial to consider China, a significant global power and a formidable rival to the United States, as a key player in shaping the future world order [20]. Since the onset of the Russian-Ukrainian war, China has made assertive statements and demonstrated its willingness to conduct a military operation to capture Taiwan. While its position on the violation of international law and the use of military force in the Russian-Ukrainian war and the Middle East remains unclear, it is increasingly assertive regarding Taiwan and the Philippines.

The world has come to realize that Russia, Iran, North Korea, and China are acting collectively, employing covert and overt means to implement their plans for regional and global domination. Hence, there is an urgent need for an adequate response to their actions, which seek to dismantle the influence of the «collective West» by globalizing the chaos created by Russia and Iran, with the tacit consent of China as their strategic partner.

China and Russia are fortifying their influence and international positions by forming an anti-Western coalition in the geopolitical confrontation with the United States. The BRICS summit serves as a platform for showcasing this position, resulting in the decision (initiated by the Chinese side) to invite Argentina, Ethiopia, Egypt, Iran, the United Arab Emirates, and Saudi Arabia to join the organization as of January 01, 2024. However, Argentina later declined the invitation to join the BRICS.

China's stance on the onset of World War III can be understood starting from the seizure of Taiwan to the potential division of the world between the United States and China through a mutually beneficial agreement. As China gears up for potential conflicts, it is currently assessing the external challenges it might encounter if the conflict with the US intensifies due to an attack on Taiwan. In this context, Russia and Iran, serving as China's strategic partners, are forming a united front, involving the «collective West» in a series of wars to deplete its resources. This suggests that both the invasion of Ukraine and the war in the Middle East are creating favourable conditions and prerequisites for the forceful integration of Taiwan into China in the near future.

At the November 2023 30th summit of the Asia-Pacific Economic Cooperation no consensus was reached on the most pressing issues of US-China relations, so in our opinion, the Russian-Ukrainian war will serve the interests of the US and stimulate the EU to a closer alliance with the US, which is not in the interests of China. China aims to ensure global trade freedom, gradually expanding its economic influence over more countries through its industrial prowess. Additionally, strengthening ties with the EU aligns with China's strategic interest to gradually distance the EU from its primary competitor, the United States.

Taking cues from Russia, China is now intensively analysing the issues of import substitution, resource independence, energy, technological and food security, possible ways to circumvent sanctions or even create a closed financial and economic system so that the Chinese economy can function autonomously after the imposition of sanctions for the attack on Taiwan. This includes a concerted effort to accumulate gold reserves, broaden the utility of the yuan, and reduce reliance

on the US dollar, given its potential restrictions under international sanctions.

China is considering two prospective strategies in response to sanctions [20] – firstly, establishing a quasi-independent economy in collaboration with allied nations within the global economic framework to minimize potential losses from international sanctions. The second approach involves extensive integration of its economy with the EU and US economies. This aims to create conditions where these entities find it more advantageous to forego sanctions, considering the potentially catastrophic economic consequences for China, the US, and the EU. Opting for the integration scenario doesn't necessarily indicate China abandoning plans related to Taiwan; it could resemble a temporary improvement in relations, similar to the situation HAMAS created for Israel before launching an attack.

It's worth noting that the United States is actively working to restrict the supply of cutting-edge technologies to China, a move intended to hinder its short and medium-term economic growth. For instance, in response to the ban on exporting high-tech equipment for microchip production, the Dutch company ASML cancelled the delivery of state-of-the-art deep ultraviolet lithography machines to China at the request of the United States.

Considering that Russia is no longer perceived as a global centre of power, the development of relations between the U.S. and China as global actors will play a crucial role in shaping the new world order and addressing major contradictions arising from their national interests and various regional and global challenges. It's important to recognize that the U.S. and China occupy different political poles, each formulating its own strategy. Consequently, the U.S.'s hopes for China to exert influence on Russia and North Korea, aiding efforts to support Ukraine and advocate for peace, as well as on Iran concerning actions in the Middle East that could incite a regional war, appear rather pessimistic [21].

When considering potential scenarios for the outbreak of World War III, a crucial factor to take into account is the concerted efforts of China and Russia to leverage global instability in forming a military and political alliance against the United States and its allies [22]. The mutual economic and diplomatic support exhibited by Russia and China on the eve and during the full-scale invasion of Ukraine is indicative of their aim to intensify rivalry with the United States, posing a significant threat since the end of the Cold War. Notably, during the Israeli terrorist attack and the operation in the Gaza Strip against HAMAS, Russia and China aligned with the position of Iran, the organizer and sponsor of the attack.

Amidst the Russian-Ukrainian war, China is closely monitoring the reaction and actions of the international community to anticipate its response to the potential forcible annexation of Taiwan.

An eloquent factor in the attempts to form a military and political alliance between Russia and China is their joint naval exercises in the Sea of Japan, the regular sale of military aircraft, modern air defence systems to China, and the potential transfer of submarine production technologies. The latter would offer some parity in potential military conflicts with the United States and its allies in the Indo-Pacific region. In these circumstances, the ongoing Russian-Ukrainian war, where Russia is gradually losing its military and economic potential, contributes to the achievement of the US geopolitical goals. Hence, continued US support for Ukraine, even with the transfer of outdated military equipment and weapons, serves a dual purpose. On one hand, it bolsters Ukraine's capacity to inflict significant losses on Russia, while on the other hand, the funds allocated for these measures stay within the US and contribute to upgrading the military capabilities of its own forces. This becomes crucial if the United States is confronted with the looming threat of an escalation in armed conflicts with Russia and China in the near future [23, 24].

Conclusions

Examining the aforementioned potential scenarios for the outbreak of World War III, the existing interconnections among members of the anti-Western «axis of evil,» and their impact on the global security system, the following conclusions can be drawn:

1. The root causes of the World War III depend on its ultimate beneficiaries, and the considered possible scenarios for its beginning are strategies for achieving their geopolitical goals.

2. All the considered scenarios are, in a certain sense, interconnected and have appropriate cause-and-effect relationships determining the conditions for their implementation.

3. The authoritarian regimes of Russia, Iran, North Korea, and China have sought to establish a geopolitical axis to confront the so-called «collective West» and curb its influence. This poses a genuine and escalating threat aimed at dismantling the liberal democratic world order and the American-centric model of global security.

4. Preventing the outbreak of World War III by the Alliance, with the US leading the way in confronting the geopolitical axis of «China – Russia – Iran – North Korea», can be more effective by altering approaches to ensuring collective security. Specifically, this involves transitioning from the concept of «deterrence by retaliation» (2010) to the concept of «deterrence by

prevention» (2022). This concept, adopted at the NATO Summit in Madrid in 2022, identifies seven threats, including Russia (together with Belarus) in particular and authoritarian regimes in general, China and instability in the Middle East.

The implementation of the concept of «deterrence by prevention» involves: increasing the capabilities of NATO forces through a significant technological advantage of weapons and military equipment; increased defence spending; increasing the number of troops of the Alliance member states; integration of military plans of the United States and its allies; creation of detailed mobility and logistics plans with stricter requirements for the combat readiness of individual forces and means of the Allies to perform relevant tasks; transformation of areas for the development of specific types of weapons and military equipment.

5. The operation of the US-centric model of global security faces challenges in the current environment. NATO, as a crucial instrument of this model, needs to reconsider its approaches to implementing military security guarantees for a more effective role in preventing the outbreak of World War III. The fundamental principle of consensus embedded in NATO proves ineffective in wartime.

References

1. *Mia I.* Armed Conflict Survey 2023: Editor's Introduction [Електронний ресурс] / I. Mia // IISS. – Режим доступу : <https://www.iiss.org/en/publications/armed-conflict-survey/2023/editors-introduction>.
2. *Francis D.* Diane Francis: World War III is already underway [Електронний ресурс] / D. Francis // Ukrainian World Congress. – Режим доступу : <https://www.ukrainianworldcongress.org/diane-francis-world-war-iii-is-already-underway>.
3. *Paul J.* Biden warned US does not have 'resources to win WW3' as tensions rise in Middle East [Електронний ресурс] / J. Paul // Express. – Режим доступу : <https://www.express.co.uk/news/us/1765283/US-World-War-III-Iran-china-Russia-US>.
4. *Carlson T.* Ep. 31: How to avoid the Third World War [Електронний ресурс] / T. Carlson // Twitter. – Режим доступу : <https://twitter.com/TuckerCarlson/status/1714827415241867538>.
5. *Савін Т.* Третя світова на Близькому Сході: що чекати від союзу ХАМАС, Ірану та РФ проти Ізраїлю та США [Електронний ресурс] / Т. Савін // Фокус. – Режим доступу : <https://focus.ua/uk/eksklyuzivnyy/597787-tretya-svitova-na-blizkomu-shodi-shcho-chekati-vid-soyuzu-hamas-iranu-ta-rf-proti-izrajilyu-ta-ssha>.
6. Скільки йде «тиха» світова війна? – Юрій Сиротюк [Електронний ресурс] // УСДД. – Режим доступу : <https://ussd.org.ua/2021/05/22/skilky-jde-jde-tyha-svitova-vijna-yurij-syrotyuk>.
7. *Osmolovska Iu.* Five Security Scenarios on Russian War in Ukraine for 2024–2025: Implications and Policy Recommendations to Western Partners [Електронний ресурс] / Iu. Osmolovska, V. Havrylov, H. Maksak // GLOBSEC. – Режим доступу : <https://www.globsec.org/what-we-do/publications/five-security-scenarios-russian-war-ukraine-2024-2025>.
8. Donald Tusk: Europa może być narażona na atak Rosji w ciągu kilku lat [Електронний ресурс] // Rzeczpospolita. – Режим доступу : <https://www.rp.pl/dyplomacja/art39650-501-donald-tusk-europa-moze-byc-narazona-na-atak-rosji-w-ciagu-kilku-lat>.
9. *Корсунський С.* Якщо ви не за столом, то ви в меню. Що задумали Росія, Китай та їх союзники [Електронний ресурс] / С. Корсунський // Дзеркало тижня. – Режим доступу : <https://zn.ua/ukr/WORLD/jakshcho-vi-ne-za-stolom-to-vi-v-menju-shcho-zadumali-rosija-kitaj-ta-jikh-sojuzniki.html>.
10. *Wallace D.* McConnell calls China, Russia, Iran new 'axis of evil' that US must deal with: 'This is an emergency' [Електронний ресурс] / D. Wallace // Fox News. – Режим доступу : <https://www.foxnews.com/politics/mcconnell-calls-china-russia-iran-new-axis-evil-us-must-deal-emergency>.
11. *Kemp R.* The Russia-Iran axis is fomenting war in the Middle East [Електронний ресурс] / R. Kemp // The Telegraph. – Режим доступу : <https://www.telegraph.co.uk/news/2023/10/09/the-russia-iran-axis-is-fomenting-war-in-the-middle-east>.
12. *Kauranen A.* China ship is focus of pipeline damage probe, Finland says [Електронний ресурс] / A. Kauranen, A. Sytas // Reuters. – Режим доступу : <https://www.reuters.com/world/finland-contacts-china-russia-regarding-baltic-sea-pipeline-investigation-2023-10-20>.
13. *Вишневецька Т.* «Є лише 5–8 років»: НАТО слід готуватись до війни з Росією, – німецький депутат [Електронний ресурс] / Т. Вишневецька // Фокус. – Режим доступу : <https://focus.ua/uk/voennye-novosti/616960-ye-lishe-5-8-rokiv-nato-slid-gotuvatis-do-viyni-z-rosiyeu-nimeckiy-deputat>.
14. *Troianovski A.* Putin Quietly Signals He Is Open to a Cease-Fire in Ukraine [Електронний ресурс] / A. Troianovski, A. Entous, J. E. Barnes // The New York Times. – Режим доступу : <https://www.nytimes.com/2023/12/23/world/europe/putin-russia-ukraine-war-cease-fire.html>.
15. *Choi S.-H.* North Korea's Kim orders military to accelerate war preparations [Електронний ресурс] / S.-H. Choi // Reuters. – Режим доступу : <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/north-koreas-kim-orders-military-accelerate-war-preparations-ken-2023-12-27>.
16. China's Xi says 'reunification' with Taiwan is inevitable [Електронний ресурс] // Reuters. – Режим доступу : <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/china-calls-taiwan-president-frontrunner-destroyer-peace-2023-12-31>.
17. *Khaliq R. ul.* 'Unbreakable' friendship with China will be fully displayed in 2024: North Korea's Kim [Електронний ресурс] / R. ul Khaliq // Anadolu Agency. – Режим доступу : <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/unbreakable-friendship-with-china-will-be-fully-displayed-in-2024-north-korea-s-kim/3098333>.

18. Lee M. Y. H. North Korea may be sending arms to Russia for Ukraine war, images suggest [Електронний ресурс] / M. Y. H. Lee, J. S. Lee // The Washington Post. – Режим доступу : <https://www.washingtonpost.com/world/2023/10/16/north-korea-russia-weapons-ukraine-war>.

19. Armored train carrying North Korea's Kim Jong Un crosses into Russia ahead of Putin meeting [Електронний ресурс] / H. Regan, G. Bae, J. Kwon et al. // CNN. – Режим доступу : <https://edition.cnn.com/2023/09/11/asia/kim-jong-un-north-korea-russia-meeting-intl-hnk/index.html>.

20. Швець А. Китай почав підготовку: до розподілу світу чи Третьої світової? [Електронний ресурс] / А. Швець // 24 канал. – Режим доступу : https://24tv.ua/kitay-gotu-yetsya-do-tretoy-i-svitovoy-i-rozpodilu-svitu_n2427309.

21. Мухін М. Планета на двох. Джо Байден і Сі Цзіньпін визначать, яким буде світ у 2024 році [Електронний ресурс] / М. Мухін // Фокус. – Режим доступу : <https://focus.ua/uk/>

[politics/606014-planeta-na-dvoh-dzho-bayden-ta-si-czinpin-viznachat-yakim-bude-svit-u-2024-roci](https://focus.ua/uk/politics/606014-planeta-na-dvoh-dzho-bayden-ta-si-czinpin-viznachat-yakim-bude-svit-u-2024-roci).

22. Porter T. Russia and China are on the brink of a military alliance that could overwhelm the US [Електронний ресурс] / T. Porter // Business Insider. – Режим доступу : <https://www.businessinsider.com/russia-china-brink-military-alliance-may-overwhelm-us-putin-xi-2023-12>.

23. The high price of losing Ukraine: Part 1 – Military-Strategic and Financial Implications of Russian Victory [Електронний ресурс] / F. W. Kagan, K. Stepanenko, M. Belcher et al. // ISW. – Режим доступу : <https://www.understandingwar.org/backgrounder/high-price-losing-ukraine>.

24. Bugayova N. The High Price of Losing Ukraine: Part 2 – The Military Threat and Beyond [Електронний ресурс] / N. Bugayova // ISW. – Режим доступу : <https://www.understandingwar.org/backgrounder/high-price-losing-ukraine-part-2---military-threat-and-beyond>.

DOI 10.33099/2618-1614-2024-25-2-11-21

УДК 327.5

В. М. Можаровський,*доктор військових наук, старший дослідник,
Центральний науково-дослідний інститут
озброєння та військової техніки
Збройних Сил України*

Російсько-українська війна: погляди, уроки, виклики

У статті викладені погляди на характер і розвиток російсько-української війни, яку з технологічного погляду умовно можна віднести до війн четвертого покоління з окремими елементами війн шостого покоління.

За результатами проведеного аналізу наведені висновки та уроки, які, на думку автора, дадуть командувачам (командирам) органів управління всіх рівнів змогу певним чином осмислити результати, досягнення, допущені помилки та прорахунки, а отже, сприятимуть прийняттю своєчасних і всебічно обґрунтованих рішень щодо підготовки і ведення операцій (бойових дій) та виконання бойових завдань.

Автор вважає, що викладені у статті висновки та уроки ведення російсько-української війни можуть бути важливим підґрунтям для подальших наукових досліджень характеру та особливостей ведення сучасних війн (збройних конфліктів), а також проблематики будівництва, підготовки та застосування Збройних Сил України та Сил оборони загалом.

Ключові слова: національна безпека, гарантії воєнної безпеки, форми і способи збройної боротьби, операції (бойові дії), системи озброєння і військової техніки, бойові (спеціальні) завдання.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Інтереси національної безпеки будь-якої країни завжди вимагали проведення досліджень щодо аналізу характеру воєнних конфліктів і перебігу подій та особливостей їх ведення. Характерною ознакою сучасних збройних конфліктів є зміна форм і способів їх ведення. Разом з тим, в усі часи головною рушійною силою війни була зброя. Не змінилося це становище й зараз. Останніми роками швидкими темпами розвивалися озброєння і військова техніка (ОВТ) та створювалися і продовжують вдосконалюватися роди військ (сил), зокрема моторизовані (механізовані) та повітряно-десантні війська, з'явилися нові реактивні системи, реактивна авіація, підводні сили, безпілотні системи тощо.

В умовах дотримання найвищого рівня секретності та закриття інформації велися розробки та випробування хімічної, бактеріологічної (біологічної) та ядерної зброї. Нині під час ведення бойових дій стрімкого розвитку набувають нові системи ОВТ, передусім високоточна зброя, безпілотні літальні апарати (БпЛА) і комплекси, гіперзвукова зброя, роботизовані комплекси. Інтенсивно ведуться розробки зброї на нових фізичних принципах. Дедалі більше стає мілітаризованим космос, а космічна техніка опиняється на службі війни, і в найближчій перспективі саме космос буде ареною збройної боротьби.

В умовах стрімкого розвитку зразків ОВТ, перегляду форм і способів ведення збройної боротьби виникає потреба досліджень сучасної моделі воєнних дій, за результатами яких розробляються пропозиції та обґрунтовуються рекомендації стосовно можливостей держави протидіяти противнику. На сьогодні це є актуальним питанням, тож автор за результатами досліджень розкриває взаємозв'язок динаміки розвитку збройних сил держави, а також форм і способів ведення збройної боротьби з розробленням та застосуванням на полі бою новітніх зразків озброєння і військової техніки.

Аналіз основних досліджень і публікацій свідчить, що питанню досліджень перебігу подій на полі бою приділяється значна увага. Результати збройної боротьби аналізуються різними інститутами, організаціями та експертами, які висвітлюють власні погляди на їх оцінювання і прогнозують подальший перебіг воєнних дій [1–3].

Тому **метою статті** є аналіз уроків та висновків за періодами ведення операцій (бойових дій) у процесі російсько-української війни та обґрунтування пропозицій щодо вдосконалення складових Збройних Сил України (ЗСУ) та Сил оборони.

Виклад основного матеріалу дослідження

Передбачати майбутні війни – завдання не тільки військових учених та спеціалістів і не лише для збройних сил. Це загальнодержавне завдання, оскільки з кожним новим поколінням війн його вирішувати стає дедалі складніше й витратніше. Але це питання не сьогоднішнього дня. На сьогодні для нас головним завданням є успішне проведення операцій (бойових дій) ЗСУ та іншими складовими сил оборони з метою розгрому противника, звільнення захоплених територій, відновлення територіальної цілісності нашої держави та збереження її суверенітету. Пригадаймо, як усе починалося.

24 лютого 2022 р. Російська Федерація (РФ) розпочала так звану «спеціальну воєнну операцію» (СВО) проти України, а фактично – широкомасштабне вторгнення на територію України, хоча перед цим уже вісім років велися бойові дії проти України у форматі «гібридної війни». Вторгнення почалося з повітряної наступальної операції, майже одночасно російські війська почали наземну наступальну операцію з трьох напрямів: з півночі (з території Білорусі), зі сходу (з території Росії) та з півдня (з території тимчасово окупованого Криму). Наступальні дії завчасно створеними угрупованнями військ (сил) велися на широкому фронті на території Житомирської, Чернігівської, Київської, Сумської, Луганської, Донецької, Херсонської та Запорізької областей. Однак у початковий період вторгнення військ РФ на територію України наявний бойовий та чисельний склад Збройних Сил України не забезпечив стримування одночасно на всіх напрямках наступу угруповань збройних сил РФ [3, 4].

Організаційна структура ЗСУ була створена таким чином, що потребувала її суттєвої перебудови під час переходу з мирного на воєнний час. Так, на початку воєнних дій угруповання військ зазвичай створювалися не на базі військ одного оперативного командування, а формувалися з військових частин різної підпорядкованості, що потребувало певного часу для прийняття їх в оперативне підпорядкування та організації взаємодії між ними. При цьому склад утворених угруповань зазвичай був недостатнім для виконання всього спектру покладених завдань. Це вимагало його постійного уточнення, перегрупування та передачі окремих підрозділів і частин з одного угруповання до іншого. Швидкоплинний розвиток подій на початковому етапі воєнних дій і тимчасове захоплення військами РФ значної частини території України не дали можливості провести мобілізаційне розгортання ЗСУ та інших військових формувань у плановому порядку.

Для оцінювання співвідношення військ сторін на початковому етапі збройного конфлікту в Центральному науково-дослідному інституті Збройних Сил Украї-

ни було проведено моделювання варіантів розвитку подій, результати якого свідчать про те, що з технологічного погляду його умовно можна віднести до війн четвертого покоління. Концепція війн четвертого покоління існує вже практично 100 років. Метою війн четвертого покоління передбачається знищення військ противника, підірив економічної потужності держави противника та зміна його політичного керівництва [5]. У цей період була створена структура збройних сил з розподілом їх на види і роди військ (сил). На сьогодні зазначена структура збройних сил у країнах світу набуває подальшого розвитку.

У збройному протистоянні між РФ та Україною з обох сторін застосовуються різні системи й комплекси озброєння та військової техніки, ідентичні або схожі за своїми тактико-технічними характеристиками. Сили оборони не поступалися російській стороні у формах та способах їх застосування і, крім того, застосовували їх уміло та більш творчо й успішно в умовах конкретної обстановки. У результаті активних дій наших військ (сил) противнику не вдалося протягом усього 2022 р. створити умови для проведення наступальних операцій з метою просування вглиб території України. На кінець 2022 р. та на початок 2023 р. збройні сили РФ втратили наступальні можливості, зазнали значних втрат в особовому складі, основних видах озброєння, військової техніки та боєприпасів. Повітряно-космічні сили РФ не змогли здобути перевагу в повітряному просторі України та відмовилися від виконання завдань над підконтрольною ЗСУ територією.

Тому, попри кількісну перевагу противника на початку воєнних дій ЗСУ вдалося зірвати його початкові плани, завдати противнику значних і неочікуваних для нього втрат в особовому складі й техніці та перехопити згодом не лише тактичну, а й стратегічну ініціативу. Завдяки цьому нашими військами (силами) була успішно проведена низка стратегічних оборонних та наступальних операцій, у результаті яких були звільнені від противника значні території нашої країни, захоплені раніше російськими військами.

На кінець 2022 р. нам удалося загалом стабілізувати ситуацію на фронті та створити належні умови військам для рішучіших дій у 2023 р. [6]. Але згодом російській стороні вдалося наростити свої спроможності за рахунок додаткової чисельності угруповань військ (сил) та резервних систем ОВТ, а також оснащення військ (сил) сучаснішими зразками ОВТ. З обох сторін удосконалювалися способи ведення бойових дій. Як показує досвід ведення бойових дій, серед їхніх основних особливостей, які безпосередньо впливають на перебіг та кінцеві результати, слід виокремити швидкоплинність, високу інтенсивність, просторовий розмах та одночасне їх ведення на суші, морі, в повітрі й кіберпросторі, значне збільшення показників

досяжності знищення об'єктів усіма засобами вогневого впливу і значне скорочення часу на прийняття рішень, доведення завдань та їх виконання.

Аналіз характеру збройної боротьби свідчить про підвищення впливу вогневих та ударних засобів, сучасних систем озброєння і військової техніки та засобів високоточної зброї на перебіг і результати воєнних дій. Характерною ознакою розвитку засобів збройної боротьби є підвищення їхніх якісних показників в умовах безпосереднього ведення війни, що є ознакою появи характерних рис війн шостого покоління, у яких, відповідно до їхньої концепції, вирішальна роль відводиться саме використанню зазначених зразків озброєння та військової техніки і зброї на нових фізичних принципах [5].

Так, наприклад, з початком воєнних дій противник застосовував різноманітні БпЛА переважно для виконання розвідувальних завдань, пов'язаних з розкриттям і переміщенням підрозділів ЗСУ. Надалі в процесі розгортання широкомасштабних бойових дій динамічно розвивалися в бойових умовах ударні БпЛА противника, такі як «Орлан-10», «Мерлін-ВР», «Ланцет», «Форпост» тощо. Основу ударних БпЛА, що застосовують збройні сили РФ під час масованих нападів, становлять БпЛА типу «Shahed-131/136» («Герань-1/2»). Противник набув спроможності завдати удари по критичній інфраструктурі України, військових і цивільних об'єктах на всю глибину її території [3, 4]. Тенденція до розвитку й застосування ударних БпЛА збережеться й надалі.

За таких умов оборонно-промисловий комплекс (ОПК) України відповідно нарощував свої наукові, технологічні та виробничі спроможності щодо розроблення, прийняття на озброєння та постачання у війська (сили) нових (модернізованих) зразків ОВТ. У короткі терміни Збройні Сили отримали на озброєння такі сучасні системи, як «Нептун», БпЛА «Байрактар», «Вільха» тощо. Крім того, від країн-партнерів України надавалася постійна матеріально-технічна допомога в постачанні різних, у тому числі сучасних, систем озброєння. Очевидно, що величина бойового потенціалу (бойових спроможностей) військ сторін значною мірою залежить від наявної кількості його основних видів (груп, типів), технічних можливостей зразків ОВТ і підготовки особового складу.

Важливо зазначити, що керівництву ЗСУ вдалося в оптимальні строки налагодити на належному рівні підготовку резервів, у тому числі й за межами країни. У ній беруть участь понад 30 країн. Станом на початок січня 2024 р. у країнах-союзниках пройшли підготовку понад 100 тис. військовослужбовців. Також партнери допомогли підготувати близько 21 тис. кваліфікованих фахівців більш ніж на 160 зразках техніки [7]. Крім того, у п'яти країнах здійснюється підготовка

пілотів та авіаційного персоналу до експлуатації американських винищувачів F-16. Надалі це матиме вирішальне значення для успішного ведення бойових дій, поповнення втрат на полі бою, формування резервів і нарощування спроможностей військ (сил). Значно підвищився професійний рівень усіх категорій військовослужбовців, що дало змогу підвищити інтенсивність та активність бойових дій по всій лінії зіткнення. Перебіг бойових дій і надалі вимагатиме підготовки необхідної кількості персоналу для доукомплектування органів управління і частин навченими людськими ресурсами, а також формування і підготовки резервів. Від якості проведення цієї роботи безпосередньо залежатиме рівень боєздатності військ (сил) та успішне ведення ними бойових дій.

У цей період набувають розвитку наші Сили спеціальних операцій (ССО) як окремий рід сил. Спеціальні операції – це особлива форма застосування сил та засобів ССО. Рішення про проведення спеціальних операцій мають прийматися на рівні держави, адже такі операції можуть мати наслідки не лише військового, а й політичного характеру, і відповідальність за їх проведення несуть вищі посадові особи держави. Успішно проведені ССО операції частково компенсують відсутність на полі бою необхідних систем озброєння, насамперед далекобійних. Завдяки вмілому проведенню ССО операцій у глибокому тилу противника, в тому числі й на його території та морі, він зазнавав дедалі більших втрат у живій силі та озброєнні. Було дезорганізовано систему управління військами та зброєю противника, знижено морально-психологічний стан його особового складу, що в кінцевому підсумку негативно вплинуло на ведення противником бойових дій та виконання ним бойових завдань загалом. Пригадаймо, що успішні удари Сил оборони по Чорноморському флоту, крім безпосередніх втрат в особовому складі й техніці, змусили РФ взагалі вивести найцінніші активи флоту з Криму. ССО в процесі бойових дій набувають бойового досвіду, їхні підрозділи стають більш універсальними, здатними протистояти сучасним викликам і загрозам гібридної війни, з якими Україна стикається зараз і матиме справу в майбутньому. Тому цьому роду військ і надалі необхідно приділяти належну увагу та підтримку в його розвитку. Службу в ньому мають проходити справжні патріоти, професіонали своєї справи та інтелектуали. Для держави це дуже коштовний, але водночас ефективний і вкрай необхідний рід сил для захисту національних інтересів України.

У другій половині 2023 р. розпочалася інтенсивна підготовка військ (сил) до проведення контрнаступальної операції. Були вжиті заходи для створення необхідних умов для її проведення, а саме уточнений склад і підготовлені угруповання військ (сил) відповідно

до плану проведення операції, створені резерви сил та засобів для нарощування зусиль та виконання раптово виникаючих завдань, зосереджені необхідні запаси озброєння, військової та спеціальної техніки і забезпечене їх приховане розміщення. Посилилися всі види розвідки за діяльністю противника. Слід зазначити, що і противник постійно намагався одержати для себе необхідну інформацію та реагував на неї відповідним чином.

Розрахунок з нашого боку робився насамперед на раптовість дій військ (сил), введення противника в оману стосовно часу, напрямків наступу і складу угруповань військ (сил). Ще більшої впевненості надавала нашому військовому командуванню наявність достатньо підготовлених на той час резервів і скритність їх розміщення. Крім того, за оцінкою військово-політичного керівництва держави, наші війська (сили) мали сприятливі умови для проведення наступальних дій [8].

Але, як з'ясувалося пізніше, противник встиг з весни до осені 2023 р. побудувати потужні, глибокоешелоновані рубежі оборони на напрямках наступу наших військ. Прикро, але намічені раніше плани повною мірою реалізувати не вдалося. Операція не досягла своєї мети. Був втрачений час та використані значні ресурси, як власні, зокрема людські, так і наших союзників.

Можливо, сподівання на успішні дії військ (сил) в операції були завищені, а також інформація про підготовку можливого наступу набула широкого висвітлення та обговорення в суспільстві й у засобах масової інформації. Фактор раптовості був втрачений. Крім того, результати проведеного моделювання контрнastупальної операції свідчили про існування ризиків щодо успішного її проведення.

Визначальними ризиками під час проведення контрнastупу були: співвідношення військ (сил) сторін, недостатня інтегрованість наданих за планом матеріально-технічної допомоги ударних засобів у загальну структуру угруповання військ (сил), невраховання спроможностей наданих зразків ОВТ, недосконалість планування вогневого ураження противника та відсутність єдиної системи комплексного вогневого ураження. Важливим ризиком була також недооцінка умов проведення контрнastупу за наявності у противника глибокоешелонованої підготовленої в інженерному плані смуги оборони. Це послужило і має послужити в подальшому дуже серйозним уроком для нас і зокрема для військового керівництва.

Загалом 2023 р. був роком стабілізації на фронті. На фоні досягнутих результатів військове командування одержало можливість здійснювати завчасне планування операцій (бойових дій), володіти ініціативою, завдавати противнику ураження не лише на полі бою, а й у тилу та на його території по об'єктах інфраструктури. Командувачі (командири) і штаби всіх рівнів

набули більшого досвіду та практичних навичок щодо якісного планування та проведення операцій (бойових дій). На теперішній час наступ противника має в основному характер атакуювальних (штурмових) дій на окремих напрямках, під час яких вирішуються тактичні завдання, а також завдаються вогневі удари по об'єктах критичної інфраструктури на всій території України. Противник також проводить мобілізаційні заходи, готує резерви для нарощування зусиль та подальшого більш масштабного наступу.

Разом із тим, з'явилися й нові проблеми. Гостро постало питання підтримання боєздатності з'єднань і частин, які брали безпосередню участь у бойових діях через їхню низьку укомплектованість особовим складом і технікою. У з'єднаннях та частинах, особливо першого ешелону, періодично почали виникати проблеми з окремими номенклатурами боєприпасів, хоча загалом це не призводило до зриву виконання бойових завдань. За таких умов командувачі (командири) і штаби почали з більшою відповідальністю ставитися до питань планування потреби й витрати ракет і боєприпасів під час підготовки та ведення операцій (бойових дій) і постійно контролювати їхній стан, наявність, потребу і витрату за днями операції. Такий підхід забезпечив і забезпечує якісне та своєчасне виконання поставлених військам (силам) завдань в умовах економії ракет, боєприпасів та матеріально-технічних засобів. Але проблема потребує негайного розв'язання, тому що надалі це обмежуватиме можливості військ (сил) проводити активніші бойові дії наступального характеру, а проведення наступальних операцій оперативного та оперативного-стратегічного рівнів стане неможливим. Дефіцит боєприпасів може мати негативні наслідки і під час ведення оборонних дій. Лінія фронту може стати крихкою, не стабільною, а противник за таким умов отримає можливості для активних бойових дій та раптового й несподіваного просування на вразливих напрямках. Перехоплення та збереження противником ініціативи збільшить ризики негативного розвитку подій на всьому театрі воєнних дій.

Слід відзначити і значну роботу структур та органів управління логістики. Саме вони забезпечували безперебійне постачання до військ матеріально-технічних засобів в умовах постійної загрози застосування противником різних засобів ураження. Заслужують на увагу нові підходи командування логістики до самої системи логістичного забезпечення. Вона стала більш гнучкою, мобільною та прихованою від засобів розвідки противника та вогневого ураження. Маршрути постачання озброєння, військової техніки та матеріально-технічних засобів постійно змінювалися, перебували в зоні прикриття наших засобів протиповітряної оборони (ППО), що давало можливість мінімізувати втрати від ракетних та авіаційних ударів противника.

Змінилися підходи до системи підготовки, технічного обслуговування, ремонту та відновлення зразків ОВТ видів та родів військ (сил) через дію сукупності факторів, до яких слід віднести: різноманітність зразків ОВТ, якими оснащуються військові формування; можливість ураження районів проведення технічного обслуговування; необхідність та складність технічного обслуговування зразків ОВТ іноземного виробництва; відсутність засобів автоматизації процесів технічного обслуговування.

Поява найближчим часом на озброєнні Повітряних Сил ЗСУ літаків багатоцільового призначення F-16 різних модифікацій потребує, крім підготовки технічного персоналу, додаткових рішень щодо адаптації систем технічного обслуговування до вимог стандартів НАТО. Необхідне також додаткове обґрунтування місць (районів) оптимального розміщення оперативних запасів ракет і боєприпасів до бойових літаків F-16 та інших типів літаків для забезпечення надійного їх зберігання.

Під час ведення бойових дій дедалі ширшого застосування набувають асиметричні дії. Вони набули комплексного характеру й динамічно розвиваються в напрямі вдосконалення форм і способів застосування військ (сил) під час ведення бойових дій. Асиметричні дії дедалі більше підривають можливості противника щодо своєчасного і повного забезпечення потреб військ (сил) повноцінно проводити бойові операції. Це досягається шляхом ураження важливих об'єктів економіки, логістики, оборонно-промислового комплексу й системи управління. Це є особливо важливим в умовах дефіциту деяких засобів ураження і передусім – далекобійних ракетних комплексів, авіації, засобів ППО, а також кількісної переваги противника в силах та засобах на основних напрямках дій його угруповань військ (сил).

Поняття «стратегічна глибина» в умовах ведення асиметричних дій втрачає своє значення. Наприклад: від січня до квітня 2024 р. нашими силами оборони були здійснені понад 15 атак по російських нафтопереробних потужностях і нафтобазах. Переломний момент стався на початку квітня, коли удар був нанесений по потужностях, де збирають аналоги іранських «Шахедів», і заводу «Танеко» в Нижньокамську, розташованому на території Татарстану. 5 квітня 2024 р. прогрімлі вибухи в Єйську та в районі військового аеродрому «Енгельс», а 9 квітня – на території авіаремонтного заводу м. Борисоглібська. Кількість таких атак (ударів) та дій зростатиме й надалі. Це свідчить про таке:

по-перше, збільшення відстані ураження об'єктів противника (відстань до Нижньокамська – 1300 км; ще кілька місяців тому ми не мали можливості завдати удари на такі великі відстані), що є свідченням

успіхів нашого ОПК, зокрема у сфері виробництва безпілотників;

по-друге, відсутність у противника достатньої кількості засобів ППО для прикриття всіх важливих промислових об'єктів;

по-третє, нарощування наших спроможностей щодо вогневого ураження об'єктів, окрім Татарстану, де вже був нанесений удар, також по території Карелії, Ленінградської, Кіровської та Оренбурзької областей і подальше розширення зони ураження відповідно до розвитку зазначених спроможностей.

Значне місце в сучасних операціях (бойових діях) відводиться радіоелектронній боротьбі (РЕБ). До 2022 р. на озброєння ЗСУ були прийняті такі сучасні засоби РЕБ з безпілотними літальними апаратами, як «Буковель-АД», «Анклав» та «Хмара», які згодом добре себе зарекомендували в бойових умовах. Але попри це на початок війни в частинах (підрозділах) РЕБ ЗСУ близько 65% зразків техніки РЕБ були виробництва колишнього Радянського Союзу і як фізично, так і морально вже були застарілими [9].

Противник з перших днів воєнних дій масовано використовує сили та засоби РЕБ з метою порушення (зриву) управління ЗСУ та іншими складовими сил оборони. Це є характерною рисою сучасних війн і збройних конфліктів. Досвід ведення бойових дій фактично засвідчив відсутність не лише в Україні, а й у світі ефективних засобів РЕБ з крилатими ракетами. Однак попри це в Україні від самого початку ведення бойових дій ЗСУ почали застосовуватися перші зразки засобів РЕБ для боротьби з крилатими ракетами, які призначалися передусім для протидії БпЛА. На сьогодні нарощуються спроможності щодо боротьби з високоточною зброєю противника (крилатими ракетами, БпЛА) шляхом розгортання підсистеми РЕБ загальнонаціональної системи «Покрова». Фактично підсистема РЕБ працює як допоміжний засіб для комплексів ППО та підвищує їхню ефективність. Тобто сучасна РЕБ – це вже не просто вид бойового та оперативного забезпечення, яким вона була до недавнього часу, а й різновид збройної боротьби, форма оперативно-стратегічних дій, спрямованих на систему державного і військового управління, а також на військову та економічну інфраструктуру. Із часом РЕБ може перетворитися на окремий рід військ із можливістю самостійно проводити операції.

Роль і місце територіальної оборони (ТрО) у виконанні завдань оборони країни. На всіх етапах розвитку ЗСУ питанням організації ТрО держави приділялося багато уваги. Історія розвитку територіальної оборони була непростюю. Тривалий час ТрО була частиною Сухопутних військ. Поняття ТрО з'явилося в українському законодавстві у 2008 р. Протягом певного часу на суб'єкти ТрО законодавчо покладалося виконання п'яти завдань поза районами ведення воєнних

(бойових) дій. Але часті зміни поглядів на її організацію не дали необхідного результату.

Відповідно до Закону України «Про основи національного спротиву» в Україні створено нову систему територіальної оборони держави як складову національного спротиву. Організація, підготовка та виконання завдань ТрО покладаються на Сили територіальної оборони (Сили ТрО). У Законі уточнено (збільшено) перелік завдань, що покладаються на ТрО. Крім того, метою ТрО визначене надання обороні держави всеохоплюючого характеру [10]. На цей час визначено тринадцять завдань ТрО, які можуть виконуватися на всій території України, в тому числі в районах ведення воєнних (бойових) дій.

До виконання завдань ТрО України залучаються всі складові сил безпеки та сил оборони. Але на початок воєнних дій не було завершено виконання організаційних заходів з формування всієї системи ТрО в повному обсязі. Здійснювалося лише формування двадцяти п'яти бригад територіальної оборони, які об'єднували понад сто п'ятдесят батальйонів, і був сформований їхній військовий компонент (6 тис. професійних військових). Як позитивне слід відмітити, що в максимально короткий термін Україна змогла мобілізувати більше 110 тис. осіб, поставити їх до лав Сил ТрО і розпочати їхню підготовку та виконання завдань за призначенням. Таким чином, загальна кількість бригад ТрО станом на травень 2022 р. становила 32, з них 25 повністю або частково брали участь у бойових діях. На розгортання системи ТрО також впливали умови ведення бойових дій та ймовірність вогневого ураження місць розташування бригад і батальйонів Сил ТрО та постачання матеріальних засобів для її надійного функціонування.

Керівництву ЗСУ довелося в короткі терміни продовжувати формування сил та засобів територіальної оборони в умовах режиму воєнного стану з одночасним виконанням бойових завдань. Окремі завдання, які визначалися частинам та підрозділам ТрО, не завжди відповідали їхнім спроможностям. Але складність обстановки на фронті вимагала включення частин і підрозділів Сил ТрО до складу угруповань військ (сил) для ведення бойових дій.

Наприклад, заслуговує вивчення практика застосування підрозділів та частин ТрО у складі угруповань військ (сил) для виконання таких бойових завдань, як: оборона визначених районів та рубежів; посилення підрозділів бригад першого ешелону; ведення дій у складі протидиверсійних та протидесантних резервів; боротьба з диверсійно-розвідувальними групами противника; установа інженерних загороджень, завалів на ймовірних маршрутах його висування.

Так, до складу угруповання сил і засобів оборони м. Київ були включені 112 та 114 обр ТрО, а до складу угруповання військ «Захід» – 105, 106, 107 обр ТрО. Охорону важливих об'єктів та оборонних рубежів у Луганській області забезпечували підрозділи 111 обр ТрО спільно з представниками Національної поліції України та Національної гвардії України, а підрозділи 122 обр ТрО виконували аналогічні завдання на території Одеської області. Мала місце практика залучення підрозділів та частин Сил ТрО в ролі других ешелонів (резервів) оперативної побудови (бойового порядку) оперативних угруповань (оперативно-тактичних угруповань, угруповань) військ (сил). Є досить багато прикладів виконання бойових завдань Силами ТрО безпосередньо на лінії зіткнення, під час оборони та звільнення населених пунктів.

Проте відсутність важкого озброєння, засобів розвідки, недостатня кількість протитанкових засобів, мінометів, переносних зенітно-ракетних комплексів, БпЛА та засобів боротьби з ними, особливо в перший рік бойових дій, не давала можливості в повному обсязі та якісно виконувати бойові завдання як окремо підрозділами Сил ТрО, так і у складі угруповань військ. Керівний склад не мав достатнього досвіду в організації розгортання та особливо управління територіальною обороною в масштабі держави під час ведення воєнних дій.

Крім того, обмежений час до початку бойових дій не дав військовому керівництву ЗСУ змоги створити ефективну систему логістичного забезпечення Сил ТрО. Життєво важливі питання доводилося вирішувати в процесі ведення територіальної оборони та виконання бойових завдань. Попри значні труднощі та об'єктивні перешкоди у виконанні бойових завдань Силами ТрО вдається в більшості випадків успішно їх виконувати.

Досвід створення й застосування в умовах бойових дій добровольчих формувань територіальних громад показав, що чинна нормативно-правова база, яка регламентує їх утворення, місця розташування й діяльність, містить виключно алгоритми мирного часу. Для умов воєнного стану вони потребують уточнення щодо порядку їх створення, комплектування, забезпечення, підготовки й уточнення завдань.

Практика показала, що процес створення добровольчих формувань територіальних громад має бути організованим, спрощеним і контрольованим. В інших випадках виникатимуть проблеми, зокрема щодо реалізації соціальних гарантій добровольців.

Звичайно, що все це впливало на якість виконання завдань. Складність полягає ще й у тому, що нормативно-правовими актами визначена лише можливість участі сил безпеки і сил оборони у виконанні завдань територіальної оборони без розподілу завдань між

ними. Позитивні результати виконання завдань Силами територіальної оборони під час воєнних дій досягаються завдяки тому, що вони здійснюються спільними зусиллями кількох складових сил безпеки і сил оборони. Разом з тим, через різні причини Сили ТрО не набули повної спроможності самостійно виконувати бойові завдання як окремий рід сил.

Захист населення та об'єктів. На сьогодні система захисту населення та об'єктів порівняно з початком збройної агресії РФ проти України дещо поліпшилася. Ця робота набуває характеру більшої системності й конкретності як на державному, так і на регіональних рівнях. Разом з тим, в умовах ескалації збройного конфлікту вона не забезпечує нормальної роботи об'єктів енергетичної системи, транспорту і транспортної мережі, безпеки населення, прикриття населених пунктів, важливих адміністративних об'єктів, підприємств ОПК. Система ППО держави не в змозі виконати величезний обсяг завдань з прикриття вказаних систем та об'єктів. За таких умов необхідно вести пошук і застосовувати інші можливі способи протидії повітряним ударам противника з метою мінімізації їхніх наслідків. Пошук таких способів триває, і вже є перші результати. Наприклад, досвід застосування бойових мобільних груп для боротьби з БпЛА засвідчив їхню результативність. Напевно, надалі необхідно нарощувати їхні бойові можливості за рахунок удосконалення їхньої структури, складу, тактико-технічних характеристик озброєння та організації управління.

Крім того, доцільно розглянути можливість створення додаткового ешелону невогневого захисту найважливіших об'єктів економіки (об'єктів енергетичної структури, портів, аеродромів, залізничних вокзалів, промислових підприємств тощо). Цей ешелон захисту об'єктів інфраструктури може охоплювати інженерні та спеціальні засоби маскування, імітатори об'єктів та їхніх критичних елементів, засоби зміни контрастності навколишнього фону, хімічні засоби димопуску, аерозолі, радіоелектронний захист тощо. На мій погляд, доцільно у штаті обласних військово-цивільних адміністрацій мати спеціалістів протиповітряної оборони та інших з функціями організації та контролю захисту об'єктів.

Надалі необхідно прискореними темпами розвивати спроможності держави загалом і регіонів зокрема здійснювати захист критично важливих об'єктів інфраструктури від впливу противника в умовах реального застосування ним широкого арсеналу засобів вогневого ураження й передусім – високоточної зброї. З метою підвищення живучості та безперебійного забезпечення населення і підприємств електроенергією виникає потреба в розвитку малої енергетики, підвищення можливостей автономності функціонуван-

ня населених пунктів і підприємств, зокрема ОПК. Це важливо з урахуванням можливостей та планів противника і надалі завдавати високоточні удари по об'єктах нашої інфраструктури, руйнувати та виводити їх з ладу.

Практична реалізація цих заходів захисту має забезпечити умови, за яких виведення з ладу окремих елементів того чи іншого об'єкта економіки не повинне вплинути на функціонування об'єкта загалом. Відповідальність за проведення визначених заходів захисту слід покласти безпосередньо на кожного керівника відповідного підприємства, установи, організації (галузі) економіки (ОПК).

Усі заходи повинні проводитися в рамках комплексу заходів територіальної оборони. Тільки комплексом активних вогневих засобів оборони та пасивних невогневого захисту стане можливим досягти безумовного збереження економічного потенціалу країни. Тим більше, що питання продовження надання військової допомоги Україні з боку США та інших країн-партнерів тривалий час затримується з різних причин.

За таких умов Україна повинна підвищувати власні спроможності, а НАТО має постійно надавати підтримку Силам оборони з боку своїх партнерів. Необхідно, на мій погляд, переглянути і покращити координацію міжнародної військової допомоги. Формат допомоги НАТО Україні має бути стабільним, передбачуваним та вчасним. Обсяг матеріально-технічної допомоги має забезпечувати підтримку планування та гарантованого проведення операцій ЗСУ як мінімум у короткостроковій перспективі. У такому разі в керівництва держави з'явиться можливість ефективніше виконувати заходи із захисту населення та об'єктів економіки, а у військового керівництва – здійснювати перспективне планування операцій (бойових дій) та успішніше й результативніше проводити поточні заходи. Порушення стабільної системи матеріально-технічного забезпечення може призвести до зриву планів операцій (бойових дій) і додаткових втрат особового складу й техніки.

Як свідчить досвід воєнних конфліктів останніх років, сьогодні та в майбутньому буде неможливо виграти війну загалом за рахунок лише оборонних чи наступальних дій, навіть за умов їхньої високої ефективності. Нині необхідні ударні засоби не тільки і не стільки угруповань сухопутних військ, як велика кількість високоточних безпілотних засобів різної дальності та призначення і зброя на нових фізичних принципах. Можна прогнозувати, що у війнах майбутнього найбільша (вагома) роль належатиме стратегічним неядерним силам, які поступово витіснятимуть нинішні стратегічні ядерні сили. Основою неядерних сил стануть саме безпілотні літальні апарати та високоточні крилаті ракети великої, середньої та малої

дальності, носіями яких будуть повітряні та військово-морські сили. Ця тенденція спостерігається сьогодні в процесі бойових дій на території України та на Близькому Сході (Ізраїль, Палестина).

Щодо деяких поглядів на систему управління військами (силами). З початком збройної агресії система військового управління була переведена на режим функціонування в умовах воєнного стану і мала забезпечувати потреби військового керівництва у здійсненні ефективного управління військами (силами) першочергово на полі бою, а також загальне керівництво в режимі повсякденної діяльності. Як з'ясувалося згодом, не всі складові цієї системи були готові повною мірою виконувати визначені завдання та функції. Наприклад, командування деяких видів та окремих родів військ (сил) замість виконання завдань підготовки військ (сил) залучалося до управління застосуванням визначених угруповань військ (сил). Через нестачу кваліфікованого персоналу та їхню низьку вкомплектованість поширеною була практика відрядження в органи управління угруповань військ (сил) офіцерів – викладачів, науковців та інших військовослужбовців.

На даному етапі відбувається подальший розвиток і перегляд основних принципів організації системи управління. На практиці здійснене відокремлення функцій генерування військ (сил) від функцій застосування. Функція генерування військ (сил) стала основним змістом діяльності командувачів видів, окремих родів військ (сил) ЗСУ, керівників (командувачів) військових формувань інших складових сил оборони, які відповідають за укомплектування підпорядкованих їм сил і засобів особовим складом, їхнє оснащення й забезпечення, підготовку і готовність до виконання покладених завдань. Разом з тим, як показує досвід ведення бойових дій, виконання функції застосування військ (сил), яка покладалася на Командування об'єднаних сил ЗСУ, виявилася проблематичним через низку причин. Тому вчасно були прийняті необхідні рішення, і зараз в умовах об'єднаного характеру операцій це забезпечує сталу та ефективну роботу системи управління військами (силами) загалом та органів управління як складової цієї системи зокрема. Але в перспективі це потребує окремого дослідження з урахуванням набутого досвіду.

Відбувається подальший розвиток принципів організації системи управління, таких як командні (управлінські) повноваження, єдиноначальність і безперервність управління. Триває вдосконалення вертикалі управління в умовах проведення об'єднаних операцій. Новим керівництвом Збройних Сил України найбільша увага приділяється забезпеченню сумісності органів військового управління, раціональному розподілу завдань, функцій і відповідальності, визначенню підпо-

рядкованості та підзвітності. Удосконалюється також порядок внутрішньої та зовнішньої взаємодії.

Особливості характеру бойових дій, завдань та умов бойової обстановки спонукали військове керівництво до децентралізації повноважень, що передбачає надання підпорядкованим командирам більше можливостей виявляти розумну ініціативу та самостійно ухвалювати рішення в рамках замислу вищого командування. Тобто дедалі ширше впроваджується комплексний підхід до управління військами (силами). Таким чином, нові підходи, які наполегливо втілюються керівництвом Збройних Сил у практику діяльності органів військового управління, відповідають реальним потребам військ (сил) та забезпечують їхню стійкість і безперервність управління Силами оборони.

У підсумку слід зазначити, що на прикладах ведення бойових дій ми є свідками динамічних змін характеру, форм і способів сучасної війни, зокрема в підходах до підготовки та ведення операцій (бойових дій), створення угруповань військ (сил), визначення ролі й місця видів та родів військ (сил) в операціях (бойових діях) тощо. У збройній боротьбі проходять перевірку не лише люди, озброєння та бойова техніка, а й теоретичні положення більшості доктринальних та бойових документів (концепцій, доктрин, основ, бойових статутів, навчальних програм, посібників, методик тощо).

Крізь призму подій, які відбулися на полі бою впродовж двох років воєнних дій, стає можливим зробити деякі **попередні висновки**, зокрема:

1. Якщо, наприклад, порівнювати початковий період воєнних дій з кінцем 2022 р. та загалом 2023 р. і нинішнім роком, то однозначно підтверджуються позитивні зміни, які відбулися і тривають у ЗСУ та інших складових сил оборони під час ведення бойових дій. Це насамперед стосується складу, структури, чисельності та рівня підготовки ЗСУ загалом та кожного виду і роду військ зокрема, які стали більше відповідати функціональному призначенню, вимогам і потребам війни.

2. Попри постійну перевагу противника в силах та засобах йому не вдається досягти своєї кінцевої мети. У першій половині 2024 р. Силам оборони України вдалося стабілізувати лінію фронту. Однак противник поступово нарощує свої зусилля на всіх основних напрямках, і влітку, за оцінкою військового керівництва, можливий новий наступ російської армії. З початку року тривають важкі й запеклі бої по всій лінії зіткнення. Найбільш загрозливими прогнозуються Лиманський, Оріхівський, Новопавлівський, Авдіївський та Бахмутський напрямки.

3. Командувачі і штаби всіх ланок управління навчилися більш якісно та різнопланово здійснювати

планування операцій (бойових дій), їх підтримку та забезпечення. Відбулося покращення взаємодії на полі бою між створеними угрупованнями військ (сил) Сил оборони. Значна увага приділяється безпеці застосування та захисту військ (сил), а також урахуванню морально-психологічного фактора як невід'ємної складової їхньої боєздатності.

Покращилося управління військами (силами) під час ведення операцій (бойових дій). Постійно вдосконалюються склад і структура органів управління, поліпшилася організація їхньої роботи, вони стали ефективніше виконувати свої завдання під час планування та проведення операцій (бойових дій).

4. Наповнюються новим змістом і корегуються принципи воєнного мистецтва, форми та способи застосування військ (сил). Характерно, що ці зміни відбуваються на підставі аналізу ведення операцій (бойових дій). Переосмислення теорії та практики відбувається безпосередньо на полі бою. Якщо, наприклад, протягом 2022 р. основними бойовими підрозділами в бою були рота, батальйон або на їхній базі створювалися ротні та батальйонні тактичні групи, то починаючи з 2023 р. основним тактичним з'єднанням, яке виконує бойові завдання самостійно або у складі угруповань військ (сил), стали бригади (механізовані, мотопіхотні, танкові, десантно-штурмові, територіальної оборони). Застосування батальйонних тактичних груп (як у складі наших військ, так і у складі військ противника) виявилось неефективним.

5. Подальшого розвитку набуло застосування інших військових формувань у загальній системі застосування Сил оборони. Це підтверджується збільшенням їхнього внеску у виконання бойових завдань. Складові Сил оборони почали проводити не лише власні спеціальні операції, а дедалі активніше та результативніше виконують бойові завдання спільно та самостійно в інтересах ЗСУ загалом та відповідних угруповань військ (сил) зокрема в зонах їхньої відповідальності та в глибокому тилу противника.

Разом з тим, через різні причини з'являється тенденція дублювання окремих завдань ЗСУ іншими складовими сил оборони, які для них не є характерними. Так, у складі Національної гвардії України, Головного управління розвідки Міністерства оборони України, Служби безпеки України з'являються підрозділи, які виконують завдання, притаманні військовим формуванням ЗСУ. Рівень виконання цих завдань зазвичай є низьким. Підрозділи діють без відповідної підготовки, організації взаємодії та всебічного забезпечення, що призводить до негативних наслідків. А тому порядок і способи застосування в операціях (бойових діях) інших складових сил оборони потребують виваженого та всебічно обґрунтованого підходу з боку військово-політичного керівництва держави.

6. Відбулися суттєві зрушення в розвідувальній діяльності сил та засобів військової та спеціальної розвідки. Покращилося застосування Сил спеціальних операцій в інтересах угруповань військ (сил).

7. Постійно вдосконалюються та розвиваються засоби ведення збройної боротьби. Набувають широкого застосування БпЛА, безекіпажні апарати, високоточна зброя, протикорабельні засоби, роботизовані системи, засоби РЕБ тощо. Але наявність у Силах оборони зазначених систем та ефективне їх застосування в операціях (бойових діях) не може повною мірою замінити засоби ППО, авіацію та ракетні війська й артилерію, навіть урахуваючи сучасне і необхідне рішення про створення нового роду сил – Сил безпілотних систем ЗСУ. Це може бути тільки частковою компенсацією таких вогневих засобів у системі комплексного вогневого ураження угруповання військ (сил).

8. Потребують суттєвого переосмислення питання щодо місця й ролі радіоелектронної боротьби в сучасних умовах ведення операцій (бойових дій) та в подальшій перспективі. Так, ще до початку подій 2014 р. військово-політичне керівництво РФ приділило значну увагу розвитку РЕБ. Показовим прикладом цього стало створення ще 2009 р. у збройних силах РФ окремого роду військ – військ РЕБ. На жаль, на цей час у ЗСУ досі такого окремого роду військ не створено, а РЕБ фактично залишилася видом підтримки військ (оперативного забезпечення).

9. Є однозначні підстави стверджувати, що територіальна оборона в умовах ведення воєнних дій підтвердила свою важливість, значущість і необхідність як повноцінна складова системи оборони держави. Разом з тим, практика виконання завдань Силами територіальної оборони у визначених зонах (районах) та у складі угруповань військ показала наявність неузгоджених питань та необхідності їх нормативного врегулювання, зокрема в частині, що стосується спільного виконання завдань територіальної оборони України всіма складовими сил безпеки і сил оборони. Залишається неврегульованим розподіл завдань територіальної оборони держави між складовими сил безпеки і сил оборони та ступінь відповідальності за їх виконання. На підставі аналізу досвіду застосування Сил ТрО доцільно, на мій погляд, розглянути варіант виконання завдань Силами ТрО у складі Сухопутних військ ЗСУ.

За результатами аналізу характеру сучасних війн, збройних конфліктів, перебігу подій щодо ведення операцій (бойових дій) ЗСУ та іншими складовими сил оборони під час відбиття збройного нападу РФ проти України виникає необхідність у формулюванні ключових уроків, які в подальшому дадуть підстави певним чином осмислити та використовувати їх для оперативного прийняття відповідних рішень з питань

подальшого будівництва Збройних Сил, розвитку воєної стратегії, оперативного мистецтва і тактики. До таких уроків слід віднести перелічені нижче.

Перший урок. Склад, структура та чисельність ЗСУ, інших складових Сил оборони повинні відповідати конституційним вимогам щодо оборони України, захисту її суверенітету й територіальної цілісності, а отже, враховувати можливі виклики та загрози нашій державі у воєнній сфері. Зважаючи на це, наукові дослідження мають бути спрямовані на узагальнення досвіду ведення операцій (бойових дій), формування вимог до нормативних документів, які регламентують питання підготовки та застосування військ (сил).

Другий урок. Система мобілізаційного розгортання повинна забезпечувати оперативне нарощування чисельності особового складу та необхідних засобів національної економіки впродовж усього збройного конфлікту. Керівництво системою мобілізаційного розгортання та матеріально-технічним забезпеченням потреб Сил оборони має здійснювати Кабінет Міністрів України через спеціально створений орган управління.

Третій урок. Потребують перегляду та уточнення принципи воєнного мистецтва, форми та способи застосування військ (сил), в основу яких слід покласти аналіз ведення операцій (бойових дій). Переосмислення теорії та практики застосування військ (сил) має відбуватися безпосередньо на полі бою. Військова наука не повинна втрачати зв'язок з полем бою та продовжувати розвиток усіх складових військового мистецтва (стратегії, оперативного мистецтва і тактики).

Операції (бойові дії) потребують якіснішого планування, яке б відповідало реальній оперативній обстановці, що склалася на даний момент часу, та враховувало б динаміку її подальшого розвитку. Існує нагальна потреба в підвищенні вогневих можливостей військ (сил) за рахунок авіації, ракетних військ та артилерії, безпілотних комплексів (систем). Значна увага має приділятися безпеці застосування та захисту військ (сил), а також урахуванню морально-психологічного фактора як невід'ємної складової їхньої боєздатності.

Результати проведених досліджень мають бути використані для розв'язання нагальних проблем розвитку ЗСУ та складових сил оборони, визначення пріоритетних напрямів розвитку ОВТ, уточнення навчальних програм у вищих військових навчальних закладах, розробці доктринальних та бойових документів ЗСУ, видів, родів військ та спеціальних військ ЗСУ. Вони можуть бути враховані також під час розроблення нормативно-правових документів з питань національної безпеки та оборони.

Четвертий урок. Перегляд принципів та основних факторів подальшої трансформації Повітряних Сил

ЗСУ. У найближчій перспективі основою для досягнення успіху в збройній боротьбі як на суші, так і на морі стане успішне ведення бойових дій у повітряно-космічному просторі. У цих умовах стан і розвиток Повітряних Сил має забезпечити успішне вирішення завдань розвідки, управління, навігації та безпосереднього ураження цілей, а також досягнення цілей операцій військ (сил) загалом. Перспектива за ударними космічними супутниками, повітряно-космічними системами багаторазового використання, гіперзвуковими військовими літаками, гіперзвуковими ракетами та ударними блоками.

П'ятий урок. Потребують нарощування виробничі можливості ОПК та цивільних підприємств України або спільне виробництво з країнами-партнерами комплексів (систем) озброєння та військової техніки з елементами штучного інтелекту, зокрема РЕБ, БпЛА [9], роботизованої техніки та постачання її до Сил оборони.

РЕБ із часом може перетворитися на окремий рід військ із можливістю самостійно проводити операції. За своєю метою, завданнями, силами та засобами, що залучаються, ці операції тісно узгоджуватимуться з діями військ (сил) як у наступі, так і в обороні. Формами дій в операціях РЕБ можуть бути: радіоелектронні удари з метою придушення всієї системи радіоелектронних засобів противника; радіоелектронна оборона (захист) об'єктів та засобів. Також під час проведення операцій ЗСУ важливе місце повинні посідати заходи із забезпечення операцій силами та засобами РЕБ.

Шостий урок. Перегляд ролі й місця Сил територіальної оборони в загальній системі оборони України. На Сили територіальної оборони мають бути покладені насамперед завдання з охорони та оборони об'єктів критично важливої інфраструктури, забезпечення розгортання бойових частин Збройних Сил, охорони державних інституцій, територіальних громад тощо. У подальшому необхідно вдосконалювати нормативно-правову базу щодо розподілу завдань територіальної оборони між складовими сил безпеки і сил оборони з визначенням головного виконавця та виконавців кожного завдання з урахуванням їхніх спроможностей.

Особливу увагу слід приділяти оснащенню Сил територіальної оборони сучасними зразками озброєння та військової техніки, підготовці органів управління та сил до самостійного та спільного виконання завдань у складі угруповань військ (сил) та утриманню їх у штатах мирного часу. Сили й засоби ТрО мають і надалі ще ефективніше сприяти виконанню завдань ЗСУ та іншими складовими сил оборони під час ведення бойових дій та забезпечувати надійну охорону об'єктів як у зоні ведення бойових дій, так і на всій території країни.

Сьомий урок. В умовах продовження бойових дій дедалі більшого значення набуває міжнародна технічна допомога ЗСУ. За нинішніх умов її слід вважати одним з основних джерел підтримки боєздатності з'єднань (частин) ЗСУ. Вважається, що отримання такої допомоги сприятиме успішному веденню бойових дій угрупованнями військ (сил).

Автор вважає, що викладені у статті висновки та уроки ведення російсько-української війни можуть бути важливим підґрунтям для подальших наукових досліджень щодо характеру та особливостей ведення сучасних війн (збройних конфліктів), будівництва, підготовки та застосування ЗСУ та Сил оборони держави загалом.

Перелік літератури

1. Latest from ISW [Електронний ресурс] // Institute for the Study of War. – Режим доступу : <https://www.understandingwar.org>.
2. Ukraine. Access our comment and analysis on the Ukraine crisis as the situation unfolds [Електронний ресурс] // RUSI. – Режим доступу : <https://rusi.org/explore-our-research/regions-and-country-groups/ukraine>.
3. Рік війни за свободу : воєнно-історичний нарис російсько-української війни (24.02.2022–24.02.2023) : у 4 кн. / Міністерство оборони України, Генеральний штаб Збройних Сил України, Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України ; голова роб. групи В. Залужний. – К. : Ліра-К, 2023. – 4 кн.
4. Хронологія російського вторгнення в Україну (з 2022) [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Хронологія_російського_вторгнення_в_Україну_\(з_2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Хронологія_російського_вторгнення_в_Україну_(з_2022)).
5. Слипченко В. И. Войны шестого поколения. Оружие и военное искусство будущего / В. И. Слипченко. – М. : Вече, 2002. – 384 с.
6. Печерський А. Хронологія російсько-української війни: етапи відсічі вторгнення РФ [Електронний ресурс] / А. Печерський, Є. Букет // АрміяInform. – Режим доступу : <https://armyinform.com.ua/2023/02/24/hronologiya-rosijsko-ukrayinskoji-vijny-etapy-vidsichi-vtorgnennya-rf>.
7. Підготовка бійців ЗСУ за кордоном: які країни та чому навчають українських військових [Електронний ресурс] // Слово і діло. – Режим доступу : <https://www.slovoidilo.ua/2024/01/11/infografika/bezpeka/pidhotovka-bijciv-zsu-kordonom-yaki-krayiny-ta-chomu-navchayut-ukrayinskykh-vijskovykh>.
8. Український контрнаступ (2023) [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Український_контрнаступ_\(2023\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Український_контрнаступ_(2023)).
9. Переклад статті Головнокомандувача ЗС України для «The Economist» – Сучасна позиційна війна та як у ній перемогти [Електронний ресурс] // Збройні Сили України. – Режим доступу : <https://www.zsu.gov.ua/pereklad-statti-golovnokomanduvacha-zs-ukrayiny-dlya-the-economist-suchasna-pozycijna-vijna-ta-yak-u-nij-peremogty>.
10. Про основи національного спротиву [Електронний ресурс] : Закон України // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

DOI 10.33099/2618-1614-2024-25-2-22-28

УДК 355.43[(477):(470+571)]«2022/2024»

П. А. Мінсєв,*Національний університет оборони України,***В. С. Клименко,***кандидат політичних наук, доцент,**Національний університет оборони України,***В. В. Гнасевич,***ад'юнкт, Національний університет оборони України*

Стратегічні аспекти російсько-української війни

Автори статті на основі аналізу російсько-українських відносин з моменту розпаду Радянського Союзу, поступового переходу російського керівництва від політичного тиску, економічного шантажу, інформаційних антиукраїнських кампаній до відкритого захоплення спочатку частини території, а згодом розв'язання широкомасштабної збройної агресії з метою знищення української державності, викладають погляди на стратегічні аспекти російсько-української війни, в тому числі пропозиції щодо стратегії перемоги, а також на найближчі плани на поточний рік.

Ключові слова: агресія, повномасштабне вторгнення, суверенітет, територіальна цілісність, стратегічні перспективи.

© П. А. Мінсєв, В. С. Клименко, В. В. Гнасевич, 2024

Постановка проблеми. Агресивні дії з боку Російської Федерації щодо суверенітету нашої держави від часу набуття Україною незалежності в 1991 р. проявлялися в різних формах і 24 лютого 2022 р. перейшли на етап повномасштабного збройного вторгнення з метою знищення державності України. Десять років на території нашої держави тривають бойові дії, третій рік Україна веде повномасштабну війну з переважаючим за багатьма стратегічними показниками агресором за захист свого суверенітету й територіальної цілісності. Свої зусилля наша держава має зосереджувати не лише на відбитті агресії, подальшому припиненні вогню та досягненні миру, а й на подальшій реалізації такої оборонної політики, яка би стримувала агресора в довгостроковій перспективі. Саме тому дослідження й аналіз стратегічних аспектів цієї війни є надзвичайно актуальним завданням для формування оборонної політики України.

Автори у викладеному нижче матеріалі зосереджуються на проблемі дослідження стратегічних аспектів війни з урахування аналізу оперативних завдань обох сторін.

На думку колишнього головнокомандувача Збройних Сил України Валерія Залужного, «...вкрай необхідно скористатися набутим досвідом, можливостями, наданими новими умовами війни, для максимального накопичення новітнього бойового потенціалу, який дозволить меншими ресурсами завдавати супротивнику максимальних втрат, зупинити агресію і забезпечити від неї Україну в майбутньому» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений огляд аналітичних публікацій з даної проблематики показує, що на сьогодні є ґрунтовні дослідження першого, «гібридного» періоду війни (2014–2022). На саміті НАТО у Варшаві 2016 р. була створена Платформа НАТО – Україна з протидії гібридній війні для співробітництва у сфері виявлення, вивчення і протидії гібридним загрозам. З урахуванням українського досвіду деякі питання стратегії протистояння агресору розкриті у працях вітчизняних фахівців у сфері національної безпеки [2, 3].

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну дещо змінило оцінку російської агресії відомими геополітиками [4] та експертами від сприйняття агресії як об'єктивного факту до безумовного засудження агресора. Проте питання стратегічних аспектів і перспектив війни на даний час аналізують передусім ті, хто безпосередньо забезпечує їх вирішення, – військово-політичне керівництво країн, прямо чи опосередковано задіяних у війні [5, 1].

Очевидно, що детальне дослідження цієї війни науковцями буде можливим після Перемоги. Тому дана

стаття – це певний внесок авторів у дослідження стратегічних аспектів найбільшої війни XXI ст.

Метою цієї статті є аналіз стратегічних цілей Росії та України перед початком вторгнення 24 лютого 2022 р. та їх досягнення станом на кінець другого року повномасштабної війни за рахунок вирішення оперативних завдань.

Основні питання, розглянуті в статті:

- стратегічна та оперативна ситуація станом на 24 лютого 2022 р.;
- стратегічні та оперативні перспективи Росії;
- стратегічні та оперативні перспективи України.

Виклад основного матеріалу. 5 лютого 2022 р. видання *The New York Times* у статті «США попереджають про жахливі наслідки, якщо Путін здійснить повномасштабне вторгнення в Україну», спираючись на прогнози багатьох західних експертів, анонсувало, що Росія близька до завершення підготовки широкомасштабного вторгнення в Україну. За оцінками американських військових та розвідки це могло призвести до загибелі або поранення до 50 тис. цивільних осіб, нейтралізації влади в Києві в найкоротший термін і початку гуманітарної кризи, коли до 5 млн біженців рятуватимуться від війни [6].

Росія давно намагається домінувати над українською незалежністю. Україна була частиною нині не існуючого Радянського Союзу, і частина її території впродовж століть перебувала під владою «східного сусіда». Протягом багатьох років нинішній російський президент заперечував державність України, написавши 2021 р. у розлогіму есе, що «росіяни та українці були одним народом», починаючи з кінця IX ст. [7]. Це далеко від істини, оскільки навіть у часи розквіту Київської Русі Москва ще не згадувалася в історичних документах. Українцям неприйнятним для путінського режиму є також прагнення України до членства в НАТО та ЄС.

Напруженість між Україною та Росією була помітна з моменту здобуття Україною незалежності в 1991 р. З тих пір Україна була однією з найсильніших держав – сателітів Росії, на яку впливали російські політики, олігархи та бізнес. Про це зазначали багато закордонних і вітчизняних експертів ще задовго до повномасштабного вторгнення.

«Демілітаризація та денацифікація» України 24 лютого 2022 р. були визначені Путіним як мета «спеціальної воєнної операції». Він обіцяв «захистити» українців від восьми років українського «знущання та геноциду», запобігти закріпленню НАТО в Україні, а також забезпечити нейтральний статус України.

Російське державне інформаційне агентство РІА «Новости» пояснило, що «денацифікація – це те саме,

що й деукраїнізація», – по суті, знищення сучасної держави Україна [8].

Занепокоєння почало зростати, коли російські військові почали скеровувати бойові підрозділи до українського кордону як на своїй території, так і в Білорусі. На початок лютого 2022 р., на думку військових експертів, до можливого штурму були готові 83 російські батальйонні тактичні групи чисельністю близько 750 військовослужбовців кожна [9]. Це становило приблизно 70% від того, що потрібно було для ефективного проведення повномасштабного вторгнення на територію України. Офіційні особи США заявили, що російська присутність уздовж кордонів України становить понад 100 тис. осіб, проте не надали доказів на підтвердження своїх оцінок російських сил [10].

Концентрація військ відбувалася абсолютно на всій території Російської Федерації та Білорусі вздовж державного кордону України. За офіційною інформацією російського керівництва, це було пов'язано з проведенням низки планових навчань та перевірки готовності збройних сил. Згодом на основі цих військ були створені ударні угруповання, які 24 лютого 2022 р. здійснили вторгнення на територію України.

Що стосується України, то коли стало зрозуміло, що Росія ймовірно готується до повномасштабного вторгнення, ситуація в нашій державі була такою:

- 47 тис. км² були окуповані Росією на сході України та в Криму з 2014 р., що становило приблизно 12,8% території України;
- для ведення бойових дій у складі угруповання для проведення операції Об'єднаних сил на сході України залучалася більша частина Збройних Сил України та інших складових сил оборони;
- Сили оборони України 10–20 лютого проводили навчання в різних регіонах держави, щоб підготуватися до ймовірного наступу російської армії;
- дедалі більших спроможностей набували Сили територіальної оборони.

Головним завданням, поставленим вищим військово-політичним керівництвом, була підготовка Збройних Сил України та інших складових сил оборони до всеохоплюючої оборони держави на суші, на морі, в повітрі, в інформаційному та кіберпросторі.

Таким чином, можемо констатувати, що процес підготовки Росії та України тривав безпосередньо до 24 лютого 2022 р.

У чому ж полягали стратегічні та оперативні перспективи Росії? На думку військових експертів та аналітиків, яку підтримують автори статті, головною стратегічною перспективою Путіна було захоплення України. Для її реалізації, ймовірно, планувалося провести стратегічну операцію, яка складалася з двох фаз. Під час першої фази, ймовірно, передбачалося виконання таких основних завдань:

- завоювання переваги в повітрі;
- дезорганізація системи управління військами (силами);
- швидкий наступ сухопутного компоненту з різних напрямків, захоплення територій і вихід на рубіж, який проходить уздовж лівого берега річки Дніпро;
- захоплення міста Києва.

Крім того, хоча Путін ніколи не говорив про це вголос, але на порядку денному було повалення уряду обраного Президента України. Володимир Зеленський сказав: «Мене ворог зробив ціллю номер один, мою сім'ю – ціллю номер два» [8]. За словами його радників, російські війська двічі намагалися штурмувати резиденцію Президента України в перші дні вторгнення, а надалі намагалися організувати низку замахів на життя голови держави.

Під час другої фази, ймовірно, передбачалося, використовуючи перевагу в повітрі, форсувати річку Дніпро та захопити більшу частину території України, вийшовши на рубіж Житомир – Вінниця – Одеса (рис. 1).

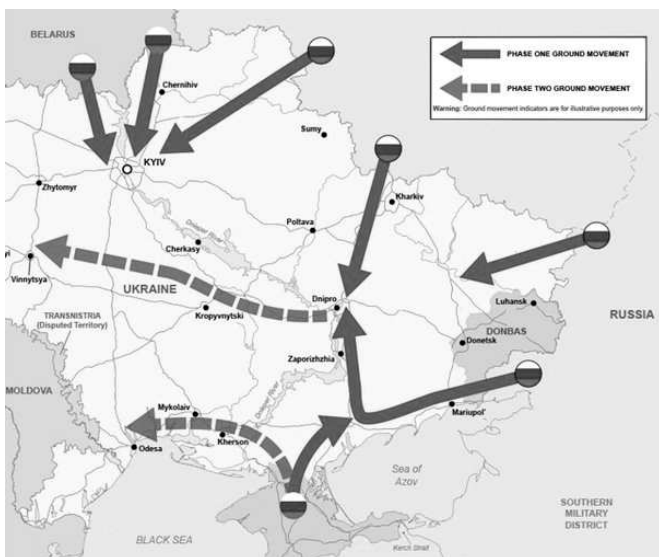

Рис. 1. Можливі напрямки вторгнення РФ в Україну [11]

Імовірно, стратегічна операція мала тривати до трьох тижнів.

Для завоювання переваги в повітрі та дезорганізації системи управління противником передбачалося нанесення масованих ракетних та авіаційних ударів по авіації на аеродромах, силах і засобах протиповітряної оборони, розвідки, радіоелектронної боротьби, об'єктах критичної інфраструктури, пунктах управління, районах зосередження військ, вузлах логістичного забезпечення, підприємствах оборонно-промислового комплексу. Саме це сталося 24 лютого 2022 р. і частково тривало протягом кількох наступних днів.

Одночасно з нанесенням повітряних ударів планувався перехід у наступ сухопутних угруповань військ для виконання поставлених стратегічних та оперативних завдань.

На півночі України метою наступальних дій були захоплення Києва, нейтралізація керівництва держави, створення передумов для продовження наступу в напрямку заходу України. Для здійснення цього задуму передбачалося проведення наступу з трьох напрямків:

- північно-західного з території Республіки Білорусь уздовж правого берега Дніпра з метою оточення столиці України з північного заходу, заходу і півдня;
- північного вздовж лівого берега Дніпра з метою оточення столиці з півночі та північного сходу;
- північно-східного по території Сумської, Чернігівської та Київської областей з метою блокування Києва зі сходу та південного сходу.

Для забезпечення швидшого захоплення Києва планувалося висадка повітряних десантів на аеродроми навколо міста. Таким чином, на думку багатьох експертів, захоплення столиці України планувалося здійснити за два-три дні.

Розглядаючи схід України, необхідно акцентувати увагу на тому, що значна частина Збройних Сил України та інших складових сил оборони була задіяна для проведення операції Об'єднаних сил. Це був ключовий фактор для визначення завдань у цьому регіоні. Імовірно, головною ідеєю російського керівництва, й із цим погоджуються експерти, було оточення найбільш боєздатного угруповання військ сил оборони з трьох напрямків: Харківського, Старобільського та Маріупольського. Для виконання цих завдань були задіяні ударні угруповання військ, створені на базі західного та південного воєнних округів, повітрянодесантних військ. На кінцевому етапі проведення першої фази стратегічної операції всі ці угруповання, ймовірно, мали оточити місто Дніпро. Таким чином, мало бути виконане завдання виходу на рубіж уздовж лівого берега річки Дніпро.

Стосовно південного напрямку зазначимо, що на території Криму під час підготовки були сконцентровані війська (сили) південного воєнного округу, повітрянодесантних військ, повітряно-космічних сил, Чорноморського флоту збройних сил Росії. Імовірними завданнями на південному напрямку були:

- перше – розвиток наступу в напрямку Мелітополя та подальше просування в напрямку Запоріжжя, Дніпра;
- друге – захоплення всієї території лівого берега річки Дніпро з південного напрямку, взяття під контроль основних мостів через Дніпро, створення умов для наступу на Одесу.

Додатково слід згадати про дії корабельного угруповання військово-морського флоту Росії, спрямовані на блокування військово-морських баз і портів України в акваторіях Чорного та Азовського морів, захоплення острова Зміїний, підтримку дій сухопутних угруповань та заходів з підготовки до ймовірної висадки морського десанту.

Отже, реалізація перелічених вище стратегічних та оперативних завдань дала б Росії можливість досягти запланованих результатів першої фази операції.

Слід підкреслити, що вагомим стратегічним прорахунком кремлівської влади була переоцінка суспільних настроїв в Україні. За висновками російських спецслужб, українці мали зустріти «визволителів» квітами, зважаючи на критичне ставлення до української влади. Проте критичне ставлення до влади – це норма демократичного суспільства, на відміну від авторитарної влади. Іншим стратегічним прорахунком була переоцінка впливу проросійської «п'ятої колони» на політичні процеси в Україні.

Отже, опис невдач Росії:

- завоювання переваги в повітрі не відбулося через низку факторів, передусім через недосягнення потрібного ступеня ураження запланованих цілей;

- на півночі України спроба захопити Київ за два-три дні зазнала невдачі, а ведення бойових дій у лютому-березні 2022 р. призвело до поспішного відступу ударних угруповань з території Київської, Чернігівської, Сумської областей з подальшим їх перегрупованням для нарощування зусиль на сході та півдні України;

- стрімкий наступ на сході України не дав бажаного результату, противник мав успіх щодо окупації майже всієї території Луганської області, тимчасово захопив територію Харківської та Донецької областей, але в подальшому був змушений відступити і закріпитися по адміністративному кордону Луганської області. Що стосується Донецької області, то агресору вдалося захопити й утримувати територію в районі Маріуполя, Волновахи;

- на південному напрямку противник мав успіх, ударні угруповання не лише виконали поставлені завдання, а й на деякий час змогли захопити і досить довго утримувати великий плацдарм на правому березі Дніпра, включно з обласним центром Херсоном. Проте під натиском угруповань Збройних Сил України вони відступили з правого берега Дніпра, що призвело до підризу росіянами спочатку Антонівського моста, а потім і греблі Каховської гідроелектростанції для унеможливлення контрнаступу Збройних Сил України на даному напрямку.

Усе перелічене свідчить про часткове досягнення Росією стратегічних та оперативних перспектив і їх коригування на даний момент. На думку експертів, зараз перспективами Росії є:

- максимально можлива оборона тимчасово окупованого півдня України;

- підготовки оборони в Брянській і Курській областях;

- нарощування зусиль для підготовки наступальної операції в Харківській області або з території Білорусі.

Російські стратегічні цілі війни вже змінювалися кілька разів залежно від «успіхів» на полях воєнних битв. Перед початком повномасштабного вторгнення це була «демлітаризація» і «денацифікація» України. За місяць після початку вторгнення після розгрому російських військ під Києвом та відступу з півночі України цілі путінської СВО стали менш амбітними. Головною метою було проголошене «звільнення Донбасу», хоча і в цьому Росія не досягла значних успіхів. Заявлене Путіним приєднання чотирьох українських областей, над якими Росія не мала повного контролю, було, радше, спробою компенсувати невдачі на полі бою.

Через рік війни Путін говорив про те, що Росія бореться за захист своїх «історичних кордонів» і «відновлює мирне життя на Донбасі та в Новоросії», стверджуючи, що південні території України є частиною його проекту так само, як і східні [8].

На початку 2024 р., після численних досить чутливих ударів по військових об'єктах і критичній інфраструктурі вже на території РФ, Путін оголосив нову стратегічну мету – створення своєрідної «демлітаризованої» зони з метою забезпечення території РФ від ракетних та авіаційних ударів.

Оскільки в повну перемогу Кремль уже не вірить, Росія може також спробувати реалізувати «корейський сценарій» з поділом України на дві ворожі одна одній держави.

Отже, на сьогодні агресор не відмовився від досягнення своїх цілей, продовжує ведення активних бойових дій як наступального, так і оборонного характеру.

Що стосується стратегічних та оперативних перспектив України, то ще з 2014 р. позиція України полягає у відновленні територіальної цілісності країни. До 24 лютого 2022 р. були здійснені чимало спроб для мирного врегулювання конфлікту на сході країни, що насправді призвело лише до погіршення ситуації. Росія одержала можливість підготуватися до нового періоду ескалації конфлікту і, як бачимо зараз, використала цей шанс для повномасштабного вторгнення на територію України. З початку повномасштабного вторгнення Україна наполягає на повному виведенні військ агресора з українських територій як основній умові досягнення миру. Така позиція підкріплена резолюціями Генеральної Асамблеї ООН, прийнятими за кілька днів після вторгнення та в першу річницю війни. 141 країна – член ООН підтримала Україну, це і визначає стратегічні перспективи нашої держави.

Території, по яких у лютому-березні 2022 р. Росією були завдані удари, наведені на схемі (рис. 2). Однак попри таку масованість передусім повітряних атак, що охоплювала всю територію країни, силами і засобами протиповітряної оборони вдалося не допустити завоювання противником переваги в повітрі і зберегти контроль над українським небом.

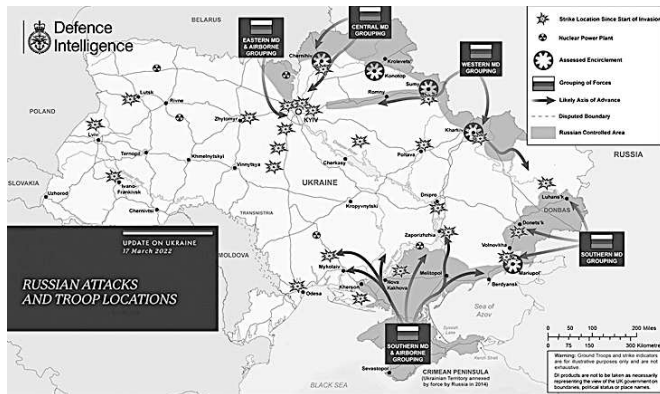

Рис. 2. Російські атаки і розташування військ [12]

Відновлення територіальної цілісності України планувалося досягти шляхом виконання низки оперативних і стратегічних завдань. Результати реалізації стратегічних і оперативних перспектив України можна визначити таким чином:

- успіхи – звільнення Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Миколаївської областей, частини Херсонської області й міста Херсона, перехід Росії на більшій частині фронту до оборонних дій, підготовка сил і засобів Збройних Сил України та інших складових сил оборони до проведення контрнаступальних дій;
- невдачі – тимчасова втрата територій, по яких проходить сухопутний коридор з тимчасово окуповано-

го Криму до Ростовської області через тимчасово окуповані території Донецької та Луганської областей (рис. 3).

Зазначене свідчить про часткове досягнення Україною стратегічних та оперативних перспектив. Однак перехоплення ініціативи, підготовка сил і засобів для проведення контрнаступу, отримання, освоєння та ефективного застосування сучасного озброєння та військової техніки хоча й відбуваються в умовах жорсткого протистояння, проте вказують на подальші стратегічні плани України – повне звільнення тимчасово окупованої агресором території.

Які результати можна вважати успіхом Росії?

Удалося створити альтернативу Кримському мосту шляхом установаження сухопутного транспортного коридору від тимчасово окупованого Криму до кордонів Росії.

Крім цього, Путін назвав захоплення півдня України «значним результатом для Росії». Азовське море «стало внутрішнім морем Росії», заявив він, зазначивши, що цього не вдалося досягти навіть російському царю Петру I у XVIII ст. [8].

Проте неспровокована російська агресія показала міжнародній спільноті жорстокі і криваві наміри стосовно України в порушення всіх міжнародних норм і правил, що принесло значні іміджеві, санкційні та інші численні втрати самій Росії.

Під час вторгнення росіяни вчинили велику кількість воєнних злочинів проти мирного населення, знищили міста й інші населені пункти, що в підсумку дає підставу звинуватити Росію як державу в організації геноциду українського народу.

Проте саме військові поразки стали найслабшим місцем «другої армії світу». Як зазначають аналітики BBC News:

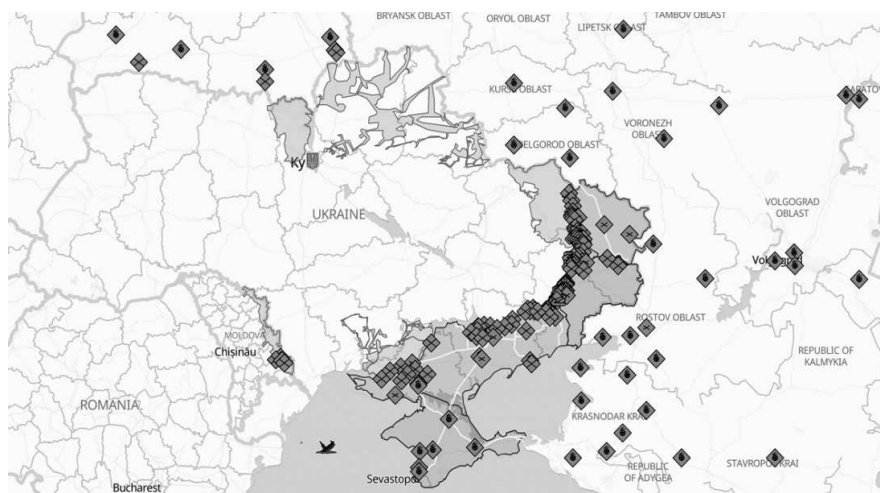

Рис. 3. Схема тимчасово окупованих та звільнених територій України (станом на 7 березня 2024 р., джерело: Deep State UA)

«...відступ 30 000 російських військ через річку Дніпро з Херсона в листопаді був стратегічним провалом;

56-кілометрова бронетанкова колона, яка загальмувала під Києвом на початку війни, була логістичним провалом;

...затоплення флагмана чорноморського флоту крейсера «Москва» було провалом оборони, як і вражаюча атака в жовтні 2022 року, після якої міст через керченську протоку закрили на кілька тижнів» [8].

І загалом загибель величезної кількості військово-службовців і втрати озброєння й техніки були провалом загальної стратегії ведення війни з боку Росії.

Разом з тим, деякі аналітики висловлюють стурбованість із приводу можливості Росії затягувати війну на триваліший період, ніж Україна спроможна нарощувати воєнні спроможності.

Чого досягла Україна?

Завдяки виконанню рішень керівництва держави, організації територіальної оборони та руху опору, героїчним діям особового складу сил безпеки та сил оборони план агресора на проведення «швидкої» війни був зірваний. Російські війська зазнали поразки на півночі України і суттєвих втрат на інших напрямках, втратили наступальний потенціал.

Допомога західних партнерів дала Україні змогу суттєво наростити свої оборонні й наступальні військові спроможності. Під час бойових дій зросла частка російських ракет, знищуваних силами української ППО, підвищилася ефективність ураження військових об'єктів ворога, розташованих у його тилу.

Звільнення від окупантів значної частини захоплених територій, у тому числі Херсона, дали підстави українському суспільству розширити масштаб воєннополітичних інтересів: не лише перемогти в російсько-українській війні, а й відновити територіальну цілісність України в міжнародно визнаних кордонах.

Стойка оборона українських міст, жорстокі бої на всіх ділянках фронту призвели до суттєвих втрат противника в живій силі та ОВТ, вичерпанню резервів, що змусило його знизити інтенсивність наступів.

Відновлення Україною контролю над островом Зміїний унеможливило присутність російських кораблів і катерів у північно-західній частині Чорного моря, розблокувало в цьому регіоні українські морські порти.

У результаті наступальних операцій Сил оборони України була звільнена від окупантів значна частина окупованих територій.

Згодом наступ Збройних Сил України, що розпочався в червні 2023 р. на південному фронті, зіткнувся з потужними оборонними укріпленнями росіян, в тому числі так званою «лінією Суровікіна» та великими площами замінованих територій. Росіяни використали всі можливості, в тому числі руйнування дамби

Каховського водосховища, що призвело до техногенної катастрофи, щоб зупинити наступ українських військ.

За 2023 р., попри інтенсивні бойові дії, суттєвого успіху в наступальних діях не досягла жодна зі сторін.

Проте за цей рік Україна провела як мінімум три вдалі операції на фронті [13]:

1. Завдяки застосуванню морських дронів по російських кораблях і ракетним ударам по військовій інфраструктурі в Криму росіяни змушені були відвести більшу частину флоту з Криму до Новоросійська, що дало змогу розблокувати маршрути морського експорту України.

2. На початку року росіяни почали наступальні операції на східному напрямку. Здобувши успіх у районі Соледача і Бахмута, російська армія зазнала важкої поразки під Вугледаром, втративши кілька колон техніки й велику кількість особового складу, в основному морської піхоти Тихоокеанського флоту. Пізніше росіяни потрапили у складне становище біля Бахмута, після звільнення українськими військами Андріївки та Кліщіївки. На півдні українські війська звільнили Роботине, створивши загрозу подальшого розвитку наступу.

3. Восени українські військові в складних умовах, за відсутності переваги в повітрі і в техніці, без підтримки річкового флоту і без понтонних переправ форсували Дніпро і створили плацдарм на лівобережжі Херсонщини. Сили оборони України продовжують утримувати цю невеличку ділянку землі на березі Дніпра, розраховуючи на подальше розширення плацдарму і стрімкого наступу в глибину окупованої частини Херсонщини.

Але слід завжди пам'ятати, якою ціною Україна відстоює свою незалежність.

За будь-якого розвитку подій на фронті стратегія України залишається незмінною: лише перемога, досягнення миру лише на умовах відновлення територіальної цілісності держави.

На думку колишнього (2021–2024) Головнокомандувача Збройних Сил України Валерія Залужного: «Досвід ведення бойових дій Збройними Силами України, особливо в 2022–2023 роках, є унікальним, і досі залишається лише нашим надбанням, а тому, невинно шукаючи шлях до Перемоги, зобов'язує нас постійно проводити ревізію наявних спроможностей, від яких залежить результат ведення бойових дій та шукати шляхи здобуття переваги над противником» [1].

Висновки. Що стосується найближчих планів на 2024 р., то, на думку авторів статті, керівництву сил оборони слід ретельно оцінити стратегію росіян, яка проглядається в їхніх намірах примусити Україну до переговорного процесу з досягнення миру на вигідних для Кремля умовах або затягнути воєнні дії на декілька років з метою врешті-решт перемогти за рахунок багаторазової переваги в людських ресурсах.

Аналіз дворічної боротьби України з російськими загарбниками свідчить, що, попри провал російського бліцкригу, успіхи українських військ у звільненні значної частини території, є невтішні перспективи переростання війни у збройну боротьбу на виснаження.

Досвід багатомісячних боїв у Бахмуті, Авдіївці показує готовність російського керівництва продовжувати кидати людей і техніку у бій без огляду на втрати. Україні недоцільно змагатися з росіянами в кількості жертв, оскільки ворог переважає в чисельності населення і може мати перевагу у тривалій війні на виснаження. Крім того, військово-промисловий комплекс Росії поки що спроможний забезпечувати армію достатньою кількістю озброєння, насамперед ракетно-артилерійського та БпЛА.

Україні краще відійти від «гри на виснаження» та шукати шляхи нав'язування ворогу умов ведення воєнних дій в найбільш не вигідних для нього умовах, щоб досягти перемоги в коротші терміни.

Найбільш не вигідною для противника ситуацією може стати великий наступ сил оборони України з виходом до Азовського моря, відрізанням сухопутного шляху до Криму, що в поєднанні з руйнуванням Кримського мосту може порушити логістичне забезпечення всього південного угруповання росіян та унеможливить ведення тривалого збройного опору.

Це можна досягти за рахунок забезпечення Сил оборони високотехнологічними засобами, покращення логістики, підвищення якості навчання воїнів і, як наслідок, опанування в найкоротші терміни нових спроможностей для ведення воєнних дій. Однією з найважливіших умов здобуття успіху вважається також запровадження дієвої системи ротації, що значно підніме моральний дух українських військ, особливо тих, які ведуть бойові дії безпосередньо на лінії зіткнення з ворогом.

Друге болюче для росіян становище може виникнути в разі вдалого завдання противнику масованих раптових ударів по об'єктах військово-промислового комплексу, критичної інфраструктури, передусім нафтогазової галузі, важливих комунікаціях без застосування дорогих в експлуатації та виробництві ракет і пілотованої авіації.

Отже, в сучасних умовах Збройні Сили України разом з іншими складовими сил безпеки та сил оборони держави мають набути спроможностей, які дадуть змогу не лише знищувати ворога, а й забезпечать існування самої державності.

Перелік літератури

1. Стаття Головнокомандувача ЗС України генерала Валерія Залужного: «Щодо сучасного дизайну військових операцій у російсько-українській війні: в боротьбі за іні-

ціативу» [Електронний ресурс] // Збройні Сили України. – Режим доступу : <https://www.zsu.gov.ua/2024/stattya-golovnokomanduvacha-zs-ukrayiny-general-a-valeriya-zaluzhnogo-shhodo-suchasnogo-dyzajnu-vijskovykh-operacij-u-rosijsko-ukrayinskij-vijni-v-borotbi-za-inicijatyvu>.

2. Горбулін В. Як перемогти Росію у війні майбутнього / В. Горбулін. – К. : Брайт Букс, 2021. – 243, [4] с.

3. Магда Є. Гібридна війна: вижити і перемогти / Є. Магда. – Харків : Віват, 2015. – 302, [1] с.

4. Богданьок О. Кіссінджер розповів про три можливі варіанти розвитку подій в Україні [Електронний ресурс] / О. Богданьок // Суспільне. Новини. – Режим доступу : <https://suspilne.media/256037-kissindzer-rozpoviv-pro-tri-mozlivi-varianti-rozvitku-podij-v-ukraini>.

5. 'Why Ukraine Matters' Remarks by Secretary of Defense Lloyd J. Austin III at the Halifax International Security Forum (As Delivered) [Електронний ресурс] : Speech : Nov. 19, 2022 : Halifax, Canada // U.S. Department of Defense. – Режим доступу : <https://www.defense.gov/News/Speeches/Speech/Article/3224089/why-ukraine-matters-remarks-by-secretary-of-defense-lloyd-j-austin-iii-at-the-h>.

6. Cooper H. U.S. Warns of Grim Toll if Putin Pursues Full Invasion of Ukraine [Електронний ресурс] / H. Cooper, D. E. Sanger // The New York Times. – Режим доступу : <https://www.nytimes.com/2022/02/05/us/politics/russia-ukraine-invasion.html>.

7. Стаття Володимира Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» [Електронний ресурс] // Президент Росії. – Режим доступу : <http://kremlin.ru/events/president/news/66182>.

8. Кірбі П. Чи провалилася війна Путіна і чого Росія хоче від України? [Електронний ресурс] / П. Кірбі // BBC News Україна. – Режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-64788916>.

9. As U.S. predicts Russia could seize Kyiv in days, diplomatic efforts set to intensify this week [Електронний ресурс] / R. Pannett, A. B Wang, R. Dixon, K. DeYoung // The Washington Post. – Режим доступу : <https://www.washingtonpost.com/world/2022/02/06/ukraine-russia-military-putin>.

10. Stewart P. Russian forces at 70% of level needed for full Ukraine invasion, U.S. officials say [Електронний ресурс] / P. Stewart, H. Pamuk // Reuters. – Режим доступу : <https://www.reuters.com/world/europe/russian-forces-70-level-needed-full-ukraine-invasion-us-officials-2022-02-05>.

11. Intelligence Update: Russia retains a significant military presence that can conduct an invasion without further warning [Електронний ресурс] / Ministry of Defence // X. – Режим доступу : <https://twitter.com/DefenceHQ/status/1494315294382297091>.

12. The illegal and unprovoked invasion of Ukraine is continuing [Електронний ресурс] / Ministry of Defence // X. – Режим доступу : <https://twitter.com/DefenceHQ/status/1505498948177432576/photo/1>.

13. Черниш О. Перемоги і поразки України в 2023 році [Електронний ресурс] / О. Черниш // BBC News Україна. – Режим доступу : <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cuxvnl19neo>.

DOI 10.33099/2618-1614-2024-25-2-29-36

УДК 327:[355/359]:351.73

Ю. І. Руснак,*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
Національний університет оборони України,***Л. І. Приполова,***кандидат юридичних наук, старший дослідник,
Національний університет оборони України,***Ю. П. Стужук,***Національний університет оборони України*

Особливості здійснення партнерами контролю за наданням міжнародної військової допомоги

У статті досліджуються організаційно-правові особливості механізму здійснення контролю за наданням міжнародної військової допомоги. Установлено, що міжнародна військова допомога відіграє значну роль у російсько-українській війні, що триває з 2014 р. Така міжнародна допомога має складну динаміку і змінюється залежно від політичних та воєнних подій. Конкретизовано особливості і порядок організації здійснення міжнародними партнерами контролю за наданням міжнародної військової допомоги Україні через аналіз діяльності спеціально уповноважених структур та організацій. Зокрема, детально проаналізовані організація та особливості здійснення партнерами контролю за використанням наданої допомоги, результати яких висвітлені у відповідних заявах і звітах.

Описані сутність та основні риси функціонування й діяльності Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань моніторингу отримання і використання міжнародної матеріально-технічної допомоги.

Установлено, що на сучасному етапі в Україні впроваджене програмне забезпечення, яке допомагає здійснювати ефективний моніторинг допомоги. Описано основи функціонування інформаційних систем «СОТА», «LOGFAS», «КОРОВАЙ» в Україні.

Підсумовано, що актуальним є подальший аналіз юридичних аспектів та розробка нових правових механізмів для ефективного контролю за процесами надання та використання міжнародної допомоги Україні.

Ключові слова: російсько-українська війна, міжнародна військова допомога, міжнародні партнери, контроль, інформаційні системи.

© Ю. І. Руснак, Л. І. Приполова, Ю. П. Стужук, 2024

Постановка проблеми. Розпочата у 2014 р. гібридна війна Російської Федерації на сході України та широкомасштабне вторгнення РФ 24 лютого 2022 р. визначали новий вимір глобальної політики, який впливає на найрізноманітніші аспекти міжнародних відносин. Однією з ключових складових відповіді на цю загрозу стало надання Україні міжнародної допомоги. Міжнародна допомога Україні в умовах війни реалізується шляхом надання гуманітарної, фінансової та військово-технічної допомоги з метою забезпечення життєво важливих потреб, відновлення економічної стійкості та підтримки обороноздатності. Механізми реалізації охоплюють міжнародні організації, двосторонні договори та грантові програми.

Проте слід зазначити, що надання допомоги вимагає не тільки великих фінансових і матеріальних витрат, а й ефективного контролю за її наданням, оскільки контроль за наданням допомоги є необхідним елементом для забезпечення не лише ефективності, а й законності та справедливості реагування в умовах війни. У цьому контексті аналіз окресленої проблеми потребує комплексного розгляду, враховуючи перспективи майбутньої взаємодії з нашими потенційними партнерами, де контроль та звітність за надану допомогу є обов'язковою складовою конструктивної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах агресії Російської Федерації проти України значна кількість науковців та дослідників вивчали співпрацю України з провідними міжнародними партнерами. Так, зокрема, підходи до розвитку військово-технічного співробітництва України з іноземними державами висвітлені в дослідженнях В. Бегми, В. Шемаєва [1], Г. Шаповалова [2], А. Киридон, С. Трояна [3] та ін. Окремо досліджені питання обліку та контролю наданої допомоги країнами-партнерами, зокрема в працях зарубіжних та вітчизняних дослідників М. Марш [4], К. Демірджян [5], О. Калініченко [6], Д. Хвостенка [7], О. Щавінського [8] та ін. Водночас безпрецедентні обсяги міжнародної допомоги та впровадження ефективних механізмів контролю над її використанням унаочнюють важливість глибшого наукового розгляду.

Мета статті полягає у висвітленні та аналізі особливостей контролю за наданням міжнародної допомоги партнерами, зокрема в контексті ефективності механізмів моніторингу та взаємодії між учасниками.

Виклад основного матеріалу. Від початку введення на території України воєнного стану в лютому 2022 р. світова спільнота зосередила максимальні зусилля на наданні всебічної допомоги. Саме підтримка України міжнародними партнерами була і залишається одним з головних допоміжних факторів у здійсненні опору військовій агресії з боку РФ. Проте поширення

неправдивих відомостей та недостовірної інформації в умовах широкомасштабного вторгнення, а також сама інформаційна війна, яку постійно проводить РФ, стали додатковими підставами для створення механізму, який дасть підстави нашим міжнародним партнерам переконатись у використанні за призначенням наданої ними матеріально-технічної допомоги (зокрема озброєння та військової техніки).

Підтримка від міжнародних партнерів розпочалася ще до широкомасштабного вторгнення Росії в Україну, адже США та деякі інші союзники постачали озброєння та військову техніку. Сам факт вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р. лише посилив та надав інтенсивності міжнародній військовій допомозі. Такий стан підтверджує безпрецедентний рівень гуманітарної, економічної та військової допомоги, яку США надали Україні після вторгнення Росії в лютому 2022 р. Вагомість названої допомоги виразилася не лише у здатності України до військового протистояння, посилення Збройних Сил України високотехнологічним озброєнням та військовою технікою, підвищенням рівня підготовки фахівців завдяки спільним навчанням, а й у здатності органів державної влади виконувати зобов'язання щодо виплати пенсій, заробітної плати, здійснення інших соціальних виплат, тобто функціонування держави загалом. Міжнародна військова допомога, яка триває від початку широкомасштабного вторгнення, також посилює позицію України у майбутніх переговорах, які будуть пов'язані із завершенням війни.

Розуміння значущості й масштабності міжнародної військової допомоги доводять дані про те, що, наприклад, ЄС запровадив два механізми військової допомоги на додаток до Місії ЄС із надання військової допомоги Україні (EUMAM UA): Закон про підтримку виробництва боєприпасів (ASAP), який мобілізує 500 млн євро для збільшення виробництва наземної та артилерійської зброї, боєприпасів і ракет, а також Закон про посилення європейської оборонної промисловості через загальні закупівлі (EDIRPA), пакет на 300 млн євро, спрямований на стимулювання співпраці на рівні ЄС у сфері оборонних закупівель [9]. З лютого 2022 р. США надали десятки мільярдів доларів для допомоги Україні, спрямованої на забезпечення безпеки, гуманітарної допомоги, економічної підтримки; також виділялися гранти на закупівлю озброєння й техніки за програмою іноземного військового фінансування тощо [10].

Безумовно, відносини з надання озброєння та військової техніки більшою чи меншою мірою пов'язані з виникненням можливих ризиків, серед яких можемо зазначити такі, як продаж обладнання для одержання фінансового прибутку, потрапляння зброї на нелегальний ринок, дискредитація відносин України з її парт-

нерами та інші можливі провокації з боку агресора, нецільове використання елементів допомоги тощо.

У контексті зазначеного відомо, що російська пропаганда для зриву військової співпраці України з ЄС та США намагалась і намагається дискредитувати Україну як недобросовісного партнера у використанні західного озброєння для потреб захисту нашої держави. На багатьох відомих інформаційних ресурсах були спроби створити враження хаосу, розкрадання та контрабанди допомоги, яка надається партнерами. На цьому тлі почали лунати заклики окремих західних політиків та урядовців щодо посилення контролю за прозорістю використання одержаної Україною військової допомоги [11]. Крім того, і США, і ЄС були стурбовані можливістю перенаправлення наданої ними зброї на незаконні ринки чи в інші небажані місця призначення. За інформацією Financial Times, у квітні 2022 р. Європол (правоохоронне агентство ЄС) зауважив про розповсюдженість значної кількості вогнепальної зброї та вибухових пристроїв унаслідок російсько-української війни [12]. У липні 2022 р. Європол повідомив, що співпрацює з українськими офіційними особами, щоб знизити ризик нелегальної торгівлі зброєю до Європейського Союзу. Європол зазначив, що повністю довіряє своїм українським партнерам, оскільки вони впроваджують нові заходи для пом'якшення цих ризиків [13].

Від червня 2022 р. наглядові органи розпочали зустрічі для координування діяльності в Україні. Конгрес спеціально надає кошти для нагляду за допомогою США. У липні 2022 р. заступниця держсекретаря США з питань контролю над озброєннями і міжнародною безпекою нагадала про потенційну загрозу від незаконного обігу зброї та запевнила в позиції довіри до уряду України з питань організації належного зберігання та звітування щодо наданого оборонного спорядження [14].

У жовтні 2022 р. уряд США опублікував план пом'якшення ризиків того, що зброя, яку він постачає, може бути перенаправлена та незаконно передана іншим сторонам. План США передбачав допомогу Україні у зміцненні безпеки кордонів, а також у розбудові потенціалу для виявлення та запобігання незаконному обігу зброї. Конкретні заходи охоплювали: навчання для українських посадовців, покращення митного контролю, знешкодження вибухонебезпечних боєприпасів і запровадження, коли це доцільно, моніторингу кінцевого використання американської зброї, що постачається в Україну [15]. У листопаді 2022 р. інспектори США провели в Україні дві інспекції, які стосувалися близько 10% зброї, яка, як вважалося, потребує посиленого нагляду США [5].

Порядок контролю за переміщенням обладнання, що постачається ЄС із використанням Європейського

фонду миру, забезпечується протягом усього процесу постачання та після його завершення у взаємодії зі Збройними Силами України. Звичайно, цей процес є настільки прозорим, наскільки це дозволяє нинішня ситуація. Адже зброя, яка постачається в Україну, є потенційною мішенню для ворожих дій російського агресора. Тому оперативні подробиці щодо постачання такого обладнання не коментуються. Але відповідна інформація про характер поставок, здійснених завдяки коштам ЄС, відображена в рішеннях Ради ЄС [16]. У свою чергу, Україна зобов'язалася не передавати поставлене оборонне обладнання та зброю для будь-якої іншої мети, крім використання Збройними Силами, та не здійснювати їх реекспорт у треті країни [17].

Варто зазначити, що перед широкомасштабним вторгненням РФ, Головний інспектор Офісу Міністерства оборони (DoD OIG) активно вивчав моніторинг використання (EUM) та підвищений моніторинг використання (EEUM), відстежуючи, як партнери США по всьому світу використовують військову допомогу та обладнання США після їх передачі Міністерством оборони [18]. Ще 2020 р. DoD OIG оприлюднив звіт про те, як DoD проводив EEUM військової допомоги Україні, зокрема ракети «Javelin», блоки управління ракетами «Javelin» та прилади нічного бачення. Було встановлено, що EEUM відбувався в основному відповідно до закону та вказівок DoD і що зберігання ракет «Javelin» та блоків управління в Україні відповідало вимогам безпеки. Однак виявлено, що інформація в базі даних DoD щодо кількості, місця і стану приладів нічного бачення була неточною через те, що Збройні Сили України не завжди повідомляли про втрати, крадіжки чи знищення цих пристроїв, як вимагалось [19].

Відповідно до американського законодавства Міністерство оборони США та Державний департамент США мають постійно моніторити, як використовується передана Україні зброя. Ураховуючи обсяги допомоги, використання бюджетної підтримки та сприйняття корупції, дехто у Вашингтоні, зокрема члени Конгресу та нинішній спеціальний генеральний інспектор з питань відновлення Афганістану (SIGAR), закликали до створення Спеціального генерального інспектора з питань допомоги Україні (SIGUA) за зразком створених для відновлення Іраку та Афганістану. Створений у 2008 р. SIGAR як незалежний орган визначив кілька проблемних областей допомоги США Афганістану, включаючи шахрайство та відсутність комплексної стратегії відновлення; також було висловлено критику, адресовану агентствам допомоги, за недостатню готовність приймати ризики [20].

Однак створення SIGUA створило б додатковий рівень нагляду. Натомість Конгрес та інші зацікавлені сторони звернулися до вже існуючих органів, оскільки

суворий нагляд за допомогою США Україні є важливою складовою для забезпечення постійної підтримки Конгресу та американського народу.

Для здійснення контролю за використанням коштів, наданих Україні, була спеціально створена Міжвідомча робоча група з нагляду, яка складається з офісів генеральних інспекторів (OIG):

- 1) Міністерства оборони США (DOD);
- 2) Державного департаменту США (DOS);
- 3) Агентства США з міжнародного розвитку США (USAID) [21].

Вивчаючи особливості запровадження США плану нагляду за допомогою України, О. Калініченко зазначав, що загалом до Міжвідомчої групи з умовного аудиту входять аж 17 наглядових підрозділів від міністерств та агенцій уряду США, які регулярно зустрічаються, щоб обговорити найкращі практики нагляду та прозорості. Ця група створила спільний стратегічний план нагляду за допомогою України, виданий у січні 2023 р. [6].

Стратегічний план нагляду за допомогою України (JSOP-Ukraine Response) є компіляцією поточної співпраці між трьома OIG для забезпечення нагляду за допомогою США Україні. План на 2023 фінансовий рік став першим щорічним планом спільного нагляду, поданим до Конгресу. Охоплюючи загальнодержавний підхід, звіт підсумовує та класифікує роботу, яку вже виконують OIG.

Стратегічний план нагляду за допомогою України (JSOP-Ukraine Response) поділяє нагляд на три основні стратегічні сфери нагляду (SOA):

1. Допомога в безпеці та координація. Міноборони США та Держдепартамент США спільно керують антикорупційними програмами, здійснюють моніторинг та консультації з партнерами з питань безпеки.

2. Допомога та координація, не пов'язана з безпекою. Спільно керована Державним департаментом та USAID, ця SOA зосереджена на допомозі, не пов'язаній з безпекою, яку США надали Україні, включно з економічною та гуманітарною допомогою.

3. Управління та операції. Спільно керована трьома OIG, ця SOA зосереджується на забезпеченні безпеки персоналу США, адмініструванні урядових програм США та управлінні державними контрактами США [22].

Офіси інспекторів мають у своєму штаті слідчих у кримінальних справах. Водночас Служба кримінальних розслідувань Міністерства оборони, Управління розслідувань Державного департаменту та відповідний департамент USAID співпрацюють з військовими кримінально-розшуковими організаціями, іншими правоохоронними органами та органами юстиції США, а також міжнародними партнерами щодо проведення слідчих дій, пов'язаних з наданням допомоги. Ці

слідчі співпрацюють між собою, щоб контролювати виконання контрактів: відбуваються перевірки на предмет шахрайства, марнотратства та корупції. Досліджують усе: чи є неправомірне розкриття конфіденційної інформації підрядником, незаконна передача технологій; яку діяльність ведуть одержувачі грантів тощо. Офіси генеральних інспекторів Міністерства оборони США, Державного Департаменту та USAID відкрили окремі гарячі лінії, щоб одержувати повідомлення про порушення [6].

Аналізуючи заяви щодо контролю за використанням озброєння, що надається для допомоги Україні, наприкінці вересня 2023 р. у США запевнили, що озброєння, одержане Україною для військового протистояння, використовується відповідно до встановлених правил і домовленостей без будь-яких виявлених порушень. Крім того, аналогічну заяву 2 листопада 2023 р. зробила посол США в Україні Бріджит Брінк, яка заявила, що представники посольства, котрі відстежують використання військової, гуманітарної та іншої допомоги для Києва, не зафіксували випадків її використання не за призначенням [23]. Більшість країн – партнерів України створили відповідну систему контролю й відстеження озброєння, яке постачається. Для виконання таких завдань створені спеціальні групи, які вже працюють, перебуваючи в США, Польщі та Україні. Важливо те, що озброєння та військова техніка мають спеціальне маркування [24].

26 жовтня 2023 р. OIG DoD оприлюднив Спільний стратегічний план нагляду на 2024 рік для Операції «Атлантична рішучість» (JSOP-OAR). JSOP-OAR – це щорічний спільний стратегічний план нагляду, що подається Конгресу та описує поточний і майбутній нагляд Головного інспектора та агентств-партнерів за діяльністю Уряду США в підтримку завдання OAR, включно з діяльністю, пов'язаною з Україною.

FY 2024 JSOP-OAR містить таку інформацію, пов'язану з OAR та наглядом за повним спектром допомоги США Україні:

1. Огляд діяльності Уряду США з надання безпекової та не пов'язаної з безпекою допомоги європейським партнерам та Україні після широкомасштабного російського вторгнення.

2. Опис фінансування діяльності Уряду США, пов'язаної з OAR, включно із чотирма окремими додатковими асигнуваннями для України, аналіз використання коштів та бюджетні запити на 2024 р. для Міноборони США, Державного департаменту США, USAID на підтримку OAR.

3. Три основні стратегічні сфери нагляду (SOA) за допомогою США Україні: безпекова допомога та координація, допомога та координація, не пов'язана з безпекою, управління та операції. JSOP-OAR наводить

приклади завершених проєктів нагляду за 2023 р. та планованих проєктів на 2024 р., які стосуються кожної SOA [25].

Загалом протягом 2023 р. офіси трьох генеральних інспекторів завершили 38 звітів та один за участі офісу генерального інспектора Американської корпорації з фінансування міжнародного розвитку (DFC), пов'язаних з OAR та Україною, і подали висновки й рекомендації для поліпшення внутрішнього контролю, зниження витрат, забезпечення безпеки та підвищення ефективності операцій [25].

Наглядові агентства планують 96 проєктів на 2024 р. для продовження моніторингу, аудиту й оцінювання OAR, включно з діяльністю Уряду США, пов'язаною з Україною. Серед них, зокрема: співробітництво та координація у сфері безпеки – 35 проєктів; допомога та координація, не пов'язані з безпекою – 30; управління та операції – 31 [26]. Незалежно від характеру допомоги, деякі американські фахівці виступають за те, щоб здійснювати особливий нагляд за Україною в довготерміновій перспективі [6]. Отже, не слід виключати створення окремої посади для нагляду за допомогою Україні найближчим часом.

У рамках моніторингу використання зброї партнерами України варто розглянути використання GPS-трекерів для відстеження руху зброї. Зазвичай такі трекари встановлюються на великій військовій техніці, а на менших видах озброєнь – за необхідності. На великій зброї вони встановлюються ще на заводі-виробнику, змінюючи місце розташування кожного разу. Отримувач зброї не має інформації щодо місцезнаходження трекара. Робочий принцип трекара аналогічний до GPS-маячка на автомобілі.

Наприклад, купується невеликий пристрій, який живиться від акумулятора, батарейки або іншого джерела енергії, або від бортової мережі самого пристрою, на який він встановлюється. На зброю він може встановлюватися або на окупорку, на контейнер, і переміщення контейнера буде відстежуватися, тому що коли зброя витягнута з контейнера, це свідчить про її готовність до використання. А може вмонтовуватися всередину самого зразка озброєння, до прикладу, два-три трекари на всю партію постачання. Тож користувач не знатиме, в якій саме одиниці озброєння є трекари і скільки трекерів містяться в конкретній партії, і таким чином здійснюватиметься контроль. Трекари одержують сигнали від супутникової системи, орієнтується в просторі, визначає координати і передає їх у мережу [27].

Варто окремо зазначити, що контроль за міжнародною військовою допомогою відбувався та відбувається не лише за ініціативи наших партнерів. Так, в Україні, відповідно до Постанови Верховної Ради України № 2424-IX від 19 липня 2022 р. була створена

Тимчасова спеціальна комісія (ТСК) Верховної Ради України з питань моніторингу отримання і використання міжнародної матеріально-технічної допомоги (ММТД) під час дії воєнного стану [28]. Комісія була створена з метою контролю за прозорістю та законністю використання міжнародної матеріально-технічної допомоги, зокрема озброєння, наданого союзниками України. Очолив комісію колишній народний депутат Рустем Умеров (нині міністр оборони України) [28].

Ключовими завданнями для ТСК були визначені такі:

- підготовка та надання ініціатив щодо створення моделі парламентського контролю за використанням матеріально-технічної допомоги, яку Україна одержує від партнерів (для відповідності вимогам прозорості й законності процесу використання наданої допомоги від партнерів);

- збирання та аналіз інформації, яка може бути заслухана на парламентських слуханнях у випадках виявлення невідповідного чи нецільового використання наданої допомоги від партнерів.

Відповідно до Постанови Верховної Ради України № 2424-IX від 19 липня 2022 р. був заслуханий звіт щодо діяльності Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань моніторингу отримання і використання міжнародної технічної допомоги під час дії воєнного стану. Особлива увага в діяльності ТСК була зосереджена на взаємодії з нашими міжнародними партнерами (послами, аташе з питань оборони та політичними радниками країн-партнерів). У згаданому звіті було детальніше проаналізовано роль Міністерства інфраструктури України та Міністерства внутрішніх справ України в питаннях логістики, обліку, який здійснюється іншими центральними органами виконавчої влади. У зв'язку з тим, що всі ці процеси підлягають обов'язковому контролю та звітуванню, Комісія проаналізувала нормативно-правову базу, що регулює питання залучення, обліку та використання міжнародної технічної допомоги [29], до якої належать такі нормативні акти:

1. Постанова КМУ № 153 «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» від 15 лютого 2002 р. [30].

2. Наказ Міністерства оборони України № 37 «Про затвердження Інструкції про організацію залучення, використання, обліку та моніторингу міжнародної технічної допомоги в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України» від 1 лютого 2018 р. [31].

Ураховуючи викладене, на підставі Постанови Верховної Ради України № 2966-IX від 20 березня 2023 р. роботу ТСК було продовжено на шість місяців, що зумовлювалося потребою забезпечення законності та прозорості для процесу використання наданої допомоги під час дії воєнного стану [29].

У процесі моніторингу одержання та використання ММТД велике значення приділяється програмному забезпеченню, яке надає можливість у режимі реального часу відстежувати всі запити, що надходять від Міністерства оборони України та Збройних Сил України. Більше того, це програмне забезпечення дає змогу відстежувати всіх членів-донорів, які беруть участь у процесі надання ММТД та подають пропозиції щодо задоволення потреб Збройних Сил України.

Цифровими засобами забезпечення цих процесів є [29]:

- 1) «СОТА»;
- 2) «LOGFAS»;
- 3) «КОРОВАЙ».

Сучасна інформаційно-аналітична система Головного ситуаційного центру країни, відома як «СОТА», оперує з великими обсягами даних (Big Data), забезпечуючи їхнє зберігання, інтеграцію з різних джерел та аналіз. Це спрямовано на підвищення достовірності та ефективного моніторингу стану національної безпеки в більш ніж двадцяти напрямках. Основною метою цієї системи є ефективна координація діяльності державних органів [32]. Отже, інформаційно-аналітична система «СОТА» є важливим інструментом для вищого військово-політичного керівництва України.

У липні 2022 р. Секретар РНБО Олексій Данілов та колишній міністр оборони Олексій Резніков представили новий модуль інформаційно-аналітичної системи «СОТА» [33]. Цей модуль містить три контури: загальнодоступну інформацію, інформацію для службового користування та таємну інформацію. Він надає можливість контролювати нові поставки озброєння за різними позиціями (до прикладу: готовність до відвантаження, перебування на шляху прямування, отримання за місцем призначення) та країнами-партнерами. Модуль дає змогу аналізувати поставки зброї за часовими параметрами, періодами взяття на озброєння, країнами-надавачами, враховуючи відповідність стандартам НАТО, а також класифікацію щодо радянських зразків озброєння тощо.

Безпеку обробки даних підтверджено Атестатом про відповідність комплексній системі захисту інформації [32], що видається за результатами відповідної державної експертизи.

Сервіс підтримки логістичних операцій «LOGFAS» являє собою інтегрований комплекс програмних систем, який розроблявся для підтримки логістичного забезпечення НАТО. Сервіс надає можливість користувачам збирати, зберігати, обробляти, аналізувати, відображати та поширювати інформацію з метою підтримки логістичних операцій. Інформаційна система «LOGFAS» активно використовується НАТО з 1995 р. і на сьогодні ефективно впроваджується для

забезпечення логістичної підтримки під час операцій та навчань [34].

У 2022 р. відбулася презентація результатів впровадження логістичної програми НАТО з управління та моніторингу озброєнь «LOGFAS» для представників держав-донорів. У цьому контексті розглядалися досягнення, пов'язані з інтеграцією програми з національними програмами. Поєднання програми «LOGFAS» із інформаційно-аналітичною системою «COTA» дає змогу здійснювати контроль кожної одиниці зброї, яка постачається Україні від її партнерів [35]. Міністр оборони України підкреслював, що реалізація цього програмного забезпечення націлена на досягнення двох стратегічних вимірів: по-перше, це дасть можливість суттєво підвищити підзвітність усіх процесів, пов'язаних з експлуатацією зброї та інших ресурсів; по-друге, Україна таким чином доводить світові, що навіть під час війни сектор оборони розвивається в напрямі подальшого посилення взаємосумісності з Північноатлантичним альянсом на рівні стандартів і процедур.

«КОРОВАЙ» є спеціальним софтом, розробленим у кооперації зі США, Великою Британією та Україною. Моніторинг зазначеною системи здійснює безпосередньо Міністерство цифрової трансформації, за наповнення її відповідає Міністерство оборони України. Основна концепція цієї програми полягає в тому, що країна-відправник указує такі параметри, як кількість та форма пакування матеріально-технічної допомоги, і система відстежує її переміщення до моменту доставки до Командування Сил логістики.

Крім того, завдяки «КОРОВАЙ» створено можливість підключення всіх учасників, які братимуть участь у плануванні потреб та відстеженні руху матеріальних засобів, до об'єднаного центру Збройних Сил України [29]. На нинішньому етапі використання «LOGFAS» і «КОРОВАЙ» дає змогу супроводжувати військову техніку за допомогою штрих-коду і QR-коду до військової частини, а в разі необхідності надає можливість відвідати і перевірити її наявність [36].

Висновки. Отже, в умовах російсько-української війни надання міжнародної допомоги партнерами є невід'ємною частиною стратегічного забезпечення обороноздатності держави. Однак для ефективного використання отриманої допомоги, забезпечення прозорості та ефективного управління важливим є систематичний контроль за її наданням та використанням. Наявність такого контролю є не лише принциповою складовою управління ресурсами, а й механізмом протидії передачі зазначеної допомоги іншим країнам. Саме тому надійний механізм контролю сприяє забезпеченню національної безпеки та створенню стійкої основи для продовження співпраці і підтримки в умовах протидії агресії РФ.

Подальші дослідження за цією тематикою доцільно зосередити на аналізі юридичних аспектів та розробці нових правових механізмів для ефективного контролю за процесами надання та використання міжнародної допомоги. Зокрема, важливо досліджувати кращі міжнародні практики щодо контролю та впроваджувати їх у власну систему. Крім того, актуально відстежувати розвиток у сфері інформаційних технологій задля впровадження ефективної організації та управління функціонуванням міжнародної військової допомоги.

Перелік літератури

1. Головні пріоритети нової ідеології військово-технічного співробітництва України з іноземними державами [Електронний ресурс] / В. М. Бегма, В. М. Шемаєв, А. О. Рибальченко, П. О. Толок // Стратегічні пріоритети. – 2018. – № 3–4 (48). – С. 130–136. – Режим доступу : <https://niss-priority.com/index.php/journal/article/view/228>.
2. Шаповалов Г. М. Міжнародне військово-співробітництво у системі забезпечення національної безпеки [Електронний ресурс] / Г. М. Шаповалов // Інвестиції: практика та досвід. – 2022. – № 22. – С. 110–114. – Режим доступу : <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.22.110>.
3. Киридон А. М. Захід і російсько-українська війна: аспект військово-технічної допомоги / А. М. Киридон, С. С. Троян // Україна і світ в умовах воєнних викликів : колективна монографія / [за заг. ред. Ю. В. Подрез]. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2023. – С. 31–45.
4. Marsh N. Responding to needs: military aid to Ukraine during the first year after the 2022 invasion [Електронний ресурс] / N. Marsh // Defense & Security Analysis. – 2023. – Vol. 39, Issue 3. – P. 329–352. – Режим доступу : <https://doi.org/10.1080/14751798.2023.2235121>.
5. Demirjian K. Pressure Builds to Step up Weapons Tracking in Ukraine [Електронний ресурс] / K. Demirjian // The Washington Post. – Режим доступу : <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/11/27/biden-ukraine-weapons/>.
6. Калініченко О. Як США впроваджують план нагляду за допомогою Україні [Електронний ресурс] / О. Калініченко // LB.ua. – Режим доступу : https://lb.ua/world/2023/02/02/544538_yak_ssha_vprovadzhuyut_plan_naglyadu.html.
7. Хвостенко Д. Ефективні механізми контролю за використанням міжнародної військової допомоги [Електронний ресурс] / Д. Хвостенко // Молодий вчений. – 2022. – № 9 (109). – С. 182–187. – Режим доступу : <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2022-9-109-38>.
8. Щавінський О. П. Надання міжнародної технічної допомоги Україні в умовах війни: виклики та шляхи вирішення / О. П. Щавінський // Вісник студентського наукового товариства «ВАТРА» Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ. – 2023. – Вип. 167. – С. 359–364.
9. Ostanina S. The EU Military Assistance Mission for Ukraine – A peace actor who teaches to fight [Електронний ресурс] : Policy Brief / S. Ostanina // Jacques Delors Centre, Hertie School. – Режим доступу : <https://www.delorscentre.eu/en/publications/the-eu-military-assistance-mission-for-ukraine>.

10. Mellen R. A look at the amount of U.S. spending powering Ukraine's defense [Електронний ресурс] / R. Mellen, A. Galocha // The Washington Post. – Режим доступу : <https://www.washingtonpost.com/world/2023/08/04/ukrain-e-war-us-spending>.

11. Максак Г. Нові оборонні рубежі ЄС: перспективи для України [Електронний ресурс] / Г. Максак // Українська призма. – Режим доступу : <https://prisma.ua.org/123058635-2>.

12. Foy H. NATO and EU sound alarm over risk of Ukraine weapons smuggling [Електронний ресурс] / H. Foy, S. Fleming, R. Olearchuk // Financial Times. – Режим доступу : <https://www.ft.com/content/bce78c78-b899-4dd2-b3a0-69d789b8aee8>.

13. Europol statement on the cooperation with Ukraine [Електронний ресурс] // Europol. – Режим доступу : <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/europol-statement-cooperation-ukraine>.

14. Yamaguchi A. Why military aid in Ukraine may not always get to the front lines [Електронний ресурс] / A. Yamaguchi, A. Pena // CBS News. – Режим доступу : <https://www.cbsnews.com/news/ukraine-military-aid-weapons-front-lines>.

15. U.S. Plan to Counter Illicit Diversion of Certain Advanced Conventional Weapons in Eastern Europe [Електронний ресурс] : Factsheet : Bureau of Political and Military Affairs // U.S. Department of State. – Режим доступу : <https://www.state.gov/u-s-plan-to-counter-illicit-diversion-of-certain-advanced-conventional-weapons-in-eastern-europe>.

16. Чому Росія поширює фейки про «контрабанду зброї» в Україні [Електронний ресурс] // Центр протидії дезінформації. – Режим доступу : <https://cpd.gov.ua/main/chomu-rosiya-poshyruye-fejky-pro-kontrabandu-zbroyi-v-ukrayini>.

17. Калініченко О. Відповідь на російські фейки: як Україна переходить на систему НАТО у контролі над зброєю [Електронний ресурс] / О. Калініченко // Європейська правда. – Режим доступу : <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/08/8/7144636>.

18. Statement of Hon. Robert P. Storch, Inspector General, Department of Defense for the hearing of «Oversight of U.S. Military Support to Ukraine» [Електронний ресурс] // Department of Defense Office of Inspector General. – Режим доступу : <https://www.dodig.mil/reports.html/Article/3313385/statement-of-hon-robert-p-storch-inspector-general-department-of-defense-for-th>.

19. Evaluation of Department of Defense Enhanced End-Use Monitoring for Equipment Transferred to the Government of Ukraine (DODIG-2020-121) [Електронний ресурс] : Evaluation // Department of Defense Office of Inspector General. – Режим доступу <https://www.dodig.mil/reports.html/Article/2330047/evaluation-of-department-of-defense-enhanced-end-use-monitoring-for-equipment-t>.

20. Runde D. F. Ensuring Oversight to U.S. Aid to Ukraine [Електронний ресурс] / D. F. Runde, M. McLean // CSIS. – Режим доступу : <https://www.csis.org/analysis/ensuring-oversight-us-aid-ukraine>.

21. Андрійчук А. Хто і як перевіряє використання Україною допомоги США. Пояснюємо, чому це важливо [Електронний ресурс] / А. Андрійчук // Радіо Свобода. –

Режим доступу : <https://www.radiosvoboda.org/a/dopomoha-ssha-hroshi-zbroya-audyt/32259912.html>.

22. JSOP – Ukraine Response: Joint Strategic Oversight Plan for Ukraine Response [Електронний ресурс] : January 2023 // Department of Defense Office of Inspector General. – Режим доступу : https://www.dodig.mil/Portals/48/FY2023_JSOP_UKRAINE_RESPONSE.pdf.

23. Посол США: Ми не зафіксували випадків розкрадання військової допомоги в Україні [Електронний ресурс] // Європейська правда. – Режим доступу : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/11/2/7172739>.

24. Уся допомога використовується за призначенням: як відбувається контроль за поставками західного озброєння (ВІДЕО) [Електронний ресурс] // FREEДОМ. – Режим доступу : <https://uatv.ua/uk/usya-dopomoga-vykorystovuyetsya-za-pryznachennyam-yak-zdijsnyuyetsya-kontrol-za-postavkamy-zahidnogo-ozbroynnya-video>.

25. Operation Atlantic Resolve, Including U.S. Government Activities Related to Ukraine [Електронний ресурс] : FY 2024 Lead Inspector General Joint Strategic Oversight Plan // U.S. Department of Defense. – Режим доступу : https://media.defense.gov/2023/Oct/26/2003328587/-1/-1/1/FY2024_LEAD_IG_JSOP_OAR.PDF.

26. JSOP-OAR in Brief [Електронний ресурс] : FY 2024 Joint Strategic Oversight Plan : Operation Atlantic Resolve // U.S. Department of Defense. – Режим доступу : https://media.defense.gov/2023/Oct/26/2003328586/-1/-1/1/FY2024_LEAD_IG_JSOP_OAR_IN_BRIEF.PDF.

27. Лісовська Р. «Керівництво вважає – це наша внутрішня справа»: експерт пояснив, як стежитимуть за використанням ЗСУ західних озброєнь [Електронний ресурс] / Р. Лісовська, Я. Прищепя // Суспільне. Новини. – Режим доступу : <https://suspilne.media/262930-kerivnictvo-vvazhae-ce-nasha-vnutrisna-sprava-ekspert-poasniv-ak-stezitimut-zavikoristannam-zsu-zahidnih-ozbroen>.

28. Про утворення Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань моніторингу отримання і використання міжнародної матеріально-технічної допомоги під час дії воєнного стану [Електронний ресурс] : постанова Верховної Ради України № 2424-IX від 19 липня 2022 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2424-20#Text>.

29. Про звіт Тимчасової спеціальної комісії Верховної Ради України з питань моніторингу отримання і використання міжнародної матеріально-технічної допомоги під час дії воєнного стану [Електронний ресурс] : постанова Верховної Ради України № 2966-IX від 20 березня 2023 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2966-20#Text>.

30. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України № 153 від 15 лютого 2002 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-p#Text>.

31. Про затвердження Інструкції про організацію залучення, використання, обліку та моніторингу міжнародної технічної допомоги в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України [Електронний ресурс] : наказ

Міністерства оборони України № 37 від 1 лютого 2018 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0222-18#Text>.

32. В Апараті РНБО України розроблено та введено в експлуатацію сучасну інформаційно-аналітичну систему «СОТА» [Електронний ресурс] // Рада національної безпеки і оборони України. – Режим доступу : <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/5011.html>.

33. О. Данілов: Кожна одиниця зброї, яку надають Україні партнери, перебуває під пильним контролем [Електронний ресурс] // Рада національної безпеки і оборони України. – Режим доступу : <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/5608.html>.

34. У ЗСУ впроваджують натовську систему логістичного забезпечення LOGFAS [Електронний ресурс] // АрміяInform. – Режим доступу : <https://armyinform.com.ua/2022/09/12/u-zsu-vprovadzhuuyut-nativsku-systemu-logistychnogo-zabezpechennya-logfas>.

35. Україна успішно інтегрується в НАТО на рівні логістики [Електронний ресурс] // Міністерство оборони України. – Режим доступу : <https://www.mil.gov.ua/news/2022/10/21/ukraina-uspishno-integruetsya-v-nato-na-rivni-logistiki>.

36. У Міноборони прокоментували повідомлення ЗМІ про нібито розкрадання західної зброї [Електронний ресурс] // Європейська правда. – Режим доступу : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/07/21/7166267>.

DOI 10.33099/2618-1614-2024-25-2-37-47
УДК [355.02:356.15](477)

О. С. Химченко,

*доктор філософії,
Національний університет оборони України,*

Б. О. Ворочич,

*кандидат військових наук, доцент,
Національний університет оборони України,*

О. П. Кутовий,

*кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник,
Національний університет оборони України*

Система національного спротиву України: складові, керівництво та планування заходів

У статті розглядаються проблемні питання розвитку системи національного спротиву. Розглянуто законодавчу та нормативно-правову базу, спрямовану на розвиток системи національного спротиву. Визначений склад системи національного спротиву, її багаторівневність, зв'язки із системою стратегічного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони, запропонована інтегрована модель планування заходів національного спротиву. Надані пропозиції щодо вдосконалення системи національного спротиву України, а саме введення планування заходів національного спротиву до системи стратегічного планування, порядок розробки відповідних документів, їх узгодження та реалізації, необхідності вдосконалення каталогу функціональних груп спроможностей у частині визначення спроможностей національного спротиву та їхніх характеристик.

Ключові слова: національний спротив, система національного спротиву, територіальна оборона України, рух опору, підготовки громадян України, планування заходів національного спротиву, спроможності.

© О. С. Химченко, Б. О. Ворочич, О. П. Кутовий, 2024

Постановка проблеми. Україна веде збройну боротьбу та ефективно стримує російську збройну агресію шляхом розвитку оборонних спроможностей держави та мотивованої стійкості суспільства, що передбачає реалізацію принципу всеохоплюючої оборони.

Реалізація цього шляху передбачає вдосконалення нормативно-правової бази у сфері безпеки та оборони. Із цією метою були прийняті Закон України «Про національну безпеку України» [1], Стратегія національної безпеки України [2] та Стратегія воєнної безпеки [3].

Так, у Законі України «Про національну безпеку України» [1] важливим принципом, що визначає порядок формування державної політики у сферах національної безпеки та оборони, є розвиток сектору безпеки та оборони як основного інструмента реалізації державної політики у сферах національної безпеки та оборони.

Головною метою Стратегії воєнної безпеки України [3] є завчасно підготовлена та всебічно забезпечена всеохоплююча оборона України, ключовими елементами якої є стійкий опір агресору та використання для відсічі агресії всього потенціалу держави й суспільства.

З метою імплементації цих стратегічних документів був упроваджений Закон України «Про основи національного спротиву» [4]. У цьому Законі визначається, що національний спротив – це комплекс заходів, які організовуються та здійснюються з метою сприяння обороні України шляхом максимально широкого залучення громадян України до дій, спрямованих на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності держави, стримування і відсічі агресії та завдання противнику втрат, з огляду на які він буде змушений припинити збройну агресію проти України.

Вирішення завдання якісної підготовки громадян до національного спротиву потребує системної роботи всіх складових сил оборони, наявності певних фондів навчання. Ані в Законі України «Про основи національного спротиву» [4], ані в підзаконних актах Кабінету Міністрів України не розкриті структура та особливості цієї системи, взаємодія суб'єктів, питання планування заходів щодо підготовки громадян України до національного спротиву.

Попри великий обсяг проведеної роботи щодо формування основ національного спротиву залишаються не вирішеними питання формування системи національного спротиву, її характеристик, спроможностей, проведення планування заходів, рівнів цього планування, об'єктів та суб'єктів, що діють у цій системі. Разом це і визначає актуальність запропонованої теми публікації.

Метою статті є розгляд актуальних проблем удосконалення системи національного спротиву, її керівництва й надання певних методологічних підходів

до порядку розроблення документів національного спротиву.

Викладення основного матеріалу. На підставі поглядів вітчизняних військових фахівців Міністерством оборони України (МОУ) здійснюється планування оборони держави (рис. 1) у рамках державного стратегічного планування за чотирма складовими [5–10]. Результати планування відображаються у відповідних нормативно-правових актах, доктринах, стратегіях, концепціях, програмах, планах тощо.

Зазначені складові об'єднуються за цілями, завданнями й заходами у сфері оборони держави єдиним документом – Планом оборони України.

Слід зазначити, що відповідно до [1] Міністерство оборони України є «головним органом у системі цент-

ральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань національної безпеки у воєнній сфері, сферах оборони і військового будівництва у мирний час та в особливий період».

Існує наукова думка [8] щодо необхідності впровадження п'ятої складової стратегічного планування у сфері оборони, а саме стратегічного планування (СП) в секторі безпеки та оборони України, яке має функціонально поєднувати діяльність усіх суб'єктів сектору безпеки та оборони України, їхні можливості й ресурси у виконанні спільними зусиллями покладених функцій і завдань у сфері безпеки та оборони [9, 10].

Особливо слід відмітити, що досвід організації підготовки оборони в більшості держав – членів НАТО

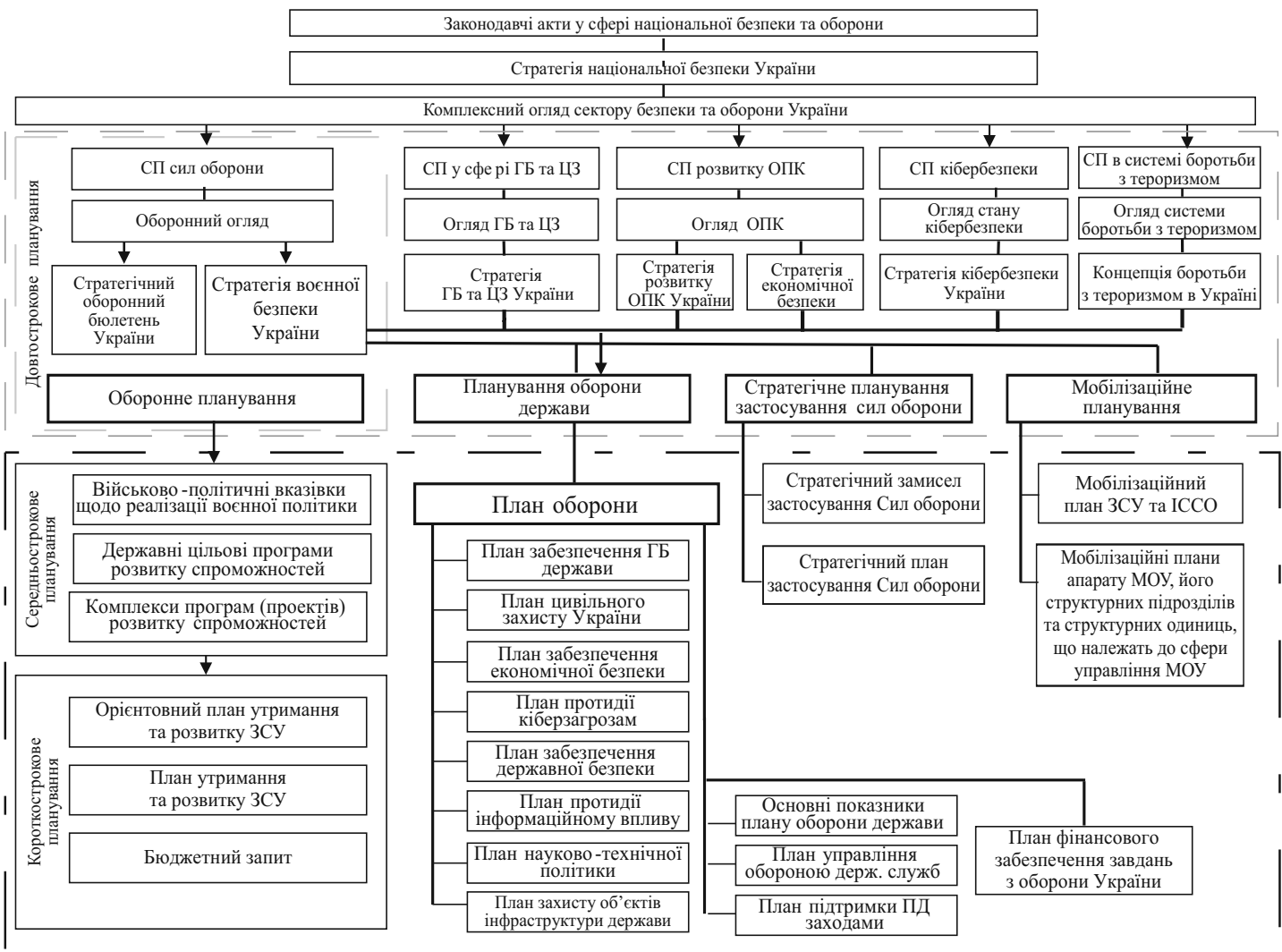

Рис. 1. Загальна модель системи стратегічного планування в Міністерстві оборони України, Збройних Силах України та інших складових сил оборони (СО – сили оборони; ОПК – оборонно-промисловий комплекс; ГБ та ЦЗ – громадянська безпека та цивільний захист; ПД – політико-дипломатичні)

та Європейського Союзу базується на принципах «тотальної оборони», тобто залучення до оборони всього військовозобов’язаного населення та всіх наявних ресурсів.

Цей підхід був застосований і у Стратегії воєнної безпеки України у вигляді «всеохоплюючої оборони України», що передбачає для відсічі агресії використання всього потенціалу держави та суспільства (воєнного, політичного, економічного, міжнародно-правового (дипломатичного), духовного, культурного тощо) [3].

З метою імплементації положень Стратегії воєнної безпеки України був прийнятий Закон України «Про основи національного спротиву» [4] та низка інших правових актів, спрямованих на реалізацію положень цього Закону [11–15].

Метою національного спротиву визначені підвищення обороноздатності держави, надання обороні

України всеохоплюючого характеру, сприяння забезпеченню готовності громадян України до національного спротиву, а його складовими – територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву (рис. 2).

Відповідно до [4] загальне керівництво національним спротивом здійснює Президент України як Верховний Головнокомандувач Збройних Сил України (ЗСУ) через Міністра оборони України. Безпосереднє керівництво складовими національного супротиву здійснюється керівниками органів військового управління та центральними органами виконавчої влади (рис. 3).

Керівництво національним спротивом передбачає проведення планування підготовки і ведення заходів національного спротиву за складовими як у мирний час, так і в особливий період, результати якого відображаються у відповідних планувальних документах [4].

НАЦІОНАЛЬНИЙ СПРОТИВ		
Територіальна оборона	Рух опору	Підготовка громадян
М Е Т А		
Протидія воєнним загрозам, надання допомоги у захисті населення, територій, навколишнього природного середовища та майна від надзвичайних ситуацій	Відновлення державного суверенітету і територіальної цілісності під час відбиття збройної агресії проти України	Формування патріотичної свідомості та стійкої мотивації громадян України, набуття ними знань та практичних вмінь, необхідних для захисту України
СИЛИ ТА ЗАСОБИ		
<p>Військова складова: органи військового управління, військові частини територіальної оборони ЗСУ;</p> <p>Цивільна складова: державні органи, органи місцевого самоврядування;</p> <p>Військово-цивільна складова: штаби зон (районів) територіальної оборони, добровольчі формування територіальних громад</p>	Командування Сил спеціальних операцій ЗСУ, військові частини зі складу Сил спеціальних операцій ЗСУ, окремі особи на добровільній та конфіденційній основі	Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, центральні органи виконавчої влади, Міністерство оборони України
ЗАВДАННЯ СИЛ		
<ul style="list-style-type: none"> • організація оборони території; • участь в обороні державного кордону та збереженні суверенітету; • участь у підготовці населення до національного спротиву під час війни; • забезпечення роботи органів державної влади, місцевого самоврядування та військового управління; • охорона критичної інфраструктури, важливих об’єктів; • боротьба зі збройними формуваннями агресора; • забезпечення громадської безпеки; • участь у здійсненні заходів воєнного стану; • виконання завдань у зоні бойових дій (можливе залучення) 	<ul style="list-style-type: none"> • формування осередків руху опору та набуття ними відповідних спроможностей; • перешкоджання діям військ (сил) агресора (противника); • участь у проведенні спеціальних (розвідувальних, інформаційно-психологічних тощо) операцій; • участь у підготовці громадян України до руху опору 	<ul style="list-style-type: none"> • сприяння набуттю громадянами України готовності і здатності до виконання конституційного обов’язку щодо захисту Вітчизни, незалежності й територіальної цілісності України; • військово-патріотичне виховання громадян України; • підготовка населення до умов життєдіяльності в районах ведення (воєнних) бойових дій

Рис. 2. Структура національного спротиву

На думку авторів, загальна структура документів планування національного спротиву має вигляд, наведений на *рисунку 4*.

Аналіз нормативно-правових актів дає підстави стверджувати, що система керування національним спротивом будується за територіально-зональним принципом, багаторівнева, має стратегічний, оперативний і тактичний рівні керування. На оперативному і тактичному рівнях керування присутні військова, військово-цивільна та цивільна складові територіальної оборони (*рис. 5*).

Планування заходів національного спротиву передбачає розробку значної кількості планувальних документів за трьома складовими (див. *рис. 4*), відпрацювання яких потребує створення спеціального підрозділу або міжвідомчої робочої групи (МРГ) під керівництвом Міністра оборони України. На сьогодні в структурі Міністерства оборони України не визначений підрозділ,

який безпосередньо займається цим питанням. Тому вважаємо за необхідне створення в МОУ цільового підрозділу, який би очолив розробку всіх документів національного спротиву за його складовими, забезпечив їх узгодження й надалі здійснював контроль за виконанням запланованих заходів. Але створення такого підрозділу потребує значного часу, тому до його появи вважаємо доцільним формування міжвідомчої робочої групи із залучення до її роботи представників всіх відомств.

Крім того, деякі документи національного спротиву мають прямий стосунок до стратегічного планування застосування Збройних Сил України та інших складових сил оборони (ІССО). Так, планування застосування сили територіальної оборони як складова частина входить до стратегічного плану застосування сил оборони.

Автори підтримують думку, наведену в [6], щодо необхідності поширення повноважень Міністерства оборони України та надання йому статусу головного

Рис. 3. Керівництво національним спротивом
(ТрО – територіальна оборона; ОВУ – орган військового управління)

органу з планування оборони держави (залишаючи при цьому Генеральний штаб Збройних Сил України головним військовим органом з планування оборони держави), що потребує корегування положень Закону України «Про оборону України» [16]. За таких умов центральні органи виконавчої влади будуть зобов'язані виконувати завдання Міністерства оборони України з планування оборони держави, що дає змогу створити умови якісного функціонування всієї системи керування національним спротивом.

Крім того, здійснення заходів з планування та підготовки сил руху опору передбачене Законом України «Про оборону України» в межах підготовки держави до оборони в мирний час [16] та на оперативному рівні

покладене на Командування Сил спеціальних операцій ЗСУ, яке проводить планування підготовки та керування рухом опору. Оперативне планування руху опору теж здійснюється в загальному циклі стратегічного планування застосування ЗСУ та інших складових сил оборони.

Звідси можна стверджувати, що планування всіх заходів щодо підготовки та застосування сил територіальної оборони, руху опору та підготовки громадян до національного спротиву за трьома складовими доцільно проводити у складі стратегічного планування. Робочим органом за цим напрямом визначити міжвідомчу робочу групу з подальшою передачею її повноважень до визначеного в МОУ цільового підрозділу.

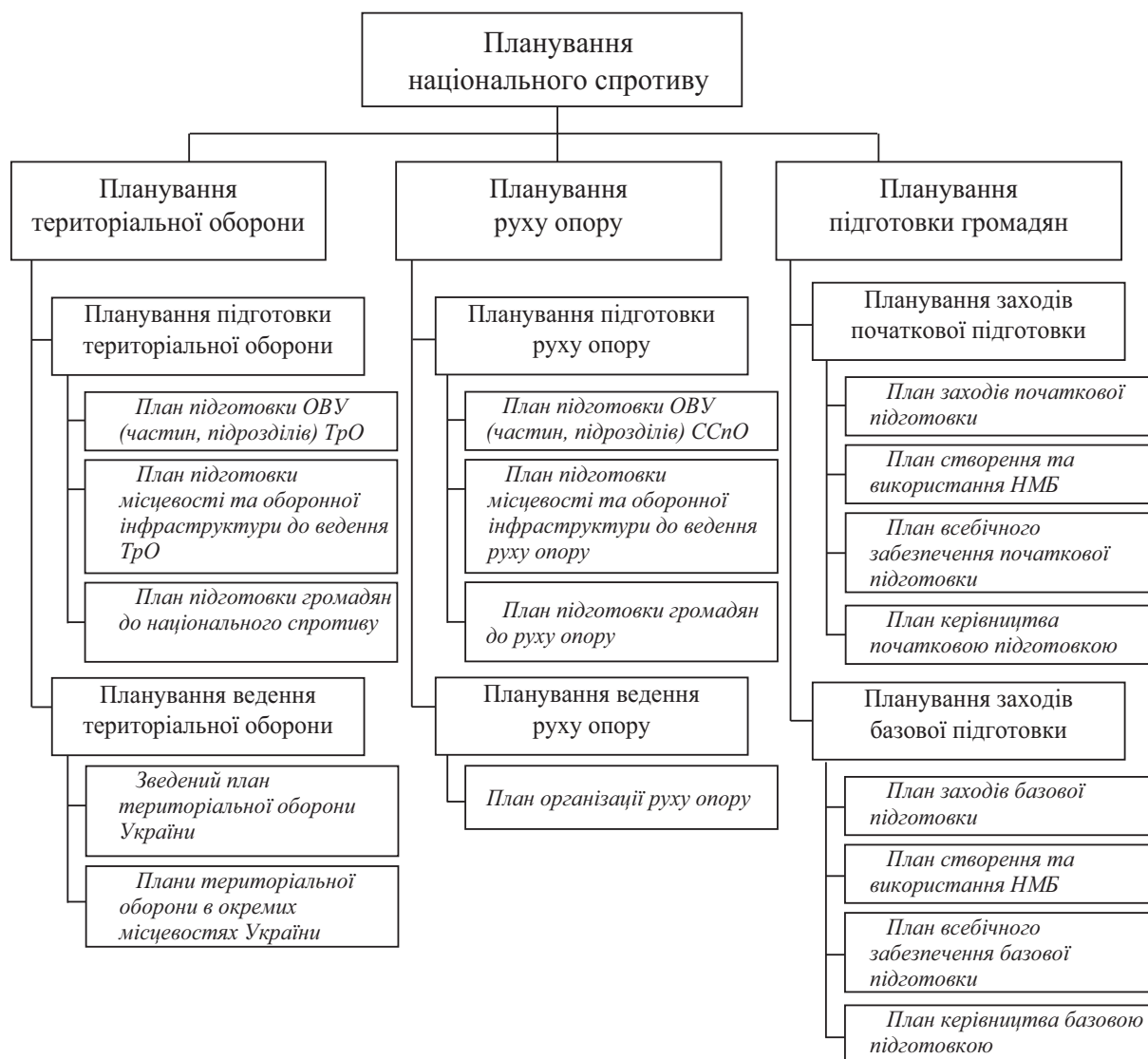

Рис. 4. Загальна структура документів планування національного спротиву (НМБ – навчально-матеріальна база; ОБУ – органи військового управління; ССпО – сили спеціальних операцій; ТрО – територіальна оборона)

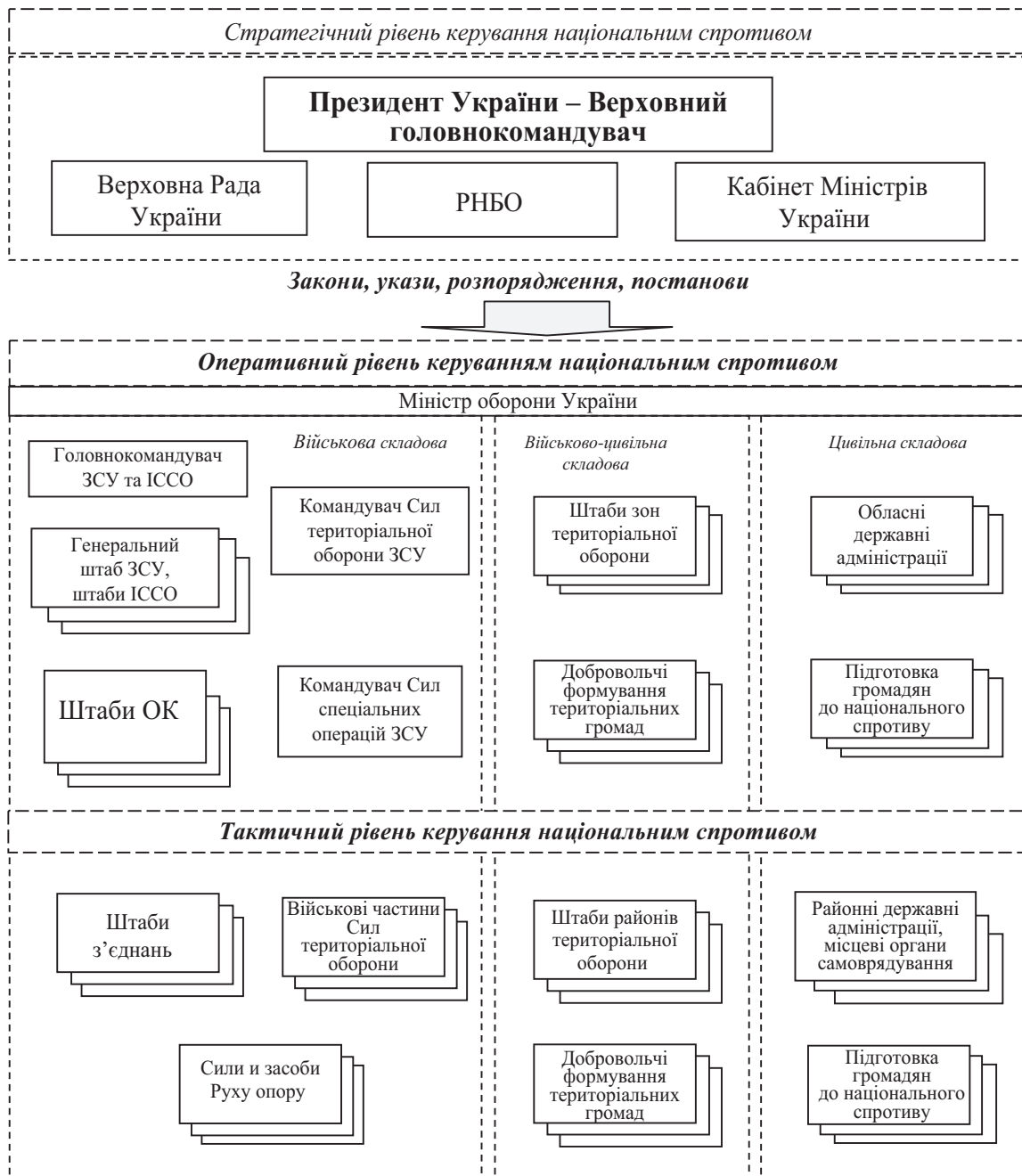

Рис. 5. Загальна структура системи керування національним спротивом (РНБО – Рада національної безпеки і оборони; ОК – оперативне командування)

На теперішньому етапі розвитку системи стратегічного планування в МОУ, ЗСУ та ІССО [7] вважаємо доцільним окрім планування оборони держави, стратегічного планування застосування сил оборони, оборонного та мобілізаційного планування введення п'ятої складової стратегічного планування у сфері оборони, а саме планування національного спротиву. На підставі такого підходу перспективна система стратегічного планування в МОУ, ЗСУ та ІССО забезпечить макси-

мальну інтеграцію питань оборони держави, загально-військової підготовки громадян, їхньої мобілізаційної підготовки, застосування сил оборони у збройному конфлікті та всебічного забезпечення.

Стратегічне планування в МОУ, ЗСУ та ІССО є системним, багаторівневим, централізованим, ієрархічно вибудованим процесом, який полягає у виробленні суб'єктами планування засад воєнної політики, планів застосування сил оборони та програм (планів) їхнього

розвитку з урахуванням ресурсних можливостей в інтересах забезпечення безпеки держави у воєнній сфері [5, 8].

Формування документів стратегічного планування в МОУ, ЗСУ та ІССО починається після затвердження Стратегії національної безпеки України, в якій визначається перелік основних стратегічних документів, котрі мають бути розроблені. Основними з них є: Стратегія воєнної безпеки України, Стратегія громадянської безпеки та цивільного захисту України, Стратегія розвитку ОПК, Стратегія економічної безпеки, Стратегія кібербезпеки, Концепція боротьби з тероризмом тощо.

Ураховуючи обґрунтовану пропозицію щодо введення планування національного спротиву до стратегічного планування в МОУ, ЗСУ та ІССО автори вважають доцільним розробити і Стратегію (Концепцію) національного спротиву. Також пропонуємо розробити й визначити у Стратегії національного спротиву як основний стратегічний документ Плану національного спротиву, який міститиме такі розділи: планування заходів Сил територіальної оборони ЗСУ, планування заходів Сил спеціальних операцій ЗСУ та планування заходів підготовки громадян до національного спротиву.

Таким чином, відбуватиметься єдиний процес системи стратегічного планування, а саме розробка базових стратегій, у тому числі Стратегії національного спротиву. Із цією метою проводиться комплексний огляд сектору безпеки та оборони за відповідними напрямками та за його результатами розробляються відповідні стратегії. При цьому визначаються наявні спроможності сил оборони, які забезпечують проведення заходів стратегічного планування в МОУ, ЗСУ та ІССО як системного процесу за взаємопов'язаними визначеними видами стратегічного планування, проведення якого спрямовується на набуття (розвиток) силами оборони необхідних (потрібних) та критично необхідних спроможностей.

Надалі в процесі стратегічного планування у МОУ, ЗСУ та ІССО визначаються:

- показники потреб в особовому складі, озброєнні, військовій і спеціальній техніці, ракетах і боєприпасах та інших матеріальних засобах на застосування військ (сил), наданні їм послуг – ураховуються під час розроблення Державної цільової програми, Державної програми розвитку озброєння та військової техніки, Державного оборонного замовлення, плану утримання та розвитку Збройних Сил України, Плану оборони держави, Стратегічного плану застосування сил оборони, Мобілізаційного плану держави, Плану національного спротиву для організації та здійснення всебічного забезпечення сил оборони, формування мобілізаційних резервів, загальновійськової підготовки громадян, а також для створення необхідних запасів матеріально-технічних засобів відповідно до завдань сил оборони,

визначених під час проведення заходів стратегічного планування в МОУ, ЗСУ та ІССО;

- завдання військ (сил) – закладаються у плани підготовки органів військового управління, військ (сил), їхнього комплектування для набуття ними необхідних спроможностей.

Для забезпечення готовності ЗСУ та ІССО до застосування під час виконання заходів стратегічного планування здійснюється планування розвитку їхніх спроможностей, необхідних для реагування на загрози національній безпеці України у воєнній сфері, зазначені у майбутньому безпековому середовищі, та організовується спільна підготовка сил оборони та громадян для набуття відповідних (необхідних) спроможностей для виконання завдань за призначенням.

У Законі України «Про основи національного спротиву» [4] визначається, що загальновійськова підготовка громадян України до національного спротиву організовується з використанням фондів військових частин Сил територіальної оборони ЗСУ, військових навчальних закладів, навчальних центрів, інших військових частин (установ) ЗСУ, інших складових сил безпеки та сил оборони, об'єктів, які перебувають у сфері управління державних органів та органів місцевого самоврядування.

Зрозуміло, що наведені суб'єкти повинні проводити планування розвитку фондів, сил, розробку програм, методик проведення початкової та базової підготовки громадян України до національного спротиву. Головним суб'єктом у цій системі є Міністерство освіти України, МОУ, інші зацікавлені центральні органи виконавчої влади, які повинні проводити взаємоузгоджену роботу.

На підставі визначених ролі, місця, суб'єктів та об'єктів планування національного спротиву в системі стратегічного планування в МОУ, ЗСУ та ІССО, пропонується модель планування національного спротиву в МОУ, ЗСУ та ІССО.

Модель планування національного спротиву є складовою частиною інтегрованої моделі системи стратегічного планування в МОУ, ЗСУ та ІССО і передбачає інтеграцію питань планування національного спротиву для сил оборони.

Планування національного спротиву є складовою частиною комплексу заходів, які здійснюються з метою забезпечення оборони держави [4], а також складовою стратегічного планування в МОУ, ЗСУ та ІССО.

Модель передбачає враховувати вимоги Каталогу функціональних груп спроможностей щодо національного спротиву та їхніх показників, які потребують розробки.

Ураховуючи фахові погляди [17, 18], автори вважають, що планування національного спротиву здійснюється в мирний час із метою підготовки громадян

України до своєчасного й організованого проведення заходів національного спротиву для виконання завдань оборони держави, захисту її території від можливої агресії, забезпечення життєдіяльності населення в особливий період.

Планування заходів національного спротиву України являє собою розробку документів, які визначають зміст, обсяги, виконавців, порядок і строки здійснення заходів щодо підготовки громадян України до національного спротиву за складовими: планування заходів Сил територіальної оборони ЗСУ, планування заходів Сил спеціальних операцій ЗСУ та планування заходів підготовки громадян до національного спротиву.

Основними показниками планувальних документів національного спротиву України є розрахункові потреби на особливий період, сформовані у вартісному обчисленні, для належного фінансування і ресурсного забезпечення Сил територіальної оборони ЗСУ, Сил спеціальних операцій ЗСУ та заходів підготовки громадян України до національного спротиву.

Пропонується такий зміст етапів процесу планування національного спротиву у МОУ, ЗСУ та ІССО.

Модель планування національного спротиву наведена на *рисунку 6*. Вона складається з п'яти етапів.

Перший етап. Визначення в Стратегії національного спротиву України цілей і завдань національного спротиву.

Планування національного спротиву розпочинається в процесі розробки Стратегії національної безпеки України, яка є основою для підготовки всіх інших документів планування у сферах національної безпеки та оборони. У цій Стратегії серед механізмів забезпечення оборони України, захисту її суверенітету визначаються завдання підтримання достатнього рівня загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву, їхні показники, що і є метою підготовки громадян до національного спротиву.

Другий етап зазначеної моделі полягає в організації планування національного спротиву та підготовці вихідних даних.

Підготовка вихідних даних відбувається на основі висновків з оцінки ВПО, ВС обстановки, виявлених загроз у воєнній сфері, результатів проведеного КОСБО та положень вітчизняного законодавства. Формується система показників оцінки спроможностей національного спротиву.

На цьому етапі моделі проводяться такі процедури:

- визначення МРГ для розроблення документів національного спротиву за його складовими;
- проведення підготовки персоналу МРГ, що залучається для розроблення документів національного спротиву;
- розробка переліку й форм планів та інших документів національного спротиву;

- видання наказу (розпорядження) МОУ щодо організації розроблення документів національного спротиву;

- розроблення порядку, методик, алгоритмів розроблення планів національного спротиву.

Третій етап – розроблення документів плану національного спротиву в МОУ, ЗСУ та ІССО,

Під час цього етапу на основі розроблених вихідних даних у МРГ розробляється визначений комплект документів планів національного спротиву (*рис. 4*).

На цьому етапі послідовно відбуваються розроблення документів національного спротиву за такими процедурами:

- на основі оцінки воєнних загроз визначаються потрібні спроможності національного спротиву, об'єкти планування, що належать до сфери управління МОУ та ІССО, Міністерства освіти України;
- визначаються мета, завдання суб'єктів стратегічного планування з національного спротиву;
- визначаються сили, засоби і ресурси для виконання покладених завдань національного спротиву;
- визначаються ризики реалізації заходів плану національного спротиву.

Проведення процедур планування національного спротиву на цьому етапі забезпечує охоплення всього комплексу заходів з підготовки громадян до національного спротиву, створення добровольчих формувань територіальних громад як основи сил територіальної оборони. Етап завершується оцінюванням рівня досягнення запланованих спроможностей об'єктів планування.

Четвертий етап – узгодження і затвердження розроблених документів національного спротиву

Цей етап характеризується необхідністю ретельного узгодження планів. Після завершення узгодження розроблених планів проводиться їх оцінювання за сформованими на першому етапі показниками. Надалі розроблені плани погоджуються керівниками ІССО та візуються МОУ та Міністром освіти України.

Після проведення перелічених процедур розроблені документи національного спротиву подаються до Кабінету Міністрів України (КМУ) (Міжвідомчої комісії КМУ) для їх розгляду й затвердження.

У КМУ (Міжвідомчій комісії КМУ) проводяться розгляд та оцінювання розробленого комплексу документів. Після одержання позитивних результатів цих процедур відбувається схвалення документів національного спротиву та направлення їх до Ради національної безпеки і оборони України (РНБОУ).

У разі виявлення недоліків документи повертаються до МОУ та Міністерства освіти України для їх доопрацювання й усунення недоліків. Після доопрацювання й усунення недоліків у документах національного спротиву відбувається повторний їх розгляд у КМУ.

П'ятий етап – затвердження, реалізація, уточнення та поточне корегування документів, управління ризиками.

Під час цього етапу розроблені документи національного спротиву розглядаються на засіданні РНБОУ. За

результатами розгляду РНБОУ приймає рішення про їх затвердження. Зазначене рішення вводиться в дію Указом Президента України.

Надалі відбувається реалізація планів національного спротиву, їх апробація на навчаннях (тренуваннях,

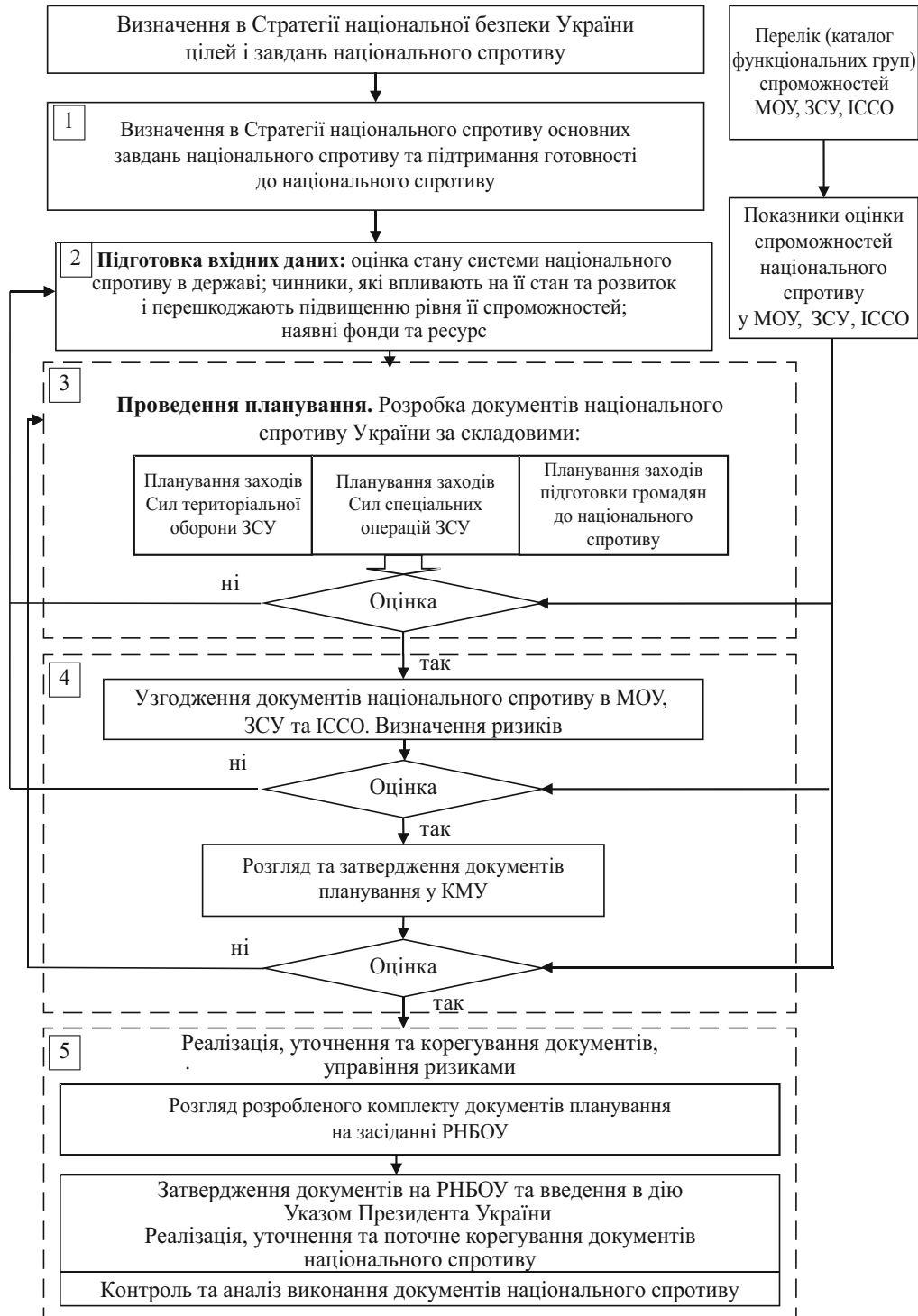

Рис. 6. Модель планування національного спротиву в МОУ, ЗСУ та ICCO

іграх). За результатами їх проведення здійснюється поточне уточнення та корегування. Протягом усього етапу проводиться управління ризиками щодо реалізації заходів плану національного спротиву.

Висновки

В умовах збройної агресії РФ планування національного спротиву України потребує нових підходів до планування заходів національного спротиву в МОУ, ЗСУ та ІССО, що має забезпечити комплексний підхід до підготовки і здійснення національного спротиву.

Україні вкрай потрібна чинна ефективна система національного спротиву у складі сил тероборони, руху опору, підготовки громадян як основи резерву ЗСУ. Тому важливо продовжити вдосконалення законодавчої та нормативної бази під ці потреби, провести необхідну інформаційно-роз'яснювальну роботу серед громадян, знайти відповідні джерела фінансування.

Ураховуючи те, що планування заходів національного спротиву організовується та здійснюється з метою сприяння обороні України і спрямоване на забезпечення воєнної безпеки, суверенітету й територіальної цілісності держави, стримування і відсіч агресії та завдання противнику втрат, доцільно зробити процес, пов'язаний зі стратегічним плануванням застосування сил оборони, п'ятою складовою системи стратегічного планування в МОУ, ЗСУ та ІССО.

Міністерство оборони України як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади з оборони держави має забезпечити формування та реалізацію державної політики з питань національного спротиву та безпосередньо організувати розроблення Плану національного спротиву України. Потрібне внесення змін до Каталогу функціональних груп спроможностей щодо національного спротиву.

Розроблена модель планування заходів національного спротиву в МОУ, ЗСУ та ІССО може бути покладена в основу діяльності МРГ з опрацювання Плану національного спротиву.

Розроблені пропозиції та певні методологічні підходи до порядку розроблення плану національного спротиву України забезпечать підвищення ефективності впровадження Закону України «Про основи національного спротиву».

Перелік літератури

1. Про національну безпеку України [Електронний ресурс] : Закон України № 2469-VIII від 21 червня 2018 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

2. Стратегія національної безпеки України [Електронний ресурс] : затверджена Указом Президента України № 392/2020 від 14 вересня 2020 р. // Верховна Рада

України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

3. Стратегія воєнної безпеки України [Електронний ресурс] : затверджена Указом Президента України № 121/2021 від 25 березня 2021 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

4. Про основи національного спротиву [Електронний ресурс] : Закон України № 1702-IX від 16 липня 2021 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text>.

5. Документи стратегічного (оборонного) планування Міністерства оборони України, Збройних Сил України, інших складових сил оборони та порядок їх реалізації [Електронний ресурс] / І. С. Руснак, О. А. Меліхов, А. В. Яковенко, І. М. Романюк // Наука і оборона. – 2021. – № 3. – С. 13–21. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2021-16-3-13-21>.

6. *Телелим В. М.* До питання розробки та імплементації плану оборони України [Електронний ресурс] / В. М. Телелим, В. І. Єфіменко, П. А. Мінеєв // Наука і оборона. – 2021. – № 2. – С. 3–7. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2021-15-2-3-7>.

7. *Наливайко А.* Історико-правовий аналіз нормативно-правової бази стратегічного планування у сфері оборони України (1992–2022 рр.) [Електронний ресурс] / А. Наливайко // Воєно-історичний вісник. – 2022. – № 4 (46). – С. 36–52. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2022-46-4-36-52>.

8. Актуальні проблеми планування оборони України: комплексний підхід [Електронний ресурс] / А. М. Сиротенко, П. В. Щипанський, А. К. Павліковський, М. М. Лобко // Наука і оборона. – 2020. – № 1. – С. 3–12. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2020-10-1-3-12>.

9. Сектор безпеки і оборони України: стратегічне планування / Ф. В. Саганюк, М. М. Лобко, О. В. Устименко, А. К. Павліковський ; за ред. Р. І. Тимошенка. – К. : Майстер книг, 2016. – 248 с.

10. Сектор безпеки і оборони України: теорія, стратегія, практика / [Ф. В. Саганюк, В. С. Фролов, О. В. Устименко та ін.]. – К. : Академпрес, 2017. – 180 с.

11. Про затвердження Типового положення про штаб зони (району) територіальної оборони [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України № 1442 від 29 грудня 2021 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1442-2021-п#Text>.

12. Про затвердження Порядку організації та здійснення загальновійськової підготовки громадян України до національного спротиву [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України № 1443 від 29 грудня 2021 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1443-2021-п#Text>.

13. Про затвердження Порядку організації, забезпечення та проведення підготовки добровільних формувань територіальних громад до виконання завдань територіальної оборони [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України № 1447 від 29 грудня 2021 р. // Верховна Рада

України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1447-2021-п#Text>.

14. Про затвердження Порядку застосування членами добровольчих формувань територіальних громад особистої мисливської зброї, стрілецької зброї, інших видів озброєння та боеприпасів до них під час виконання завдань територіальної оборони [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України № 1448 від 29 грудня 2021 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1448-2021-п#Text>.

15. Про затвердження Положення про добровольчі формування територіальних громад [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України № 1449 від 29 грудня 2021 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1449-2021-п#Text>.

16. Про оборону України [Електронний ресурс] : Закон України № 1932-ХІІ від 6 грудня 1991 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

17. Попельський М. Погляди щодо організації національного спротиву з урахуванням вимог Закону України «Про основи національного спротиву» [Електронний ресурс] / М. Попельський // Збірник наукових праць центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. – 2021. – № 2 (72). – С. 84–89. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2021-2-72/84-89>.

18. Попельський М. Рекомендації щодо планування та підготовки руху опору на території держави / М. Попельський, В. Гудим // Збірник наукових праць центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. – 2022. – № 2 (75). – С. 33–39. – Режим доступу : <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2022-2-75/33-39>.

DOI 10.33099/2618-1614-2024-25-2-48-57

UDC 355.4:303

M. T. Podybailo,*Candidate of Historical Sciences,
the National Defence University of Ukraine,***V. A. Fedorienko,***Candidate of Technical Sciences,
the National University of Defence of Ukraine*

Some conclusions on methods and tools of information operations: lessons of the Russian- Ukrainian war

Everyone has heard about information operations and their critical role in the structure of threats to national security does not cause objections. However, the authors in this article draw attention to the lessons and conclusions learned in the course of identifying information actions of Russians during their aggression in Ukraine. They also give examples of methods, tools and approaches used by Russians in conducting information operations at the strategic, operational and tactical levels against Ukrainian, Russian and foreign target audiences.

Key words: information operations; information and psychological impact; target audiences; methods, tools and approaches of information influence of Russia; information component of Russian aggression against Ukraine.

© M. T. Podybailo, V. A. Fedorienko, 2024

Introduction. If we understand that the truth needs effective tools for protection, then they must be found and implemented. A good opportunity is to take into account the current experience of using strategic lies (or as it is called – «information operations», «information wars», «measures of information and psychological impact», etc.) in the context of Russian military operation against Ukraine. If remember the basic approach that InfOps precede the use of combat units, accompany military operations and continue after the end of an active armed confrontation, a number of lessons could be made.

First of all, it should be noted that there is a certain gap in how definitions are formulated in governing documents and what is the practice of InfOps. Where are the «functional gaps» and which tools are missing or could not operate correctly. In order to demonstrate the lacks between practice and theoretical base, let's analyse some of them with brief comments starting with the most used definitions.

US Definition: «Information operations is the integrated employment, during military operations, of information-related capabilities in concert with other lines of operation to influence, disrupt, corrupt, or usurp the decision-making of adversaries and potential adversaries while protecting our own» [1, p. 1–1].

Throughout the period of Ukraine's independence until the beginning the full-scale invasion in February 2022, Russia had many tools to successfully implement its informational and psychological impact on different target audiences in Ukraine. Unworried attitude and ignoring information threats as indicators of preparation for armed aggression by Russia, today is quite expensive for Ukraine and its allies.

Let's compare the different definitions of the concept of «information operations», including appropriate definitions for any specialized terminology or terms which often have varied interpretation and describe the conceptual apparatus and Russian InfOps's structure.

NATO Definition: «Information operations. A staff function to analyze, plan, assess and integrate information activities to create desired effects on the will, understanding and capability of adversaries, potential adversaries and audiences in support of mission objectives» [2, p. 14, 15].

Ukrainian Definition: «Information operation is a set of coordinated and interrelated activities for the purpose, tasks, objects, place and sometimes simultaneous and consistent measures of information influence, carried out according to a single plan and plan by the forces and means of the Armed Forces of Ukraine, involving the capabilities of the information infrastructure of the state, in cooperation with other military formations and law enforcement agencies in order to create favourable

conditions for the use of troops (forces), violation of the functioning of the enemy's information infrastructure, his decision-making processes and the management of troops (forces) while simultaneously protecting his own information space» [3, p. 13, 14].

So, in Russian documents we did not find a reference in the public domain to the concept of «Information operations» in relation to their use by the Russian army. The closest definition that characterizes the activities of the InfOps is defined as «information wars»: «Information war – a struggle between two or more states in the information space with the aim of causing damage to information systems, processes and resources, critical and other structures, undermining political, economic and social systems, massive psychological treatment of the population to destabilize society and the state, as well as to force the state to make decisions in the interests of the opposing party [4].

Research results. Describing key characteristics of Russian information warfare with verbally presented examples Riga STRATCOM COE in 2015 noted the following: escalation, dominance, speed, momentum and deception [5, p. 26].

Information and psychological impact carried out in the methods of propaganda, information and psychological operations and actions, mass gatherings (rallies, pickets), humanitarian actions, etc. The basis of the technology of information and psychological impact was misinformation, manipulation, intimidation, incitement to hatred [6, p. 159].

Information and psychological impact was carried out through different possible channels of information dissemination such as television, the Internet, broadcasting, periodicals, leaflets, rumours, etc.

The Russian authorities subordinated in their own country and created outside of it an extensive network of information resources for the exercise of information influence. And if for the member countries of NATO, as well as in Ukraine, one of the basic principles is the impossibility of conducting InfOps against their own population or partners/friends, then this principle has no limitation in Russia.

Therefore, according to the experience of the information component of Russian aggression the key conclusions regarding the generalization of these principles can be formulated as follows:

– If we identify signs of InfOps from another country, then we should consider these actions exclusively as unfriendly. And also, as preparation for other stages of the military operation for which this country is preparing.

– It is necessary to read this behaviour in such a way: this country considers us as an enemy or potential enemy and unfriendly threatening actions in the information

space are, in fact, the first information stage of its military operation. Because with friends and partners the main thing in cooperation is trust. And trust is about truth.

– InfOps are not held against their own population. But the largest target audience against which Russia conducts information operations is Russia.

So, if something looks like a strategic lie, sounds like a lie, and is aggressively imposed as a systemic lie – this is called unconventional aggressive cognitive warfare with the aim of causing changes in the attitudes and actions of target audiences. If do not react to these actions in a timely manner as a threat, then it will inevitably have to repel the conventional attack.

About the effects. As in any activity, the successful results of InfOps are evaluated by the effects that have been achieved. Information effects should be measurable to provide analysis, planning, implementation and evaluation of related activities and the effects themselves [7, p. IV-9]. But not always the effects are predictable.

Russian planning and conducting InfOps is carried out on the basis of an assessment of the socio-political attitudes of the target audiences, historical memory, customs, value orientations of the population, mentality, socio-political and socio-economic situation, which is detailed in the study «Experience in the formation of a system of countering negative informational influence in the Donetsk region in the conditions of ATO / JFO» [6, p. 145–147]. The Russians made many mistakes in their calculations and became hostages of their own narrative about «one nation». They could not calculate all possible reactions of Ukrainian society. In particular, they did not foresee that the Russian-speaking population could actively support Ukraine and oppose Russian aggression.

Bottom right photo (see Fig.1) is not from Kyiv. This is March 5, 2014 in Donetsk. When the Donetsk people came out for Ukraine in Donetsk already partially occupied by Russian proxy forces. And agree, it reminds Kherson spring 2022. Although it worked too late in Donetsk, but this must be studied and taken into account. And to scale as an experience to prevent other possible situations.

The conclusion that should be drawn from this case: in 2014, both the Ukrainian authorities and NATO partner countries fell into the trap of a complex and successful Russian IPsO. Russia organized a complex of hybrid events that created the illusion of a large-scale separatist movement to the east and south of Ukraine. The media picture created by the enemy led to the adoption by the Ukrainian authorities of untimely decisions to respond to the crisis situation and counteract it.

Sociological surveys conducted in April 2014 in Mariupol, at the height of the operation «Russian Spring,» at the peak of information aggression and the actions of Russian proxy forces showed that there is a total

Figure 1. Consequences and effects of Russian InfoOps in 2013–2014

difference between the situation assessment in the media and by politicians and the real mood of the population of the region. 75% of the population clearly expressed that they want to live in united sovereign Ukraine. While 20% expressed a desire to join the Donetsk region to Russia or the «Donetsk people's republic». The proportion of truly ideological supporters of separatism, and not situationally intimidated and disoriented by Russian propaganda, is much smaller, of course [6, P.150,151].

In fact, there was no any Donetsk, Lugansk, Odessa, Kherson, Mykolaiv, etc., separatisms. Only Russian hybrid aggression with a powerful information component. It is very important to name things correctly. Because if we analyse from the erroneous fact about separatism in the east and south of Ukraine, other conclusions and decisions will also be erroneous.

Analysis of Russia's actions in the context of its aggression allows us to identify the peculiarities of the applied methods and tools in the implementation of measures of informational and psychological influence on different target audiences. Russia exerts its informational and psychological influence against its own population, against the target audiences of Ukraine and foreign countries at the strategic, operational and tactical levels.

In Russian information operations, the entire network, all actors of influence at each level are working to ensure the promotion of about ten strategic narratives against Ukraine. Thus, they create the illusion that all that information noise from the interpretation of objective events is true. Because of scale and unanimity at all levels. How does it work? According to the results of systematic monitoring of the media, social networks, collection of data on the spread of rumours in crowded places, analysis of the dynamics of sociological research, it can be summarized that Russia uses for its own

purposes a group of narratives that subordinate to itself the logic of all types of communication on these topics related to Ukraine. The main techniques are strategic propaganda, lies, misinformation.

Why are there about ten topics? On the one hand, this is acceptable for assimilation by the human mind, and on the other, it is enough to create a trap: if someone doubts one of the narratives, he can get hooked by lies in one of the others. So many topics can be manipulated like a cognitive web which thrown on simultaneously at different target audiences.

10 main narratives of Russian IPsO against Ukraine:

1) «The West is using Ukraine as a testing ground in its war against Russia» («Russia is fighting NATO, not Ukraine»; «Power in Ukraine – puppets of the West»; «The West plans to divide Ukrainian territory, and Russia opposes it»; «The West wants to make Ukraine a raw material appendage», etc.);

2) «The West is already tired of Ukraine» («Negotiations to end the war»; «There will be no help»; «Internal crises begin in the West because of support for Ukraine»; «Curtailing support for refugees» etc.);

3) «Western governments simply make money on the war in Ukraine» («War is only big business»);

4) «Ukraine is the cause of world crises» («Ukrainian terrorism – «banderovtsy and nazis»; «exporting revolutions»; «migration»; «corruption»; «crime»);

5) «The Ukrainian government makes money from the war» («Total corruption», «The sale of Western aid on the black market of weapons», «Restriction of rights and freedoms under martial law», «Black transplantology», etc.);

6) «One people, one history, one faith»;

7) «Ukraine is a failed state, a project of the West as opposed to Russia» («Ukraine is not able to produce

anything on its own, everything is provided by Russia (someone else); «Ukraine without Russia is over»).

8) «Power in Ukraine was usurped by Nazis/fascists/neo-Nazis» («Repression of Russian speakers»; «Repression of dissidents»; «Repression of the Orthodox»; «Murder of their people»; «Biological laboratory»; «Dirty bomb»; «Eight years bombed Donbas», etc.)

9) «The Armed Forces of Ukraine are led by corrupt nationalist commanders tasked with killing as many Ukrainians as possible, after which NATO occupies Ukraine» («Cannon fodder, illegal violent mobilization»; «Problems with ammunition»; «Unprofessional air defence»; «Huge losses of personnel»; «The authorities send soldiers to their deaths to kill as many as possible»; «Demoralization of the army», etc.)

10) «Ukraine will not survive the crisis» (energy, financial, fuel, food, financial, political, mass protests, struggle for power, etc.).

Thus, every real or fictional event that is covered or commented on in public space is interpreted to serve one of these narratives. The manner of commenting is sent in the form of prepared instructions and theses to certain subjects of propaganda.

All these narratives and their subordinate topics are derived from the grand narrative: «Ukraine is a failed-state, in which, as a result of a military coup organized and paid by NATO, neo-Nazis came to power in order to separate one Russian-Ukrainian people. Russia defended its compatriots and co-religionists, who are bombed, killed, repressed by NATO through the puppet Kyiv Nazi regime because of their great language, faith and culture. That's why Russia is conducting a special military operation in Ukraine against NATO to pre-empt their plans to attack Russia first and protect its people in Ukraine».

Analysing the topics of information campaigns that Russia conducts against Ukraine, we can conclude that they are clearly classified by the goals to which they are aimed – on strategic, operational and tactical levels.

Types of channels of dissemination of negative information and psychological impact of Russia.

Until 2014, in Ukraine, the Russian had a huge network of its own legal or controlled national and local TV channels, press, websites, millions of users of controlled social networks VKontakte and Odnoklassniki, agent network at all levels of government and public life, etc.

Despite the fact that Russia's aggression against Ukraine lasted so long, the authorities only in 2017 began to introduce cautious restrictions on hostile channels for disseminating harmful information. However, these steps were partial and did not prevent enemy attacks. Radical and real counteraction started only with the beginning of a full-scale invasion in February 2022.

Of course, every time we saw these «roller coaster» of finding a balance between the observance of freedom of

speech, objections from international institutions and the need to ensure national security, which restrained the authorities from decisions to impose sanctions against openly hostile channels and countering information threats. As a result, the government nevertheless came to the need to actively respond to hostile content after the start of a full-scale invasion. And today no one in the world needs to explain that this is not about restricting freedoms. But «too cautious steps» led to the loss of too much time, efforts, resources. And they cost us and our partners too much.

Conclusion: We must not forget that information operations are an integral part of a military operation. Therefore, it is necessary to react accordingly. Like an electric current. Democratic values should be with fists!

It is worth remembering that in the art of detecting and countering information attacks, approaches, channels of dissemination of malicious information, speech, etc., very often change. Therefore, the following examples are not an unambiguous instruction that should be followed unconditionally. This is only a partial generalization of experience based on the results of practical observations in the current environment.

The enemy will change the process of finding methods, channels, tools as soon as they cease to be suitable for its success. Your successful result will be luck to unravel the intentions of the enemy and destroy them. And your reward is the time you win.

The implementation of Russian InfoOps is carried out in relation to the most important strategic, operational and tactical goals, processes and actors of Ukraine. Therefore, the following examples of the implementation of real information operations (their individual elements) are in order to show their varieties relative to different targets.

Russian information campaigns, which aimed at disrupting Ukraine's achievement of strategic-level goals, concerned the military and political leadership of Ukraine – V. Zelensky, V. Zaluzhny, K. Budanov, O. Syrsky, and others. The following main cases of Russian InfoOps at this level can be distinguished: «Ukraine's membership in NATO and the EU», «nuclear threat from Ukraine», «corruption in the government», «Ukraine sells Western weapons on the black market», «grain agreement», «the West is tired. There will be no help», etc.

Case «The Ukrainian government as an object of Russian InfoOps».

The President of Ukraine is a constant target of Russian information attacks. In relation to it, technologies of devaluation are used («clown», «comedian», «addict»). In the first weeks of the full-scale invasion of Ukraine, the Russians conducted several series of informational stuffing that Volodymyr Zelensky was frightened and fled the country. The original and easy-to-follow response

of the President of Ukraine – a photo and video message together with the main part of his team against the background of the President’s office allowed to calm and inspire Ukrainian society and many people abroad (see Fig 2). Nevertheless, this is an important conclusion for understanding the reaction of Russian target audiences: the Russians, even after the repeated exposure of deception, did not begin to question every subsequent misinformation and strategic lies of their propagandists.

Case «Russian troops killed Ukrainian military leaders»

Another example of the strategic lies of Russian propagandists is a series of informational stuffing during a short period about the death of the higher commanders of the Ukrainian army – Generals V. Zaluzhny, O. Syrsky, K. Budanov (see Fig. 3).

Russian information campaigns aimed at achieving operational-level objectives relate to specific military operations (examples):

Figure 2. Russian fakes about V. Zelensky and countering them (February 2022)

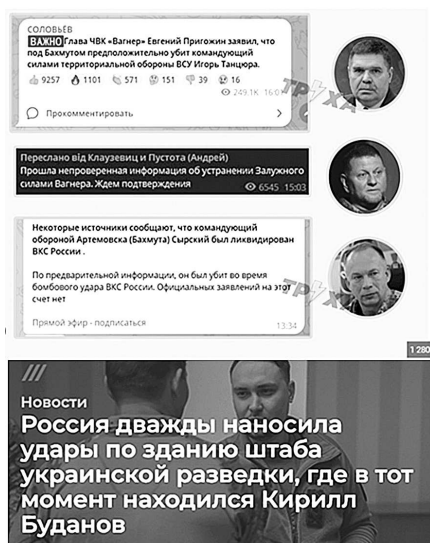

Figure 3. Messages from Russian mass media and Telegram channels

- battles for Bakhmut, Soledar, etc.;
- destroyed the dam of Kakhovka water reservoir, the sinking of the cruiser «Moscow», etc.

This is a classic accompaniment of specific operational actions, which is well known from operational art. Its task is to demoralize, mislead, impose certain decisions on the enemy side during a military operation.

Cases of Russians informational and psychological influence on local target audiences: SMS mailing, leaflets, content in local chats and groups in social networks, at meetings with calls for certain actions, misinformation about situations and conditions on local issues that are critical for the community and person life, calls for illegal actions in order to produce tension, hatred, aggression, fear, etc.

The best sign of skill, as it seems, is the ability of a specialist to identify the intentions of the enemy in a timely manner and at the tactical level. The following are some relevant examples of cases, methods and tools that Russia uses in the implementation of information effects on the tactical level. Therefore, we will dwell in more detail on examples of the tactical level of implementation of information measures, techniques, tools of Russians.

Mass SMS mailing. This is one of the most frequent ways that the enemy uses to penetrate information to our target audiences.

Most often they are aimed at the military and the population of the front-line territories. Arrays of anonymous messages through Internet gateways are sent to all numbers which have been identified in a certain territory. Their goal is not only to exert psychological pressure, but also to induce certain actions. In the photo (see Fig. 4) – one of the examples this newsletter, which the Russians massively distributed in the area of Mariupol and Berdyansk on May 21, 2018.

Conclusions. It is very important for specialists working with the assessment of enemy information actions to understand the steady state of the local information environment (the concept of norm). After

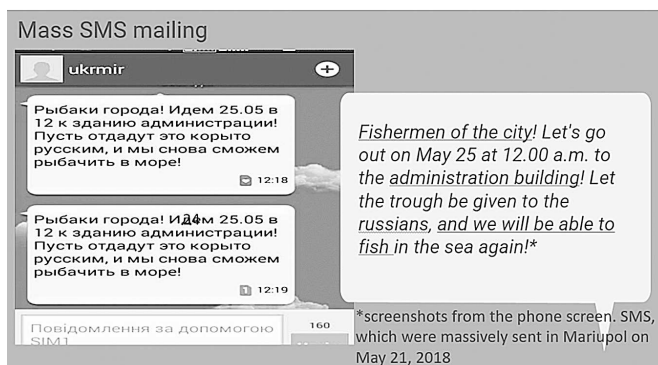

Figure 4. Mass sending of messages to detected phone numbers

analysing this specific example, signs of active actions of the enemy were identified, which, together with the subsequent data collected, made it possible to make timely decisions on countermeasures.

This particular message attracted attention due to the presence of «signs of alien» (interference in the local information space by third parties who do not sufficiently understand the local specifics, with the aim of manipulating the target audience). In particular, the fact that the goal of the «alien» was to destabilize the socio-political situation was evidenced by a number of well-known local facts. Namely, the local residents would not be able to understand which «administration» it was necessary to gather for the protests, because in Mariupol there were four district, city (which did not work since the Russian proxy forces burned it back in 2014) administrations, as well as the administrations of factories and the Mariupol port. And the alleged attempt to gather people in the city centre near the city council building was also not «read» by the residents, as they usually called in short this administration building the «city executive committee» [gorispolkom].

Another marker that pointed to the work of non-locals was the choice of the target audience without understanding the real circumstances of their lives. After all, the ship «Nord» stolen by the Russians in Crimea, which was arrested by the Ukrainian coast guard, was in the port of Berdyansk. And the local fishermen had no idea about him. And that is why they definitely could not reflect on this call for protests against the Ukrainian government.

That is, despite the density of distribution (significant resources were involved), the text messages contained a number of signs indicating intentions to destabilize the situation, and the information obtained, as a result of the analysed signal from these messages, about the Russians conducting exercises in their waters of the Sea of Azov, finally confirmed the information stage of the Russians' military operation.

But at the same time, the enemy's specialists made one of the typical mistakes – they acted in a formulaic way, but without understanding the specifics of the territory and toponymy. Thus, the understanding of the stable state of the local information environment in combination with the obvious own network of chats and groups of the local population, focused on the detection of strange information signs, as well as work in the format of a situation centre with other services and structures, made it possible to effectively identify the beginning of aggressive actions of the enemy at an early stage.

Leaflets. The technology of informing using leaflets is well known and does not require description. In the context of our tasks, an example with leaflets is given in view of the technology of their distribution (see Fig. 5).

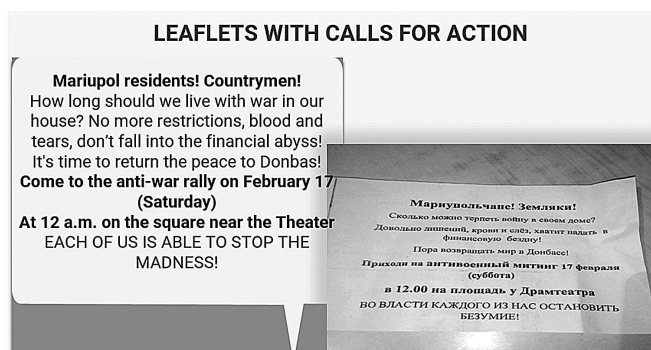

Figure 5. Leaflets that were distributed in Mariupol in public places and in entrances of houses in February 2018

Young people who read the ads in a local group on the social network are involved in their distribution. They contacted the customer remotely. And they took up this work simply because «they did not see anything anti-Ukrainian in this task». They were given written simple and clear instructions: print the sent text on a regular printer, distribute it in certain places, send a photo report to the customer. According to the results – to receive payment on a bank card.

One of the important conclusions: do not expect that ordinary people are able to recognize threats. Especially if they want to make money. Most people expect simple answers to complex questions. They do not see hostile manipulation. Therefore, they are ready to «stand for all good against all bad». Or as they say: «Only there was no war!» Not realizing that they themselves are becoming an instrument of this war.

Local Social Media Groups.

Another example of mass influence on the consciousness and activity of people is local closed groups. You have to make an effort to get there. Because moderators follow who they add.

That is why communication should be established with a pool of volunteers who should know that they must join these groups and should report when they start talking about something threatening. Therefore, you need to give the basics of media literacy. Because the enemy in his manipulations often disguises harmful content (see Fig. 6).

What are the local groups? Parent groups in schools and kindergartens, corporate groups, neighbours' chats, etc. That is, where people are connected by narrow, but critical interests for themselves. Therefore, when even a rather strange message appears, it will be read here and there is a possibility that it will cause confidence.

So, it's very important to build a system in which such threatening information will get to you as soon as possible. To be able to unravel the plans of the enemy!

Figure 6. Messages in the network of inspired local groups in messengers

Bot Farms.

Old familiar bot farms. Everyone knows how they work. But the key word – they still work! And yes, they can do harm if not counteracted (see Fig. 7). One of the most effective ways to counteract is to identify and highlight information about bot accounts in the comments, instruct people not to react to them, not to enter into a discussion. And, of course, fix networks to try to block them.

Process of History Simulation.

This is a very effective tool. If the society has lacunae of historical memory or identity problems that are not filled with the family upbringing, education, memory policy, there are no responsible community leaders and there are many other circumstances that complicate the situation, then the enemy will certainly take advantage of this condition deprived of immunity!

Figure 7. Bot farms mechanically generate threatening content, which is often detectable

It turns out that people who do not have their own clear beliefs are very easy to integrate into another reality. To another «truth». The one who communicates is easily disorienting. Especially when the situation is stressful and incomprehensible for them. Because under stress, people need explanations. Especially if this state of stress is created for them. And we have seen many such artificially created situations before and during the war. But in recent years, we have seen progress. If we form the information stability of society by means of strategic communications, consistently and openly implement the policy of memory, then people are much less susceptible to such hostile influence. False history is a tool of Russian InfOps. For their own and foreign audiences, Russia widely implements these basic narratives depriving Ukraine and Ukrainians of historical subjectivity. Everyone remembers Putin's historical passages that «Ukraine never existed» [8]. Nonsense, which can be perceived only by those who do not know the history of our people at all, or just inclined to think so, contrary to reality.

And from this it is worth drawing another conclusion from this case: Ukraine is also to blame for such a situation. After all, for many years Russians, the world, and even Ukrainians have heard only this Russian propaganda. Ukraine did not sufficiently fill the information vacuum about its own picture of the world.

Important conclusion! Russia always works where there is an information vacuum!

You can see in the photo of 2005 the beginning of Russian aggression (Fig. 8). A few marginal alcoholics with pro-Russian sentiments. They were invisible and not understandable to the local population. Nobody knew about them. They had no support. During the period from 2005 to 2014, several inconspicuous actions were held. But this and several similar photos were used to scale

Process History Simulation

Traces of the "presence" in the political history of the region of movements with the sentiments of creation the "Donetsk People's Republic" are fabricated. Narrative "The people of Donbas have always fought for their independence from Ukraine"

Один из первых составов организации с основателем Андреем Пургиним

Figure 8. 2005. Extremist organization «Donetsk People’s Republic» in full force

their tasks by Russia as evidence: «The people of Donbass have always fought for independence from Ukraine. Or for the «idea of one people».

Crucified boy in Slovyansk.

And another example of a tool that is very often used by Russians in the spread of information and psychological impact. Everyone knows him as «The story of the crucified boy in Slavyansk». The effect was incredible (see Fig. 9).

Russia, actively using the trust factor of a significant population part to the TV, widely applies video content of various types. Scaling the effect of the effect is due to the technology of repeating «especially important news», intimidation through emotional methods of forcing in propaganda «educational» programs such as «Top Secret,» talk shows such as «60 Minutes with Olga Skabeeva,» etc., which use many manipulative methods of influence and persuasion. However, in recent years there has been a significant shift not only in Ukraine but also in European countries. And now they pay great attention to checking information and identifying fakes and to media literacy.

Now this story has become a meme. But in 2014, many people believed that this was true. This technique is still widely used by Russia. The more ridiculous the lie, the easier it is to believe the masses. The technology actively continues to work. On other topics. And if Ukrainian society is vaccinated against it, then the target audiences of such «series» are now often – foreign communities and always – Russians. Everything happens according to the

The story of the crucified boy in Slovyansk

“useful idiot”

“They took a child, a boy, three years old, in panties. Nailed to a message board like Jesus. In front of his mom

Figure 9. Still shot from a Russian propaganda interview about the «crucified boy in Sloviansk»

scheme: «resonance in the news release – discussion on talk-show – detailing in the «educational» programs with elements of mystification (conspiracy theory)».

Some new techniques and tools of Russian InfOps.

Russia is constantly updating its methods and tools of influence on the consciousness of different audiences. And most importantly, this will continue all the time!

We will find ways to counter some threats, and they will look for others. Therefore, the ideal system of countering information threats, with a properly built system of information stability, should be implemented at the tactical level. It is there that they must be detected and neutralized. The initiative at the strategic and operational level should be on our side. Again, under the conditions of an effectively implemented system of information stability.

Here are some relatively new techniques that Russia has begun to use, given its resistance to traditional channels and instruments for spreading its threatening influence.

Recently, we regularly began to meet ambiguous and incomprehensible materials that are distributed with reference to quite authoritative publications.

It is clear that if the blog of an independent media person is posted on the website of a respected publication, then the easiest way is to miss the mention that this is a private opinion, but you just need to indicate the name of this respected media. Given that due to the large number of sources of information, the peculiarity of today’s time is the reluctance of people to turn to the original source, most consumers of content will remember that a certain authoritative publication commented on certain events so odiously and unusually. Our behaviour, under the influence of changes in emotions (surprise, doubt, fear, etc.), will also change.

Recently, The Guardian published information (see Fig. 10) about how an employee of Radio New Zealand edited materials from the BBC and Reuters, adding pro-Kremlin content to them (see Fig. 8). An investigation is underway [9].

In particular, the Revolution of Dignity in the materials is called a «coup» and a «civil war». In some places, whole paragraphs have been added that justify Russian aggression against Ukraine and argue that the attack was a response to the «threat to Russia and the oppression of the Russian-speaking minority».

Often there are consonant and similar in design English-language publications. Like, for example, FoxNewsRussia. Increasingly, Russians are using fringe foreigners to relay their own narratives and criticize Western support for Ukraine to show that not everyone in the West unequivocally approves of Western support for Ukraine. Sowing doubt is the first step: break alliances and provoke destabilization. We remember that

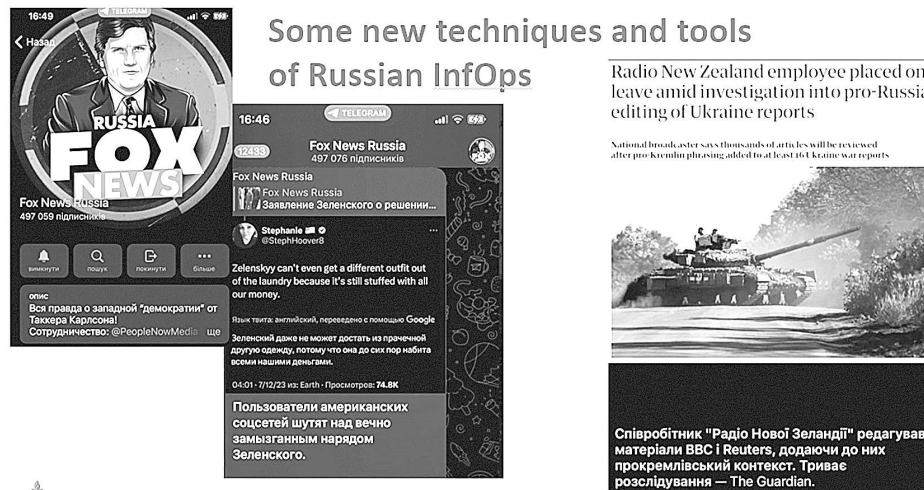

Figure 10. Using well-known media to inspire fake content

the emotion of doubt became revolutionary when the dominant dogmatization of scholasticism in the Middle Ages was replaced by the ideas of the Enlightenment and humanism. That is, it can be summarized that these techniques of «sowing unrest and heresy» can successfully work in the direction of the target audiences of the enemy. The main thing in this matter is proactive, not just reactive actions.

Another new tool that is increasingly used by Russians is the use of artificial intelligence for content production. So many viral videos featuring disinformation about the military have surfaced online. Especially effective for the enemy is the production of video sequences and dubbing products of an allegedly demonstrative nature about the military and politicians. One of the most common technologies is deep fake.

At the same time, AI has formalized approaches to the selection of information and, often, does not compare or verify facts. It generates content on formal grounds. In war conditions, there are a number of factors that allow you to bypass or complicate the quality of AI and simplify the detection of information threats. This is due to the limitation in public space of many peacetime data usual.

However, AI learns quickly. Therefore, it is worth developing a mirror approach in this activity, and looking for ways to manoeuvre.

Therefore, in the work on identifying information threats, it is worth being mobile and attentive to details.

Often in the work of monitoring services there is a practice when scientists monitor the static list for a long time, do not change the protocols. Often without taking into account the fact that the channel has already lost its relevance and new channels for disseminating information have appeared and new keywords or new topics for search have appeared. In this regard, *we are convinced* that the

role of experts who regularly monitor the information space will be preserved even with sufficiently advanced and convenient automated monitoring services. The expert with his own experience and systematic monitoring of the information environment is able to notice new trends, technologies, phenomena and channels of dissemination of threatening information. Do not rely only on software products!?

Summing up. Key principle worth remembering: global information resilience consists of the sum of local/personal resiliences. Therefore, if we work with threats from issues in national or international media, we missed these threats. Missed a punch. At the tactical level. Where it is easier to manage crisis situations.

The enemy will always look for our information gaps and weaknesses to carry out/try to carry out information and psychological impact on target audiences as a stage/part of its military operation. Therefore, it is necessary to constantly study the characteristics of all target audiences, identify and develop those that may become vulnerable to enemy influence. And also carry out systematic and adequate monitoring of the information space state, analyse and assess the level of information threats!

Thanks to systematic and comprehensive monitoring, understanding of the structure of the information environment and the characteristics of target audiences, information threats should be identified as early as possible! And the answer to them is timely, and better – preventive. This is possible with high motivation, staff training, a reasonable approach to building systematic work and a responsible attitude to the performance of their duties.

One of the biggest mistakes was to ignore a key part of statement that InfOps is an integrated component

of military operations. Therefore, at the moment of revealing signs of such operations by Russia against Ukraine (and other countries too), it should have been considered as the beginning of military aggression, and not just as «certain unfriendly competitive actions».

Remember that information operations continue until the beginning of the armed confrontation, accompany them and continue after their completion. They continue all the time. Therefore, they need our constant attention.

References

1. The Conduct of Information Operations [Електронний ресурс] : АТР 3-13.1 : October 2018 / Headquarters, Department of the Army // Army Publishing Directorate. – Режим доступу : https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN13138_ATR_3-13x1_FINAL_Web_1.pdf.

2. Allied Joint Doctrine for Information Operations : AJP-10.1 / NATO Standardization Office. – Edition A, Version 1. – [Brussels] : [NSO], 2023. – 110 p.

3. Словник військових термінів та скорочень (аббревіатур) : ВКП 1-00(01).01 / Воєнно-наукове управління ГШ ЗС України. – [К.] : [ГШ ЗСУ], 2020. – 52 с.

4. Концептуальные взгляды на деятельность Вооруженных Сил Российской Федерации в информационном пространстве [Електронний ресурс] / Министерство обороны Российской Федерации. – Режим доступу : <https://ens.mil.ru/science/publications/more.htm?id=10845074@cmsArticle#1>.

5. Analysis of Russia's Information Campaign against Ukraine. Examining non-military aspects of the crisis in Ukraine from a strategic communications perspectives [Електронний ресурс] / NATO StratCom Centre of Excellence. – Riga : [NATO StratCom Centre of Excellence], 2015. – 40 p. – Режим доступу : https://stratcomcoe.org/cuploads/pfiles/russian_information_campaign_public_12012016fin.pdf.

6. Подибайло М. Досвід формування системи протидії негативному інформаційному впливу у Донецькій області в умовах АТО/ООС / М. Подибайло, О. Українцев // Стратегічні комунікації в умовах гібридної війни: погляд від волонтера до науковця : монографія / [за ред. Л. Компанцевої] ; Національна академія Служби безпеки України. – К. : НА СБУ, 2021. – 499 с.

7. Information Operations [Електронний ресурс] : Joint Publication 3-13 : 27 November 2012 / Joint Chiefs of Staff. – Incorporating Change 1, 20 November 2014 // Federation of American Scientists. Intelligence Resource Program. – Режим доступу : https://irp.fas.org/doddir/dod/jp3_13.pdf.

8. Путин – детям: Украины не существовало [Електронний ресурс] // Корреспондент.net. – Режим доступу : <https://korrespondent.net/world/russia/4511874-putyn-detiam-ukraynu-ne-suschestvovalo>.

9. McClure T. Radio New Zealand investigates Russia-friendly editing of Ukraine articles [Електронний ресурс] / T. McClure // The Guardian. – Режим доступу : <https://www.theguardian.com/world/2023/jun/09/new-zealand-outlet-investigates-russia-friendly-editing-of-ukraine-articles>.

DOI 10.33099/2618-1614-2024-25-2-58-64

UDC 355.451:327.88[(470+571):(477)]

V. V. Namestnik,

*Candidate of Science in Public Administration,
the National Defence University of Ukraine,*

M. S. Klunnyk,

PhD Student, the National Defence University of Ukraine

Russian information operations against Ukraine in 2022–2023: conclusions, recommendations, lessons learned

Russian propaganda utilizes both classical media (television, newspapers, radio) and modern media (YouTube channels, messengers, social networks) to promote its information agenda. The systematic dissemination of narratives, their clear targeting of specific audiences, and the multifaceted approach to the choice of propaganda tools and tactics indicate a deliberate information and psychological impact on Ukrainian society, and hence the conduct of information operations. This article is devoted to the analysis of Russian information operations conducted during 2022–2023, which served as information support for the Russian-Ukrainian war. The key narratives of Russian propaganda, the tactics, and channels of its dissemination, as well as the key groups of actors are analysed.

Key words: information technologies, information operations, psychological operations, information warfare, disinformation, propaganda.

Introduction. Even before the annexation of Crimea and the occupation of parts of the Luhansk and Donetsk regions in 2014, the Russian Federation waged an aggressive information war against Ukraine. Its purpose was to manipulate public opinion, sow discord, and legitimize its actions. The aggressive information operations conducted by Russia against Ukraine preceded the full-scale invasion in 2022. Numerous studies have documented Russia's systematic efforts in creating disinformation, propagandistic narratives, and exploiting vulnerabilities in social media for their dissemination.

With the full-scale invasion in February 2022, the information war intensified significantly. Social media platforms became a distinct battleground. Traditional Russian media outlets, such as RT and Sputnik, which reached millions worldwide through digital platforms, actively propagated the Kremlin's agenda. The systematic dissemination of narratives, their clear targeting toward specific audiences, and the multifaceted approach to selecting tools and propaganda tactics all indicate a purposeful information-psychological influence on Ukrainian society. Consequently, this points to the execution of information operations.

This article aims to semantically analyse Russian information operations during 2022–2023. It involves synthesizing the origins of key narratives, tactics, and propaganda tools, as well as identifying critical actors employed by Russia to exert informational influence on various target audiences. Considering this analysis will contribute to developing effective mechanisms to counter Russian propaganda and disinformation.

Statistics and analytics

Based on the results of USAID research «Ukrainian media use and trust in 2023», the number of people using the internet daily continues to steadily increase each year. In 2023, this figure reached 89%, with 98% of individuals aged 18–35 reporting daily internet usage. Among the surveyed population, 84% were aware that misinformation occasionally appears in the media. The percentage of people who had encountered common Russian propaganda narratives varied between 26% and 56%. Additionally, approximately 40% of respondents discussed these narratives with friends and family. Only 38% of those aware of misinformation considered it as an urgent issue [1].

For comparison, according to a UNESCO survey conducted across 16 countries, 56% of internet users primarily obtain news from social media. Furthermore, 68% of respondents identified fake news as the most prevalent content on social platforms. In contrast to the Ukrainian audience, 85% of foreign respondents expressed concern regarding the impact of propaganda, particularly on the political situation in their respective countries [2].

The World Economic Forum's Global Risks Report highlights misinformation and harmful content generated by artificial intelligence as a key risk. In the risk forecast for the next two years, the spread of misinformation and harmful information is at the top position, likewise in the ten-year forecast, it ranks fifth [3].

Considering the intensity of Russian propaganda within the Ukrainian information space, we can conclude that the adversary's destructive information influence poses a significant threat to Ukrainian society.

Main propaganda narratives

The most overarching element of Russian information operations is the narrative. By «narrative,» we refer to a communication tool that embodies fundamental ideas, reflects and defines the basic principles of existence and paths of development, and characterizes the nature and direction of specific phenomena or events.

To promote narratives, the following elements are utilized:

- messages: these are individual theses used by adversaries to shape public opinion.
- manipulations: distorted or out-of-context facts/statements employed to «approve» propagandistic messages.
- fakes: the simplest propaganda elements – untrue information presented in any form (visual, textual, audio) – often used to saturate the information space and divert attention.

Analytical research results [4–6] demonstrate the systematic nature of Russian propaganda, observed both within the Ukrainian information space and in the information environments of other countries. As part of this study, we will provide examples of the most prevalent Russian propaganda narratives, their objectives, and the methods used to disseminate them within the context of influencing three key target audiences: Ukrainians, Russians, and EU citizens.

One of the most widespread Russian propaganda narratives is the portrayal of «Nazism in Ukraine.» This narrative has been in use since 2014, particularly in the context of questioning the legitimacy of the Ukrainian government formed after the Revolution of Dignity. When announcing the so-called «special military operation,» the Russian president also emphasized the «need for de-Nazification and demilitarization» of Ukraine. Russian information operations consistently employ this foundational narrative.

The purpose of disseminating this narrative in Ukraine is to create allocation within Ukrainian society based on attitudes toward the homeland – specifically, levels of patriotism or nationalism. In Russian information operations, pro-Ukrainian views, patriotism, or nationalism are equated with Nazism or fascism.

The dissemination of this narrative in Eastern European countries aims to achieve several objectives: discrediting Ukraine on the international stage by portraying Ukraine negatively, Russia seeks to undermine its reputation and legitimacy; shaping public sentiment against Ukrainians the narrative aims to create a negative perception of Ukrainians, fostering discord and mistrust; reducing international support for Ukraine by promoting this narrative, Russia aims to weaken international backing for Ukraine's sovereignty and territorial integrity; justifying Russian armed aggression – the narrative serves as a pretext for Russia's actions.

For the Russian target audience, the narrative is designed to garner support for the government, particularly by combining it with the narrative of «heroic Russian victory over Nazism during World War II.» Notably, the «resurgence of Nazism» narrative has been used in other armed conflicts initiated by Russia.

Additionally, it's worth considering the perspective of American historian Timothy Snyder. According to Snyder, «... today's Russia meets most of the criteria that scholars tend to apply. It has a cult around a single leader, Vladimir Putin. It has a cult of the dead, organized around World War II. It has a myth of a past golden age of imperial greatness, to be restored by a war of healing violence – the murderous war on Ukraine. ... The Kremlin defines Ukraine as an artificial state, whose Jewish president proves it cannot be real. After the elimination of a small elite, the thinking goes, the inchoate masses would happily accept Russian dominion. Today it is Russia that is denying Ukrainian food to the world, threatening famine in the global south ...» [7].

A significant portion of Russian information operations during the Russian-Ukrainian war is aimed at framing *events on the frontlines* «in the right context.» This involves deploying numerous narratives that resonate with the notion of a «second army in the world.» Within these narratives, Russia employs techniques of intimidation, manipulation, and distortion of facts. Since the onset of the full-scale invasion, Russia has consistently disseminated messages about its own «significant successes,» «conducting military operations at less than full strength,» «acts of goodwill,» «tactical retreats,» and the «guaranteed defeat of Ukraine,» regardless of the actual situation on the frontline [6].

In line with the ideology of «second army in the world,» there are narratives *related to international aid to Ukraine*: «the West knows/understands that Ukraine is losing the war, so aid is futile;» «the West is tired of helping Ukraine;» «Western aid only harms Ukraine;» «Western countries supply outdated and poor-quality weapons to Ukraine;» «the war in Ukraine benefits the West, allowing them to test modern weapons in real combat.»

The overarching goal of disseminating these narratives within the Russian domestic information space is to bolster or elevate Russian patriotism. It aims to instil a sense of pride in «the might of their country» compared to a perceived «declining/decaying» West. Additionally, Russia justifies its tactical setbacks on the frontlines. Internally, Russian propaganda convinces its citizens that the «collective West intentionally harms Russia because it fears it.» To achieve this, they employ the specially crafted term «Russophobia.» However, it's important to note that Russians often label any expression diverging from Russian propaganda as «Russophobia,» regardless of its context or intent.

In the Ukrainian information space, such information operations aim to foster despair, intensify feelings of fatigue and hopelessness from the ongoing war, cultivate distrust toward partner states, and ultimately, create an atmosphere conducive to accepting defeat under favourable conditions for Russia (laying the groundwork and shaping public opinion regarding the necessity of capitulation). The impact on the Western target audience is somewhat more intricate. These information operations likely seek to undermine the integrity of the EU and destabilize situations in member countries by dividing public opinion on the advisability of supporting Ukraine. Notably, this information/psychological influence has proven somewhat effective on foreign target audiences, as the international community was unprepared for the prolonged Russian-Ukrainian conflict. Despite the challenges, comprehensive support for Ukraine remains a prevailing trend among global leaders.

It is worth noting that during 2022–2023, Russia exhibited a typical reaction to reports of supplying new types of weapon systems to Ukraine:

- «Supplying new types of weapons won't change anything on the battlefield»: Russia consistently downplayed the impact of any new weaponry provided to Ukraine.
- «Any new type of weaponry is ineffective or easily destroyed»: Russia declared newly supplied weapons, such as tanks, MLRS «HIMARS», and «Patriot» air defence systems, as ineffective or vulnerable.
- «Threats against countries providing aid»: Russia issued threats against states that assisted Ukraine, even going so far as to label them «parties to the conflict» and accusing them of having «legitimate targets» for the Russian armed forces.

Moreover, it is important to highlight that the dissemination of these messages did not yield the intended results. Partner countries continue to provide aid to Ukraine and maintain their support through imposing sanctions against Russia.

As a result of the 2022–2023 period, Russia has become the most sanctioned country in the world [8]. In late December 2023, the EU approved the twelfth package of

sanctions against Russia [9], and on February 23, 2024, the thirteenth [10]. Sanctions against Russia are also being imposed by other partner countries, including the United States, the United Kingdom, and Canada.

An important tool was the introduction of personal sanctions against key Russian politicians and propagandists. This led to the emergence of a propaganda narrative about the «*ineffectiveness of sanctions policy.*» Russian propaganda spreads messages that supposedly «Western sanctions only strengthen Russia, as internal «import substitution» is developing and GDP is growing,» «only Western companies suffer from sanctions, as they have lost a huge market of Russian consumers of goods and services,» «Western sanctions are ineffective since they are only «on paper,» and the West still cooperates with Russia,» etc.

The purpose of spreading this narrative in Ukraine is to demoralize and destabilize Ukrainian society: «the war against the «invulnerable» enemy is futile,» and Western partners are «hypocrites who do not deserve trust.» In the global information space, this is an attempt to achieve, if not the abolition, then at least the mitigation of sanctions. In its own information space, the Russian authorities are trying to influence the worldview and perception, convincing that Russian «import substitution» is developing the Russian market, strengthening the economy, and the Russian authorities are «professional and caring, unlike the incompetent Western officials who do not act in the interests of their citizens.»

It is important to emphasize, based on the results of studies on the impact of sanctions policy on the Russian economy, draw attention to the controversial nature of such an assessment in the context of a state of war: «GDP in the war economy is a perverse measure of economic impact and economic welfare. The destructive creation of weapons by National Accounting conventions generates income, and this provides a cushion in the GDP numbers. Russia is producing rockets and grenades, and this directly enhances GDP although it does not create anything of value. Weapons production drives out civilian production and if the increase in the military-industrial complex exceeds the civilian loss, GDP rises while the country has fewer goods to invest and consume than before» [11].

The authors of the study also note that it is important to pay attention not only to the actual (real) economic indicators but also to assess what these indicators would be if the sanctions had not been introduced. In general, sanctions are a tool of influence that is delayed in time. In other words, the most significant impact of the sanctions policy will be in the long term.

Another large block of Russian propaganda narratives concerns the topic of «*Ukrainian refugees.*» According to the «Opora» network, as of June 2023, there were 8 million 177 thousand Ukrainian citizens abroad, which

is about 20% of the population of the state as of February 24, 2022 [12]. Considering the statistics and the emotional and psychological component of this issue, Russia actively exploits this vulnerability in information operations.

By spreading various disinformation messages and narratives about Ukrainian refugees, Russian propaganda tries to divide Ukrainian society according to the principle of «left or stayed.» They say that those who remained in Ukraine are ashamed of the unworthy behaviour of their compatriots who do not show themselves in the best way abroad. They also actively spread the thesis that «Ukrainians who stayed are worthier than those who left.»

Disinformation about Ukrainian refugees is aimed at discrediting and creating a negative image of Ukrainians in the information field of the host countries. Ukrainian refugees are portrayed as ungrateful, criminals, scammers, etc. Also, in the information space of the host countries, messages are often spread that supposedly helping Ukrainians is a higher priority for the authorities than social protection of their citizens (an example of a well-known video where the German police confiscate property from citizens to help Ukraine).

By depicting Ukrainian refugees in a negative light in the Russian information space, propaganda tries to justify the war. They say that «evil must be punished.» It should be noted that in the Russian information space, this narrative is used rather to reinforce other narratives, in particular about Nazism – they say that abroad Ukrainians show their «Nazi character» towards citizens of the host countries.

However, on the international stage, Russia claims to have accepted the most Ukrainian refugees, thus justifying the forced deportation of Ukrainians, including Ukrainian children, which is a war crime. For example, in April 2022, Russian and pro-Russian media, citing Lavrov, reported on more than 1 million Ukrainian refugees who had allegedly fled to Russia. However, according to data provided in 2023 by the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), more than 5.3 million people have fled Ukraine. Most of them went to Poland – more than 2.9 million people, to Romania – more than 801 thousand people, to Russia – more than 647 thousand, to Hungary – 507 thousand, to Moldova – more than 439 thousand, to Slovakia – more than 363 thousand and to Belarus – more than 24 thousand people [13].

Despite the certain number of people who left for Russia, it is worth noting that at that time more than 500 thousand Ukrainians, including 121 thousand children, were forcibly deported to Russia from the temporarily occupied territories of Ukraine. Tens of thousands of Ukrainian citizens were also held in so-called «filtration camps» in the temporarily occupied territories [13].

Techniques of Propaganda. To disseminate propaganda and achieve the objectives of their information

operations, Russia employs various tactics, technologies, and procedures. Let us delve more deeply into the most prevalent ones.

A characteristic feature of Russian information and psychological operations is the use of «*newspeak*», i.e. the use of technology of replacing concepts to change the target audience's negative attitude to well-known phenomena or concepts to a neutral or positive one. Let us give a few examples.

Thanks to the cult of the so-called «Great Patriotic War», Russians have developed a stable associative link: «war – death». Therefore, to make it easier to involve Russians in a full-scale invasion, they announced not a war against Ukraine, but a «special military operation.» The word «explosion» has a strong association with danger and fear, therefore, in the information field, such events on the territory of Russia are called «slap» (slap – in Russian sounds like a pop or a clap). This term is rather associated with some everyday sound or applause, i.e. it has a neutral or positive association. The democratically elected Ukrainian government is called a «regime» or «junta» – i.e. terms with a negative connotation.

Another typical tactic of Russian propaganda is «reflection.» It is used to divert attention from real events or phenomena in Russia to similar invented events or phenomena abroad. For example, Russia accuses Ukraine, the US, and the EU of the same crimes that Russia is accused of. For example, after the liberation of the Kyiv, Kharkiv, and Kherson regions, it became known about numerous cases of torture of civilians in the temporarily occupied territories by Russian military personnel (for reference: as of the end of 2023, the SBU has investigated more than a thousand such cases. In total, the SBU is investigating more than 57 thousand criminal cases on the facts of violations of the laws and customs of war since the beginning of the full-scale invasion of Russia into Ukraine [14]). In response to accusations, Russia disseminates messages in the temporarily occupied territories about «atrocities of the Armed Forces of Ukraine and the SBU» that civilians were subjected to (or are expected to be subjected to) after the liberation of these territories from Russian troops. After massive missile attacks and hits on civilian infrastructure facilities in Ukraine, Russia reacted with messages about «crimes of the Armed Forces of Ukraine» related to the deaths of civilians in the temporarily occupied territories or border territories of Russia. Thus, the key task of the reflection tactic is to divert attention from the subject of discussion or to change the direction of the discussion. In English-language sources, this tactic is also called «*whataboutism*» as a result of the merger of the words «what about.»

To prevent compassion for Ukrainians, and even more – to form hatred and encourage Russians to go to war with Ukraine as a «sacred mission,» they use

techniques of hyperbolizing the negative qualities of Ukrainians (aggressiveness, vindictiveness, cruelty, etc.). This propaganda tactic is called «*dehumanization of the enemy*.» To «dehumanize,» they use isolated, extremely negative emotional comments or posts on social networks (by real people or bots – it doesn't matter), attributing such emotional tendencies to the entire Ukrainian society towards Russians. They say that Ukrainians are «sincerely happy» about the destruction and death of civilians in the temporarily occupied or Russian territories, or that Ukrainians allegedly want to destroy Russia as a nation. This tactic is most often used when spreading the narrative about «Nazism» and «evil Bandera followers» in Ukraine. The spread of such messages is a reflection of the Russians' attitude towards Ukrainian society (for example, the satisfied reactions of ordinary Russians in telegram channels and social networks to the consequences of missile attacks on civilian infrastructure in Ukraine). Russians also resort to the «dehumanization» tactic in information operations about the «discrimination and persecution» of the Russian Orthodox Church in Ukraine – they say that there is nothing sacred for the Ukrainian authorities, they are «anti-Christians and atheists.»

At the same time, the enemy uses a tactic called «*pass it on*» to spread panic and chaos among the civilian population of Ukraine. Propagandists formulate messages that provoke a strong emotional reaction and call for the urgent maximum dissemination of this information. For example, at the beginning of the full-scale invasion, messages with alleged coordinates of future missile strikes were massively distributed in messengers and social networks. The source of such information was indicated as «intelligence», the serviceman, or «verified sources», which in fact cannot be identified and verified. The key task of these messages was to create panic and undermine trust in official sources of information that «keep silent» about important things.

Simultaneously, Russian propaganda actively employs the «multiple repetition» tactic. Its key objective is to repeatedly propagate a narrative or message across all available communication channels (media, creative industry, cinema, literature, official communication, etc.) to make this narrative appear true. For example, one of the oldest Russian propaganda narratives concerning the inferiority of Ukrainians was disseminated through this technique. Propagandists distorted the historical significance of processes and events, intentionally Russified Ukrainian society, and its information-cultural space, ridiculed the Ukrainian language, and propagated a distorted understanding of Ukrainian culture.

To construct the «correct» internal information space and reinforce Russian propaganda narratives, the «*quoting out of context or distorting interpretation of*

quotes» tactic is widely used. This allows to creation of a false understanding of the overall context and situation among the target audience. For instance, after U.S. President Joseph Biden visited Ukraine in February 2023, Russian and pro-Russian media claimed that Biden had promised Ukrainians «difficult times.» President Biden's speech emphasized that the next five years would likely be decisive for the entire world and global democracies. The selective extraction of words from the broader context aimed to exert psychological pressure on Ukrainian society, suggesting that even partners had lost faith in Ukraine's victory.

Another important tactic of Russian propaganda is «*engaging a wide range of well-known personalities*» to disseminate pro-Russian messages and narratives. By leveraging the sympathies or authority associated with specific individuals, propaganda gains greater significance and «perceived authenticity».

Russian information warfare actors. In information operations conducted by Russian propaganda, various actor groups are actively employed to achieve their geopolitical objectives. Two key groups stand out:

The first group – the Russian Officials. This group includes prominent figures such as Sergey Lavrov (Minister of Foreign Affairs), Nikolai Patrushev (Secretary of the Russian Security Council), Dmitry Medvedev (Deputy Chairman of the Security Council of Russia), Maria Zakharova (Spokesperson for the Ministry of Foreign Affairs), Sergey Kravtsov (Minister of Education of Russia), Vladimir Medinsky (Minister of Culture), Vyacheslav Volodin (Chairman of the State Duma), Valentina Matviyenko (Chairwoman of the Federation Council), and others.

The second group – media persons. This group comprises individuals who actively shape the media landscape: Vladimir Solovyov, Olga Skabeeva, Evgeny Popov, Margarita Simonyan, Tigran Keosayan, Boris Korchnevnikov, Kirill Andreev, Alexander Krasovsky, Yulia Vitiazeva, Oleg Kots and others.

In effect, these two groups collectively shape the official Russian agenda.

Furthermore, within the internal Russian information space, various celebrities are actively utilized to propagate propaganda and disinformation. These celebrities, including actors, singers, artists, athletes, writers, and bloggers, leverage their influence to promote support for government actions, including the war against Ukraine. Notably, Russian propaganda targets different age groups by employing «idols» from various generations.

Soviet-Era Celebrities. These individuals gained popularity during Soviet times and include figures such as Lev Leshchenko, Vladimir Vinokur, Angelina Vovk, Irina Allegrova, Oleg Gazmanov, Nadezhda Babkina, Nikita Mikhailokov, Yuri Galtsev, and others.

Celebrities of the 1990s–2000s. This group includes well-known personalities from the 1990s and early 2000s, such as Dmitry Duzhev, Sergey Bezrukov, Mykola Baskov, Tina Kandelaki, Valery Kipelov, Mikhail Porechenkov, Dmitry Pevtsov, Yulia Chicherina and others.

Contemporary Representatives of «Russian culture». These individuals, active in the present, contribute to Russian propaganda efforts. Bright examples: Timati and Shaman

Additionally, Russian propaganda vigorously employs celebrities of Ukrainian origin, especially those whose relatives still reside in Ukraine. Figures like Snizana Egorova, Ani Lorak, Taisiya Povaliy, Lolita Myliavska, Yuriy Bardash, Yuriy Baturin, Yuriy Kot, and Tatiana Pop disseminate disinformation, often relying on their supposed personal experiences or «eyewitness accounts» to enhance the impact.

In addition, Russian information operations often involve a group of actors, including former representatives of the Ukrainian political sphere (Viktor Medvedchuk, Illya Kyva, Oleh Tsariov, Mykola Azarov, Viktor Yanukovych), as well as pro-Russian media outlets that are currently banned in Ukraine (Diana Panchenko, Yuriy Podolyaka, Olesia Medvedeva). These actors predominantly disseminate narratives regarding the illegitimacy of the current Ukrainian government, the state coup resulting from the Revolution of Dignity, usurpation of power, suppression of freedom of speech, and «external» control over Ukraine. Pro-Russian narratives are also actively propagated by collaborators who have seized power in the temporarily occupied territories of Ukraine (Kiril Stremousov, Leonid Pasichnik, Volodymyr Saldo, Yevhen Balitsky, Volodymyr Rogov, Denis Pushilin). Their task is to influence the population in those areas and shape pro-Russian views.

Simultaneously, another influential group of actors consists of religious figures. Representatives of the Russian Orthodox Church, led by Patriarch Kiril (Vladimir) Gundayaev, publicly support Russia's war against Ukraine. Similarly, representatives of the Moscow Patriarchate in Ukraine disseminate pro-Russian rhetoric. For instance, the Security Service of Ukraine (SBU) has announced suspicions against the former abbot of the Kyiv-Pechersk Lavra, Metropolitan Pavel (Lebed), under two articles of the Criminal Code of Ukraine: denial of armed aggression by the Russian Federation and violation of equal rights for citizens based on their religious beliefs, committed by an official repeatedly [15]. Religious motives are also used to cover the activities of Oksana Marchenko, V. Medvedchuk's wife and a television presenter, who has been notified by the SSU of suspicions related to financing actions aimed at forcibly changing or overthrowing the constitutional order or seizing state power, altering territorial

boundaries, or violating the state border of Ukraine. Another example of «religious» Russian propaganda involves Ukrainian Member of Parliament and businessman Vadym Novinsky, who became a cleric in the Moscow Patriarchate's church, left Ukraine and continues to spread pro-Russian narratives.

In addition to the above, Russia has acquired a wide range of speakers among foreign audiences, including politicians, journalists, and academics. They spread pro-Russian rhetoric, relying on their alleged experience and authority. For example, Vladimir Putin's recent interview with American journalist Tucker Carlson allowed him to promote Russian propaganda narratives from the first person of the state to a large foreign audience. Tucker Carlson has repeatedly spread narratives that are in line with Russian propaganda.

Other notable pro-Russian speakers in the West include Scott Ritter, a former American military officer, Helga Zepp-LaRouche, a German politician, and Jeffrey Sachs, an American economist [16]. The aim of spreading pro-Russian narratives abroad is to discredit Ukraine and justify Russia's armed aggression against Ukraine, shape pro-Russian public opinion in Western society.

Conclusions and Lessons Learned

In summary, it can be concluded that Russian information operations against Ukraine aim to create favourable conditions for offensive operations by strategic groups. These operations involve spreading pro-Russian sentiments, intensifying feelings of doubt, panic, and fear, and undermining trust among Ukrainians in the actions of the government and the Armed Forces of Ukraine.

Russian information operations exhibit a systematic and comprehensive impact on critical information infrastructure. The dissemination of narratives and messages by Russian propaganda occurs cyclically, adapting to external circumstances and considering the situation in both the Ukrainian and global information space.

A clear correlation exists between communication channels and target audiences during information operations. Currently, social media platforms and messengers are among the most convenient channels for propaganda and disinformation publishing. This is facilitated by the internal policies governing social media and messenger platforms, the absence of state regulation in this sphere within Ukraine, and the relatively low media literacy level of users.

The article outlines key narrative groups and messaging strategies employed by Russian information operations. However, analysts consistently observe the multifaceted nature of messages and narratives, which increasingly impact various aspects of societal life.

To achieve their goals, Russian propaganda demonstrates flexibility in utilizing diverse information-

psychological tools. These operations involve a combination of individual tactics to construct the information space effectively.

An essential component of countering Russian propaganda and disinformation lies in enhancing the state's strategic communication system. Such improvements would facilitate the timely dissemination of accurate and relevant information. Additionally, addressing Russian propaganda requires a concerted effort to enhance media literacy and critical thinking among the population.

Furthermore, future scientific research should focus on developing mechanisms for regulating the functioning of social media platforms. These mechanisms should strike a balance between preserving freedom of speech and ensuring access to information while effectively blocking the spread of disinformation.

References

1. Ukrainian media use and trust in 2023 [Електронний ресурс] : USAID-Internews Media Consumption Survey // Internews in Ukraine. – Режим доступу : <https://internews.in.ua/wp-content/uploads/2023/10/USAID-Internews-Media-Survey-2023-EN.pdf>.
2. Survey on the impact of online disinformation and hate speech [Електронний ресурс] : September 2023 // UNESCO. – Режим доступу : https://www.unesco.org/sites/default/files/medias/fichiers/2023/11/unesco_ipsos_survey.pdf.
3. Global Risks Report 2024 [Електронний ресурс] // World Economic Forum. – Режим доступу : <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/in-full>.
4. Pivtorak O. «Our song is beautiful and new.» Messages of Russian propaganda in 11 former socialist camp countries [Електронний ресурс] / O. Pivtorak, P. Khudish // Detector media. – Режим доступу : <https://en.detector.media/post/our-song-is-beautiful-and-new-messages-of-russian-propaganda-in-11-former-socialist-camp-countries>.
5. 330 Shades of Russian Disinformation: Exploring the Media Landscape of Eastern Europe [Електронний ресурс] // Detector media. – Режим доступу : https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/206536/2022-12-30-330-shades-of-russian-disinformation-exploring-the-media-landscape-of-eastern-europe.
6. Ukrainian Nazis for the Czech Republic, bio laboratories for North Macedonia, and Russophobia for Georgia. Analysis of Russian propaganda in 11 European countries [Електронний ресурс] / I. Riaboshtan, V. Namestnik, K. Pliuk et al. // Detector media. – Режим доступу : https://detector.media/propahanda_vplyvy/article/202819/2022-09-14-ukrainian-nazis-for-the-czech-republic-bio-laboratories-for-north-macedonia-and-russophobia-for-georgia-analysis-of-russian-propaganda-in-11-european-countries.
7. Snyder T. We Should Say It. Russia Is Fascist [Електронний ресурс] / T. Snyder // The New York Times. – Режим доступу : <https://www.nytimes.com/2022/05/19/opinion/russia-fascism-ukraine-putin.html>.
8. Manners D. The Most Sanctioned Countries [Електронний ресурс] / D. Manners // ElectronicsWeekly.com. – Режим доступу : <https://www.electronicweekly.com/blogs/manners/democracy-and-standards/the-most-sanctioned-countries-2-2024-01>.
9. Russia's war of aggression against Ukraine: EU adopts 12th package of economic and individual sanctions [Електронний ресурс] // European Council. – Режим доступу : <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/12/18/russia-s-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-12th-package-of-economic-and-individual-sanctions>.
10. Russia: two years after the full-scale invasion and war of aggression against Ukraine, EU adopts 13th package of individual and economic sanctions [Електронний ресурс] // European Council. – Режим доступу : <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/02/23/russia-two-years-after-the-full-scale-invasion-and-war-of-aggression-against-ukraine-eu-adopts-13th-package-of-individual-and-economic-sanctions>.
11. Bergeijk P. A. G. van. Sanctions against Russia: Legal Setting, Intermediate Economic Impact and Potential Political Outcome [Електронний ресурс] : 03 October 2023 / P. A. G. van Bergeijk, L. J. van den Herik // Security and Human Rights Monitor. – Режим доступу : <https://doi.org/10.58866/TQZL81311>.
12. About 20% of Ukrainians Stay Abroad Because of Russia's Full-Scale Invasion – Study by OPORA [Електронний ресурс] // OPORA. – Режим доступу : <https://www.oporaua.org/en/viyana/24792-cherez-povnomasshtabne-vtorgnennia-rosiyi-za-kordonom-perebuvaie-blizko-20-ukrayintsiv-doslidzhennia-opori-24792>.
13. Горбунов Д. рф створює фейки про «добровільне» переселення до них українців, щоб приховати примусову депортацію [Електронний ресурс] / Д. Горбунов // АрміяІнформ. – Режим доступу : <https://armyinform.com.ua/2022/05/01/rosiya-stvoryuye-fejky-pro-dobrovolilne-pereselennya-do-nyh-ukrayincziv-shhob-pryhovaty-prymusovu-deportaciyu>.
14. Михайлов Д. СБУ розслідує понад тисячу проваджень щодо катувань цивільних російськими військовими [Електронний ресурс] / Д. Михайлов // Суспільне. Новини. – Режим доступу : <https://suspinne.media/613691-sbu-rozslidue-ponad-tisacu-provadzen-sodo-katuvan-civilnih-rosijskimi-vijskovimi>.
15. SSU exposes UOC-MP metropolitan Pavlo on new facts of subversive activities against Ukraine (video) [Електронний ресурс] // Security Service of Ukraine. – Режим доступу : <https://ssu.gov.ua/en/novyny/sbu-vykryla-mytropolitya-upts-mp-pavla-na-novykh-faktakh-pidryvnoi-diialnosti-proty-ukrainy-video>.
16. Як Західні спікери просували головні наративи, співзвучні російській пропаганді [Електронний ресурс] // Центр протидії інформації. – Режим доступу : <https://cpd.gov.ua/reports/yak-zahidni-spikery-prosuvaly-golovni-naratyvy-spivzvuchni-rosijskij-propagandi>.

К. О. Буданов, Головне управління розвідки Міністерства оборони України,

В. В. Зайцев, кандидат політичних наук, Головне управління розвідки Міністерства оборони України,

О. М. Романов, кандидат технічних наук, старший дослідник, Науково-дослідний інститут воєнної розвідки,

В. С. Комаров, доктор військових наук, професор, Науково-дослідний інститут воєнної розвідки

Вплив антизахідної геополітичної осі «Китай – Росія – Іран – Північна Корея» на можливі сценарії початку третьої світової війни

У статті проаналізовані ймовірні сценарії розв'язання третьої світової війни за участю авторитарних країн – учасників антизахідної геополітичної осі. Проведений аналіз поточних подій, які певним чином впливають на ймовірність вирішення глобальних та регіональних інтересів (протирич) шляхом застосування воєнної сили. Розгляд існуючих протирич між світовими центрами сили – США та Китаєм та їхні взаємовідносини з Росією, Іраном та Північною Кореєю характеризує та окреслює умови й можливі події, які можуть стати каталізатором початку третьої світової війни в найближчій та середньостроковій перспективі.

Ключові слова: антизахідна геополітична вісь, «колективний Захід», сценарії початку третьої світової війни, актор, колективна безпека, світовий устрій.

V. M. Mozharovskyi, Doctor of Military Sciences, Senior Researcher, Central Research Institute of Armaments and Military Equipment of the Armed Forces of Ukraine

Russo-Ukrainian war: views, lessons, challenges

The article presents views on the nature and development of the Russo-Ukrainian war, which from a technological point of view can be conditionally considered as a fourth-generation war with certain elements of sixth-generation wars.

Based on the results of the analysis, conclusions and lessons are given, which, in the opinion of the author, will enable the commanders of all levels in a certain way to understand the results, achievements, mistakes and miscalculations, and therefore will contribute to making timely and comprehensively justified decisions regarding preparation and conduct of operations (combat actions) and execution of combat missions.

The author believes that the conclusions and lessons of the Russo-Ukrainian war presented in the article can be an important basis for further research regarding the nature

and features of conducting modern wars (armed conflicts), as well as the problems of development, training and employment of the Armed Forces of Ukraine and the Defence Forces in general.

Key words: national security, guarantees of military security, forms and methods of armed struggle, operations (combat actions), weapons systems and military equipment, combat (special) missions.

P. A. Minieiev, National Defence University of Ukraine,

V. S. Klymenko, Candidate of Political Sciences, Associate Professor, National Defence University of Ukraine,

V. V. Hnasevych, PhD Student, National Defence University of Ukraine

Strategic aspects of the Russo-Ukrainian war

The authors of the article, based on the analysis of Russo-Ukrainian relations since the collapse of the Soviet Union, the gradual transition of the Russian leadership from political pressure, economic blackmail, anti-Ukrainian information campaigns to the open seizure of a part of the Ukrainian territory followed by the unleash of large-scale armed aggression with the aim of destroying Ukrainian statehood, explain views on the strategic aspects of the Russo-Ukrainian war, including proposals for a victory strategy, as well as on immediate plans for the current year.

Key words: aggression, full-scale invasion, sovereignty, territorial integrity, strategic perspectives.

Yu. I. Rusnak, Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher, National Defence University of Ukraine,

L. I. Prypolova, Candidate of Juridical Sciences, Senior Researcher, National Defence University of Ukraine,

Yu. P. Stuzhuk, National Defence University of Ukraine

Peculiarities of monitoring made by partners over the provision of international military assistant

This article investigates the organizational and legal peculiarities of the mechanism for monitoring the provision of international military assistance. It establishes that international military assistance plays a significant role in the ongoing Russo-Ukrainian war since 2014, exhibiting a complex dynamic that evolves with political and military developments. The article specifies the features and procedures for organizing international partners' control over the provision of military assistance to Ukraine through an analysis of the activities of specially authorized structures and organizations. In particular, it provides detailed insights into the organization and features of partner-led monitoring regarding the utilization of provided

aid, the results of which are reflected in corresponding statements and reports.

The essence and key features of the functioning and activities of the Temporary Special Commission of the Verkhovna Rada of Ukraine on Monitoring the Receipt and Use of International Material and Technical Assistance are described. At the present stage, Ukraine has implemented software that facilitates effective monitoring of assistance. The basics of the functioning of information systems such as «SOTA», «LOGFAS» and «KOROVAY» in Ukraine are outlined.

In conclusion, it is emphasized that further analysis of legal aspects and the development of new legal mechanisms for effective control over the processes of providing and using international assistance in Ukraine are pertinent.

Key words: Russo-Ukrainian war, international military assistance, international partners, monitoring, information systems.

O. S. Khymchenko, PhD, National Defence University of Ukraine,

B. O. Vorovych, Candidate of Military Sciences, Associate Professor, National Defence University of Ukraine,

O. P. Kutovyi, Candidate of Technical Sciences, Senior Researcher, National Defence University of Ukraine

The system of national resistance of Ukraine: components, management and planning

The article examines problematic issues of the development of the system of national resistance. The legislative and regulatory framework aimed at the development of the system of national resistance is considered. The composition of the system of national resistance, its levels, connections with the system of strategic planning in the Ministry of Defence of Ukraine, the Armed Forces of Ukraine and other components of the defence forces are determined, and an integrated model of planning of measures of national resistance is proposed. Proposals for improving the system of national resistance of Ukraine is provided, namely, the introduction of the planning of national resistance measures to the strategic planning system, the procedure for development of relevant documents, their coordination and implementation, the improvement of the catalogue of functional groups of capabilities in terms of determining the capabilities of national resistance and their characteristics.

Key words: national resistance, system of national resistance, territorial defence of Ukraine, resistance movement, training of citizens of Ukraine, planning of national resistance measures, capabilities.

М. Т. Подибайло, кандидат історичних наук, Національний університет оборони України,

В. А. Федорієнко, кандидат технічних наук, Національний університет оборони України

Деякі висновки щодо методів та засобів інформаційних операцій: уроки російсько-української війни

Про інформаційні операції чули всі, і не викликає заперечень їхня критична роль у структурі загроз національній безпеці. Проте автори в даній статті звертають увагу на уроки та висновки, отримані в процесі виявлення інформаційних дій росіян під час їхньої агресії в Україні. А також наводять приклади методів, інструментів і підходів, які застосовують росіяни під час проведення інформаційних операцій на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях проти українських, російських та іноземних цільових аудиторій.

Ключові слова: інформаційні операції; інформаційно-психологічний вплив; цільові аудиторії; методи, інструменти та підходи інформаційного впливу Росії; інформаційна складова російської агресії проти України

В. В. Наместнік, кандидат наук з державного управління, Національний університет оборони України,

М. С. Клунник, ад'юнкт, Національний університет оборони України

Інформаційні операції Росії проти України у 2022–2023 роках: висновки, рекомендації, засвоєні уроки

Російська пропаганда використовує як класичні медіа (телебачення, газети, радіо), так і сучасні (YouTube-канали, месенджери, соціальні мережі), для просування власного інформаційного порядку денного. Системність поширення наративів, їхня чітка спрямованість на певні цільові аудиторії та множинний підхід до вибору інструментів і тактик пропаганди свідчать про цілеспрямований інформаційно-психологічний вплив на українське суспільство, а отже про проведення інформаційних операцій. Стаття присвячена аналізу російських інформаційних операцій протягом 2022–2023 рр., які слугували інформаційним супроводом російсько-української війни. Проаналізовані ключові наративи російської пропаганди, тактики й канали її поширення, а також ключові групи акторів.

Ключові слова: інформаційні технології, інформаційні операції, психологічні операції, інформаційні війни, дезінформація, пропаганда.

Основні вимоги до оформлення статей, які подаються до журналу «Наука і оборона»

Журнал приймає для опублікування статті українською або англійською мовами. Анотації статей подаються українською та англійською мовами.

Журнал «Наука і оборона» включений до категорії «Б» наукових фахових видань України (наказ Міністерства освіти і науки України № 409 від 17 березня 2020 р.).

Спеціальності, за якими видання публікує наукові праці:

253 – Військове управління (за видами збройних сил);

254 – Забезпечення військ (сил);

255 – озброєння та військова техніка;

256 – Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності);

263 – Цивільна безпека.

Подані авторами статті повинні за змістом відповідати тематиці журналу та вимогам щодо опублікування наукових статей. Передусім приймаються матеріали, в яких викладені результати наукових досліджень, спрямованих на розв'язання проблем, що мають важливе оборонне значення, статті, які містять нові теоретичні ідеї, принципи, концепції, моделі, спрямовані на пояснення певних явищ і процесів у галузі національної безпеки і оборони та прогнозування їх розвитку. Також приймаються до опублікування статті практичного змісту, які висвітлюють актуальні питання національної безпеки і оборони, науково-методичні та оглядові статті, інформаційні повідомлення про наукові новини і події.

Рукопис статті повинен бути підготовлений з використанням комп'ютера і подається до редакції в електронному вигляді. Для цього автори можуть скористатися своїми обліковими записами, попередньо зареєструвавшись на сайті журналу (<http://nio.nuou.org.ua>), або надіслати статтю на електронну пошту редакції журналу (nio2017@ukr.net).

Загальний обсяг рукопису разом з графічними матеріалами не повинен перевищувати 20 сторінок у форматі паперу А4. Поля сторінок, мм: зліва – 30, справа – 10, зверху та знизу – 20. Сторінки мають бути пронумеровані.

Основний текст статті друкується шрифтом Times New Roman чорного кольору прямого накреслення через півтора міжрядкові інтервали кеглем 14. Допускається авторські акценти виділяти напівжирним шрифтом або курсивом.

На першій сторінці рукопису розміщуються індекс УДК, назва статті, анотація, перелік ключових слів і далі текст статті. Обсяг анотації – у межах 120–150 слів, включаючи ключові слова.

У кінці статті наводиться перелік джерел, на які є посилання у тексті статті. Бібліографічні описи джерел у переліку оформлюються згідно з ГОСТ 7.1:2006. Нумерація джерел – відповідно до порядку появи їх у тексті статті.

Рисунки, таблиці, формули, посилання оформлюються відповідно до ДСТУ 3008:2015.

Ілюстрації, виконані в окремих графічних редакторах, подаються як у середині тексту, так і в окремих файлах, створених цими редакторами.

Для забезпечення гарантій сліпого рецензування відомості про авторів у файлі статті не наводяться. У разі подання статті на сайті журналу ці відомості необхідно занести у відповідні поля форми подання. Якщо стаття надсилається до редакції електронною поштою, їх необхідно розмістити в окремому файлі. Відомості про авторів надаються за формою: прізвище, ім'я та по батькові, науковий ступінь та вчене звання, найменування посади та місце роботи, військове звання, почесні звання, ідентифікатор ORCID, інформація для зворотного зв'язку (телефонні номери, адреса електронної пошти).

Про журнал «Наука і оборона»

Науково-теоретичне та науково-практичне видання «Наука і оборона» було започатковане з огляду на загальну потребу суспільства, державних діячів, політиків, учених, військових – усіх, хто опікується питаннями національної безпеки та оборони і професійно працює в цій сфері, – у друкованому засобі масової інформації, на сторінках якого обговорювалися б актуальні проблеми воєнної політики й реформування оборонної галузі держави та публікувалися б результати наукових досліджень з питань воєнної безпеки України, з воєнно-теоретичних і військово-технічних питань.

Часопис видається на громадських засадах. Найміцнішою його опорою в нелегкий час становлення були читачі та автори. Редакційна колегія сподівається на Вашу подальшу, шановні друзі, підтримку діяльності журналу «Наука і оборона», яка має на меті:

- сприяння створенню необхідного науково-теоретичного підґрунтя для постановки та розв'язання завдань військового будівництва шляхом опублікування

інформації щодо результатів основних напрямів наукових досліджень, які стосуються оборонної сфери;

- сприяння обговоренню нагальних питань реформування оборонної сфери всіма, хто опікується питаннями національної безпеки та оборони і професійно працює в цій галузі;

- поширення воєнно-наукових знань;
- сприяння підвищенню професійного рівня військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених згідно із чинним законодавством України.

Статті до друку відбираються з урахуванням результатів рецензування членами редакційної колегії або зовнішніми фахівцями. Передусім приймаються матеріали, в яких на підставі виконаних авторами досліджень розв'язано проблему, що має важливе оборонне значення.

Видання розповсюджується за передплатою.

Редакційна колегія може мати точку зору, відмінну від поглядів авторів.

**Видання розповсюджується за передплатою.
Передплата здійснюється у поштових відділеннях.
Передплатний індекс 74303.**

**Поточні та попередні номери журналу можна замовити у видавництві за адресою:
stylos.publish@gmail.com**

**Електронні версії попередніх випусків журналу «Наука і оборона»
можна знайти на веб-сторінці журналу: <http://nio.nuou.org.ua>,
а також на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського: www.nbuv.gov.ua**

Усі права застережені.
Переклад і передрук – лише за згодою авторів і редакції.
Адреса редакції:
03049 Київ, проспект Повітряних Сил, 28.
Тел.: (044) 271-08-91, (067) 790-23-22, (066) 362-79-50.
E-mail: nio2017@ukr.net.
<http://nio.nuou.org.ua>.
Ідентифікатор медіа R30-01599.

© Національний університет оборони України, 2024

Підп. до друку 26.06.2024 р.
Формат 60x90/8. Папір офс. Друк офсет.
Ум. друк. арк. 7,5. Обл.-вид. арк. 8,5.

Видавничий дім «Стилос».
04080, Київ, вул. Оленівська, 8, к. 2.
Тел.: (050) 331-85-03.
E-mail: stylos.publish@gmail.com.
<http://www.stylos.com.ua>.

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи України ДК № 1465 від 13.08.2003 р.